

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

SİYASAL BİLGİLER FAKÜLTESİ

1982 YAZ YARI YILI KAMUOYU DERSNOTLARI

Prof.Dr. Nermin ABADAN-UNAT

"Kamuoyu" dersini 1982 yaz yarı yılında yeni yayınların oluşturduğu bilgi birikiminin desteği ile değişik biçimde okutmaya çalıştım. Ancak bu yeni yaklaşımı yansı-
tacak olan yeni dersnotlarının hazırlanması henüz tamam-
lanmadığı için, eski ders notlarımı gözden geçirip sunmak-
tayım. Sınavların bilgi yoklamasında bu dersnotları esas
alınacaktır. Başarı dileklerimle.

N.A.U.

GİRİŞ

"Kamuoyu" (halkoyu, halk efkârı, opinion publique, public opinion, offentliche Meinung), yirminci yüzyılın siyasal sözlüğünde önemli bir yer işgal eden bir kavramdır. Bu kavramla ilgili olarak açığa vurulan tutumlar çok değişiktir. Siyasal hayatta kesinlikle hesaba katılması gereken bu güç, korkulduğu kadar aranmakta, övüldüğü ölçüde yerilmektedir. Politikacılar kamuoyunun desteğini elde etmek ümidi ile bu gücü temsil edenlere kur yapmakta, devlet adamları zaman zaman hakemliğe başvurmaktadırlar. Kamuoyu sosyologlar tarafından yorumlanmakta, istatistikçilerce ölçülmektedir. Sorumlu devlet makamları olduğu kadar, özel sektörün güçlü kuruluşları kamuoyunun eğilim ve isteklerini araştırmak konusunda bir çeşit yarışma içinde bulunmaktadır. Kamuoyu bir bakıma, bir grup insanın bir sorun karşısında takınmış olduğu fikir ve tutum olduğuna göre, amaç bu grubun görüşleri üzerinde bir çeşit egemenlik kurmaktır. Bu nedenledir ki grup önderleri kamuoyunu kendilerince uygun düşen yöne doğru çekmeye, sevketmeye, denetlemeye ve şekillendirmeye çalışmaktadırlar. Denilebilir ki, herkes kamuoyu konusunda bir kısım önderlerin liderlik ve denetimi ile ilgili objeleri sayılırlar. Bundan başka, kamuoyunu belirli bir yöne doğru yöneltebilmek için sarfedilen paralar da akıl almaz miktarlara ulaşmaktadır.

Kamuoyu konusunda gün geçtikçe artan bu yoğun ilginin nedenleri üzerine eğildiğimiz zaman karşımıza çeşitli etkenler çıkmaktadır. Birincisi doğrudan doğruya siyasal oyverme ve halkın yönetime katılma durumu ile ilgilidir. Halkın en geniş ölçüde seçimlere katılmasını öngören, dolayısıyla çoğunluk yönetimi, temsili meclisler ve yazılı anayasaları öngören, modern demokrasi sistemleri yirminci yüzyılda dünya tarihinin henüz erişmediği ölçülere ulaş-

mıştır.

İkinci önemli faktör gelişmiş ve azgelişmiş ülkelerde öğretim eğitim alanında yapılan girişimler, okur yazarlığın yayılması için sarfedilen çabalar, ilkokuldan başlayarak üniversiteye kadar uzanan çeşitli öğrenim imkânları çeşitlenmesi kadar sayıca artması ile ilişkindir. Öğrenim imkânlarının artması ve gelişmesi vatandaşların ümitlerinin artması ve isteklerinin artması anlamı taşımaktadır. Genişleyen bir öğrenim düzeyi aynı zamanda vatandaşlarının kanaatlerini ve görüşlerini açığa vurmak hususunda bir isteklilik, bir bakıma da yeteneklilik anlamını da kapsamaktadır. Daha genel bir deyimle öğrenim düzeyi yükselen vatandaş daha etkili, daha nüfuzlu bir kişidir. Fikirler çeşitlenmekte, ümitler açığa vurulmakta, fikri huzursuzluk artmakta, dolayısıyla yığınların kanaatleri ve istekleri daha acil, daha önemli ve daha güncültülü bir hale gelmektedir.

Kamuoyunun önemini artıran üçüncü etken, ulaştırma ve haberleşme kolaylıklarının olağanüstü hızlı bir gelişim eğilimi içinde artmasıdır. Yirminci yüzyıla kadar tek başına geniş yığınların fikirlerini etkileyen basına bu yüzyılda diğer üç güçlü yığın haberleşme aracı; film, radyo, televizyon ve video, katılmış bulunmaktadır. Ulaştırma alanında ise jet devrin gelişmelerine ek olarak uzay fethini eklemek gerekir.

Ulaştırma ve iletişim alanında başarılan bu teknik ilerlemeler grupların sayıca çaplarını genişlettiği gibi topluca dinlemek, okumak, seyretmek durumları nedeniyle görülmemiş ölçüde standartlaşmış tepkilere yol açmaktadırlar. Dolayısıyla kitle iletişim araçlarını denetleyenlerin otoritesi görülmemiş ölçüde artarken, bu araçların yayınlarını izleyenler her türlü denetimden yoksun olarak bir bakıma aşırı derece pasif bir duruma düşürülmüş bulunuyorlar. Bununla beraber durmadan haber ve mal tüketimini özendiren

kitle iletişim araçları kamuoyunda saklı bulunan inanç ve tutumları seferber edip birleştirmek ve standartlaştırma sonucuna yol açmaktadırlar.

Kamuoyunun önemini artıran dördüncü etken, kapitalist ve sosyalist ekonomilerde olup biten köklü gelişmelere bağlıdır. Kapitalist ekonomilerde yirminci yüzyılda ağırlığını duyurmaya başlamış olan yığın üretim metodları ve ona bağlı olarak gelişen endüstri tesislerinin büyüklüğü, temerküz ve standardizasyonu, dolaylı olarak tüketicinin durmadan tahrik ve ikna yoluyla, onu yeni harcamalara doğru sürüklemeyi öngörmektedir. Sosyalist ekonomilerde gerçi serbest rekabet unsuru kaldırılmış ve tüketiciyi elde etmeyi öngören piyasa sistemi kaldırılmışsa da ulusal ekonomilere yön veren kapsamlı beş yıllık planlar ve bunlara bağlı olarak girişilen üretim ve imalat programları belli ölçüde sosyalist tüketicinin eğilim ve isteklerini hesaba katmak zorundadır. Bu nedenledir ki bir kısım sosyalist ülkelerde kamuoyu yoklama enstitülerinden önce piyasa araştırma kurumları faaliyete geçirilmiş, tüketicinin eğilimlerini önceden saptama yoluna gidilmiştir.

Nihayet beşinci etken olarak kamu yönetimini ilgilendiren birçok karar ve projelerin gerçekleştirilmesinin belirli ölçüde ilgili grup veya grupların destek ve işbirliğine bağlı olması durumunu zikredebiliriz. Savaş devrelerinde halkın genel seferberliğini ve moral desteğini sağlamak bir ölçüde kolay bir iştir. Oysa barış zamanında çeşitli iç ve dış politika önlemleri, örneğin toplum kalkınması projeleri, bölge planlaması, vs. ancak ilgili grupların yoğunluk görüşleri sayesinde mümkün olmaktadır.

Görülüyor ki vatandaşların en geniş ölçüde faal olarak katıldıkları çok partili demokratik bir düzenin gelişimi ister kamu yararının tümünü, ister belirli bazı grupların çıkarlarını ilgilendiren sorunların çözülmesini ilgilendirsin, bu sorunlar etrafında oluşmuş bulunan kamuoyunun dinamizm, yoğunluk ve süreklilik derecesi

sine bağılıdır. Bu görünüşü ile kamuoyu kavramının önem kazanması genel oy ve siyasal katılmaya öncelik tanıyan 19. yüzyılın başlat-
tığı ve 20. yüzyılın hızlandırdığı önemli bir süreçtir.

Bahis I : Kamuoyu - Kavram ve Öğeleri

"Kamuoyu" teriminin İngilizce karşılığı "public opinion", Fransızcası "Opinion publique", Almancası "Öffentliche Meinung"dur.

Türk basın ve bilim literatüründe bu anlamda Arapça kelimelerden Farsça kurallara uygun olarak kurulan "efkârı umumiye" terkin-
den başlayarak "umumi efkâr", "amme efkârı", "halk efkârı" gibi çe-
şitli terimlere raslanmaktadır. Günümüzde etimolojik anlamın ayrın-
tılı yönlerini tam olarak yansıtmamakla birlikte, "kamuoyu" terimi
kullanılmaktadır.

Kamuoyu ve bunun bütün dillerdeki karşılıkları iki kelimedenden
oluşmaktadır. Bunlardan "kamu" yani "public" veya "öffentlich" dili-
mi günlük konuşmada sık sık kullanılan anlamdan tamamen ayrı bir
özellik taşımaktadır. Gerçekten bu dilimin diğer dillerdeki karşı-
lıkları sözlük anlamı itibariyle de çeşitli kavramlarına tekabül et-
mektedir. Nitekim "public" terimi "umumi, aleni" anlamına olduğu ka-
dar, belirli ölçütlere göre meydana gelmiş bir kalabalığı (seyirci,
dinleyici, okuyucu grubu) da kapsamaktadır. Bu bakımdan sadece Alman-
ca dilinde kullanılan "öffentlich" (aleni) terimi tek boyutlu bir
anlam taşır. Türk dilinde günümüzde yaygınlaşmış bulunan "kamu" te-
rimi de tıpkı İngilizce ve Fransızca'da olduğu gibi çift anlamlıdır.
Bir yandan "alenilik, açıklık" anlamını yansıtmakta, öte yandan be-
lirli ölçülere göre oluşmuş bir sosyal grubu ifade etmektedir. "Kamu"
teriminin bu muğlak ve çift anlamlı içeriği nedeniyle, "public"
karşılığında kullandığımız terimi iyice aydınlatmak, sosyal bilim-
lerde bir temel kavram sayılan kamuoyunda sarıh olarak hangi anlamın
karşılığında kullanılmış olduğunu belirtmek zorunluluğu ortaya çık-
maktadır.

Kamu (Public)

Stoetzel bu terim ile "bir gruba mensup olduklarını duydukları
ölçüde bir grup üyelerinin bütünü"nü tanımlamaktadır. Tanınmış
sosyolog G.Gurvitch ise "kamu"yu: belli fikir ve değerler konusunda
istikrarlı ve kollektif tutumlara veya kanaatlere sahip, mesafeli
grup olarak nitelendirmektedir. Bu sonuncu unsur yani mesafeli bir
gruba mensubiyet çok önemlidir, çünkü aynı "kamu-public" in üyeleri,
"Biz" demelerine karşın birbirlerini tanımadıkları gibi hiçbir za-
man karşılaşmayabilirler. Örneğin kendilerini bir grubun üyeleri sa-
yan işçiler, öğrenciler, çiftçiler gibi....

Caroll Clark da "public" i, yani "kamu" kavramını, aynı sorun
üzerinde dikkati toplamış, mesafeli temaslı grup deyimi, belli bir

toplumda yeralan ortak çıkar yada ilgileri bulunan, bu çıkar yada ilgileri nedeniyle temas halinde bulunan, fakat yaygınlıkları, dağınıklıkları, fiziki ayrılıkları nedeniyle aralarında bir mesafenin bulunduğu sosyal ve ekonomik bir işbölümü ile kitle iletişim araçlarına sahip, kişisel özgürlüğe yüksek değer veren, laik bir toplumun ürünü olabileceğini belirtmektedir. "Kamu"yu belli bazı siyasal koşullara bağlamanın pek isabetli olmayacağı görüşündeyiz. Kamuoyunun bu unsuruna daha tarafsız, salt sosyolojik .bir açıdan sadece grup karşılığı olarak bakmanın daha elverişli olduğu kanısındayız. Blumer de benzer bir tanım yapmaktadır: "Kamu, belli bir sorunla karşılaşmış, bu sorun etrafında toplanmış bireylerden oluşan bir gruptur"

"Kamu" unsurunda köklü bulunan grup kavramından başka, bu terim iki anlam daha taşımaktadır. Bunlardan biri terimi sıfat olarak kullandığımızda ortaya çıkmaktadır. Başka bir deyişle terim kendisi ile birlikte "alenilik, açıklık" yani işlerin halkın önünde yapılma zorunluluğunu da beraberinde taşımaktadır. Başka bir deyimle, kamu teriminde grup kavramından başka alenilik de vardır.

"Kamu" unsurunda köklü bulunan üçüncü anlam, grubun tavrında saklı bulunan zaman ve yer unsurunu kapsamaktadır. "Kamu", belli bir zaman kesiminde yeralan, sınırlı, daima karar verme durumunda bulunan birtopluluktur.

Oy-Kanaat (Opinion):

Kamuoyu terimindeki "oy" yani "opinion" terimi ise, tartışmalı bir konuda ifade edilen görüş tarzları, kanaatler karşılığında kullanılmaktadır. Türk Dil Kurumu sözlüğünde "oy" terimi çift anlamda geçmektedir. Birinci anlama göre oy, siyasal yada sosyal bir görüş çerçevesinde kişinin tercihini belirten bir fiildir. İkinci anlamı ise daha önce "efkâr" olarak ifade edilen fikir, kanaatin karşılığıdır. Dolayısıyla terimin birinci bölümü olan kamu kelimesinde olduğu gibi oy bölümü de günlük dilimizde yaygın bulunan anlamın aksine olarak bir görüş, bir kanaat, bir fikri tutumu yansıtmaktadır. Nitekim Young, "oy"u (kanaat) şöyle tanımlamaktadır: "Oy, duygu veya izlenimden daha güçlü, tam olarak kanıtlanabilen pozitif bilgilerden daha az geçerli, kuvvetli kanaatlerdir". Truman ise şöyle bir tanım yapmaktadır: "Oy (kanaat) en basit ifade ile bir sorun veya öneri hakkındaki tutumların ifadesidir".

Belirli bir grubun somut bir sorun karşısında benimsemiş olduğu çoğunluk ve azınlık görüşü olan "oy" aslında birbirinden kesinlikle ayırdedilmesi gereken iki öğeyi kapsamaktadır: 1- Rasyonel yoldan yayılan fikir ile, 2- Deneysel, geleneksel yoldan ulaşılan tutum (vaziyet alış, tavır, attitude).

Hayatta karşılaştığımız birçok obje ve meseleler karşısında yeni fikirler veya kanaatler edinmek lüzumunu duymaksızın geçmişte edindiğimiz deneylere dayanan tutumlar uyguluyoruz. Ancak en ilkel toplum dışında, hemen her toplumda kişisel ilişkiler dışında genel hareketler tartışma konusu olmaktadır. W.Albig'in dediği gibi "yalnız mutlu milletlerin tarihi yoktur". Bunlar genel olarak uygun görülen normları, ortak tutumları kabul ederler. Oysa günümüz karmaşık, sanayileşmiş, kitle çağının bütün özelliklerini gösteren devrimizde her birey çok taraflı, kapsamlı ve çeşitli haber ve telkinlerin etkisi altında kalmaktadır. Yüzyılımızın kişisi, mensup olduğu kültürün biriktirmiş olduğu bilgilere, ayrıca gazete, radyo, televizyon, rivayet, dedikodu, grup kanaatleri gibi çeşitli iletişim kaynaklarından akıp gelen haber ve telkinlere maruz bırakılmaktadır.

Bu yoğun haberler yığını karşısında bugünün insanı herşeyden önce donatılmış olduğu "değer yargıları" skalasından faydalanmaktadır. İçinde taşımış olduğu standartlar tartışmalarına bir sınır çizmektedir. Katolik kilisesi boşanmaya karşı direnmekte, İsrail vatan-daşı Sabbath (Cumartesi) günü hiçbir şey yapmamaktadır, vs.. Başka bir deyişle birçok hususlarda birey, içinde doğup büyüdüğü çevrenin kendisine devretmiş olduğu tutumlar yardımıyla yönünü belli etmektedir. Herkesçe benimsenen standartların bulunduğu yerlerde tartışma yoktur, dolayısıyla kanaatler yani evlar da yoktur. Zira oy (kanaat, fikir) tartışmalı bir konuda belirtilen bir fikirdir. Başka bir deyişle kanaatler hiçbir zaman herkesin üzerinde birleştiği bir hüküm olarak karşımıza çıkmazlar. Aksi takdirde oy (kanaat) yerine herkesçe benimsenen bir tutum var demektir. Oy unsurunu geniş olarak kabul ettiğimiz takdirde, bu unsorda yeralan görüş, rasyonel yoldan kanıtlanması gerekmeyen bir değer hükmüdür.

"Oy" unsurunun bu ikili hüviyeti kesinlikle birbirinden ayrıldığı takdirde, rasyonel yoldan geliştirilmiş olan kanaatin şu özellikleri taşıdığı görülmektedir:

Kanaatler, her zaman belirli, sınırlı sorunlarla ilgilidir. Örneğin kanaatin anlamlı bir ağırlık taşıması için belli bir sorunla ilgili olması gerekir. Örneğin din eğitimi benimseyip benimsememek sadece bir görüştür. Buna karşılık Türkiye'de İmam Hatip Okullarının faaliyetlerini olumlu yada olumsuz değerlendirmek, günümüz Türkiye'sinde belirli bir kanaattir.

Kanaatler Ross'un belirttiği üzere, üç türlü değişikliğe uğrayabilirler: a)Güçlendirilmek ve doğrulamak suretiyle derinleşebilirler, b)Değişmeye uğrayabilirler, c)Silinmek suretiyle izleri kaybettirilebilir.

Tutumlar (Vaziyet Alışlar, Attitudes)

Tutum, bir grup, bir kurum, bir sorun nevinden sosyal tembihler karşısında bireyin takındığı durumdur. Buna göre bir tutum belli bir bekleyiş, standart bir hedef anlamına gelir. Stoetzel'e göre tutum, fikri ve fiziksel hareket için nöropsişik bir hazır olma halidir.

Sosyal bir tutumsa, bir şahsın hareketlerinin nedeninin belirtilmesinde rol oynar: Neyi tercih ettiğini, beklediğini, arzuladığını veya istemediğini saptar. Kısaca, bir şahsın davranışı bakımından sosyal tutum, belli bir hedefe yönelmektedir. Kişinin bir grup içindeki statüsü grup içi ve dışı davranışları, sosyal normlar, stereotipler karşısındaki yönelişini tayin eder. Şu halde tutumlar, fiziki veya fizyolojik tembihler (soğuk, sıcak, üzüntü, sevinç) veya sosyal sorunlar nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Bunlar bir kere oluşuktan sonra birey, belli bir durum, kişi veya grup karşısında belirli bir biçimde hareket etmektedir. Donald T. Campbell bu nedenle sosyal tutumu şöyle tanımlamaktadır: "Sosyal bir tutum, sosyal objelere karşı yapılan tepkinin devamlılığıdır." Örneğin bayrağa karşı saygı, ulusal bayram günlerinin kutlanması..

Acaba sosyal tembih nedir? Bunlar çok defa "toplum" veya "kültür" gibi genel kavramlarla ifade olunmaktadır. Bazı hallerde ise belli bir ilişki haline giren birey bu sosyal tembih durumundan habersiz bir duruma girmektedir. Antropolog Malinovski'nin verdiği örneğe göre, Batı Pasifik adalarında yerliler genellikle giriştikleri hareketlerinin nedenini bilmemektedirler. Gerçekten de toplumun birey üzerinde yarattığı etkilerin tümü, çok az birey tarafından gereği gibi anlaşılmaktadır.

Antropolog Kluckhohn ve Kelly sosyal tembih vazifesini gören "kültür" kavramına giren unsurları şöyle sıralamaktadır: "Spor, beden süsü, takvim, temizlik, yemek pişirme, kooperatif çalışma, kozmoloji, dans, kur yapma, tezyini sanat, düşlerin yorumu, etiket, aile, folklor, gıda tabuları, savaş adetleri, jestler, hediyeler, selamlama, konukseverlik, hijyen, hısım akraba arasındaki tavırlar, şakalar, dil, sihir, yas tutma, mitoloji, hamilelik örfleri, buluş töreleri, cinsel yasaklar gibi." Bu sıralanış sınırlandırıcı olmuyor, daha birçok öğelerin eklenmesine açıktır.

Sosyal tembih durumlarını gruplandırmaya kalkarsak, bunları belli başlı iki gruba ayırabiliriz: 1-Başka bireylerle olan ilişkiler, 2-Belli bir kültürün ürünleri olarak.

1-Başka bireylerle olan ilişkiler:

a)Başka bireylerle (aile bireyleri, öğrenci-öğretmen, askerler), b)Gruplarla olmaktadır.

Grup ilişkileri ise:

(i) Grup içi (intragroup)

(ii) Gruplararası (intergroup) şeklinde oluşmaktadır.

2-Belli bir kültürün ürünleri olarak:

a)Maddi (teknolojik icatlar, taşıt vasıtaları, iletişim)

b)Maddi olmayan (sosyal örgütler, din, sanat, müzik, değerler sistemi) ürünleri olarak gruplandırılabilir.

Böylece görülüyor ki sosyal psikolojinin interdisipliner bir çerçeve içinde incelemekte olduğu çeşitli "sosyal tembih"ler, bireylerin değişik tutumlarında temel uyarıcı görevi ifa etmektedirler.

Kamuoyunun İçeriği

Benliğinde birden fazla öğeyi birleştiren kamuoyu kavramını tanımlamak kolay değildir. Nitekim çeşitli kaynak kitaplar, birbirinden hayli değişik tanımlarla doludur. Bu tanımlar arasında en işlevsel görüneni şudur: "Güncel ve tartışmalı bir konuyla ilgili, temaslı,-mesafeli bulunan grup veya gruplara egemen olan oyların (kanaatlerin ve tutumların) çoğunluğudur".

Kamuoyunun oluşması için belirli koşulların gerçekleşmesi gerektir. Bu koşulların başlıcaları şunlardır:

1-Belli bir konuda ortaya çıkan kamuoyu, kişilerin davranışlarına etki yapmalıdır. Bu nedenle bir sorunun sadece bir gazeteci yardımıyla açıklanması henüz kamuoyuna konu olması için yeterli değildir. Tartışmalı konu, kamuoyunu oluşturan grup yada grupları yakından etkilemelidir. Örneğin yabancı işçilerin girişini sınırlamak isteyen Batı Avrupa'lı yöneticiler ve bunların karşısında yabancı işçiler..

2-Kamuoyunun gösterdiği tepki yazı yoluyla ifade olunabilmelidir.

3-Tartışmalı konu birçok kimse tarafından tekrar edilmelidir.

4-Tembih edici rolü oynayan sorun açıkça anlaşılabilmeli, ve grubun üyelerine uygulanabilmelidir. Örneğin zorunlu askerliği sürdürmek yada kaldırmak isteyenlerin görüşlerini yasalaştırma girişimleri gibi.

5-Gösterilen tepki, onaylayıcı yani olumlu, yada kınayıcı, yani olumsuz olmak üzere iki yönlü olmalıdır, başka deyişle kanaatlerin kutuplaşması gerekir.

79-

Clark'a göre kamuoyunun etkililik kazanması için aşağıdaki özellikleri taşıyan bir toplumsal gelişme düzeyi gerekmektedir:

- 1-Toplumun ortak duygu ve çıkarlara sahip olması,
- 2-Bir grubu belli bir sorun karşısında kutuplaşmaya doğru yönelten çeşitli tutumların yerleşmiş olması,
- 3-Tartışmalı bir konuda uygulanacak olan yöntem ve kurallar konusunda genel bir anlayışa varılmış olması,
- 4-Tartışmalı sorun konusunda kitle haberleşme araçları yoluyla haber alma imkânlarının bulunması,
- 5-Karşıt görüşleri şiddete başvurmaksızın tartışma yoluyla bağdaştırmaya yeter bir hoşgörülülüğün bulunması,
- 6-Gayriresmi (informal) sosyal kuruluşlarla, resmi (formal) siyasal mekanizmaların bulunması.

Bahis II Kamuoyunun Tarihsel Gelişimi

' Kamuoyu kavramı ta eski çağlardan beri dağınık, görüş ve eleştirilerin konusu olmuştur. Klasik ve çağdaş kamuoyu kavramları arasındaki anlam farkını belirtebilmek için kamuoyunun tarihsel gelişimini gözden geçirmek zorunludur.

Eski Yunan'da:

Eski Yunan uygarlığının ortaya çıkışına kadar devlet işlerinin yürütülmesine hakim olan ilke, kapalı siyasete dayanıyordu. Bu nedenle Mısır, Babil, Asuri, Hitit devletlerinde siyasal iktidar, tarihsel vahiy yolundan sadece yarı tanrılaştırılmış kişilere intikal ediyor, dolayısıyla siyasal iktidar mutlak bir tekele tabi tutuluyordu. Geniş halk yığınlarına itaatkâr, pasif bir tutum takınmaktan başka hiçbir pay düşmüyordu.

Eski Yunan devlet sistemleri kamu hayatına "ufukta doğan bir güneşten farksız" bir genişleme ve ferahlık getirmişlerdir. Halk yığınlarının dinamik katılımını şart koşan bu çeşitli siyasal sistemler vatandaşları kamu sorunlarına karşı aktif bir davranış takınan bireyler haline getirmişlerdir. Bu yeni anlayışın birdenbire kamuoyunu harekete geçirmiş olduğunu kuşkusuz ileri sürmek mümkündür. Çünkü otoritesini tanrısal yada akıl üstü kuvvetlerden türettiğini ilan etmeyen her sosyal düzen, vatandaşlarla temasa geçmek, bir karar vermeden önce onların oyunu almak zorundadır.

Gerçekten de Eski Yunan'da hür vatandaşlar bir yandan kendi devletlerinin sınırları içinde cereyan eden siyasal mücadelelere katılmak, diğer yandan başka devletlerle sürdürülen ilişkiler hakkında karar vermek zorunda kalmışlardır.

Kamu hayatı hakkında özlü ve kapsamlı yargılara sahip buluyorlardı. Bundan dolayı devrin siyasal hayatına hakim bulunan umumilik ve açıklık ilkeleri, toplu kanaatlerin birbiriyle yoğrulup kaynaşarak ortak bir ifadeye kavuşmasını kolaylaştırmışlardır.

Eski Yunan 'ın yetiştirdiği büyük yazarların hemen hepsi zihin ve akıllara hükmeden, görünmez bir kudretten bahsediyorlar. Atinalılar Zeus'un habercisi "Ossa" adına bir tapınak inşa ederek halk arasında dolaşan rivayetleri ilahi bir hüviyete büründürmüşlerdi. Ozan Homeros da "Ossa" adlı bir kızın gönlünü yumuşatmak gerektiğini ifade etmek suretiyle rivayete atfedilen üstün kudreti doğrulamış oldu. Bir insan topluluğunun ortak kanaatinden çok, tanrılar aleminden yeryüzüne inen bir ilahi kudret şeklinde yorumlanan rivayet ilk olarak Sophokles tarafından "Phama" şeklinde tanımlanmaktadır. Yunan şairlerinden Phama'yı bazen "Ümidin Kızı" olarak vasıflandırmaları, rivayetin insanların istikbali üzerindeki etki derecesini de açıklamaktadır.

Ünlü Yunan filozof ve düşünürleri, Kamuoyunu farklı şekillerde değerlendirmişlerdir. Plato kamuoyu konusunda çok şüpheci bir görüşe sahipti. Plato'ya göre "realite (gerçek) sadece filozofların mantiki düşünce sisteminde vardır. Kanaatler, aldatıcı, gerçekten uzak ve aykırıdır."

Roma'da Kamuoyuna Ait Düşünceler:

Eski Yunan'da kamu hayatında önemli bir rol oynayan "Phama" siyasal kudretin Roma'ya intikali ile birlikte sınırlarını biraz daha genişletti. Roma İmparatorluğunda bu kavram "Phama et Rumores" şeklini aldı. Bu haliyle bir çoğunluğun kanaatini ifade etmekte, diğer yandan ise rivayetin hasmın niyet ve dedikodu yaratma cehdinden kaynak alan kökeni de dile getirmektedir.

Roma'da, site ve kent hayatı esasına dayanan Yunan siyasal düzeni yerine, büyük bir imparatorluğun kuruluş ve yayılışına hizmet eden metropol geçti. Dolayısıyla imparatorluğun sınırları genişle-

yince, kuvvetli bir iletişim ve ulaştırma şebekesi kurulmuş, böylece çeşitli dinlere, değerlere, dillere, parasal ve ekonomik sistemlere sahip olan kavimlerden haberler alınabilmifitir. Bu yeni unsurlar Roma kamuoyuna denizaşırı ülkelerde olup bitenler hakkında fikir veriyordu. Bundan başka Roma Senatosunun müzakerelerinin tutanakları da M.Ö. 1. yüzyıldan itibaren halka duyurulmaya başlandı. Sezar devrinde bu zabıtlar "Acta Diurna" adı ile devrin resmi gazete görevini üstlenmeye başlamıştı. Nihayet Roma İmparatorluğunda zel bir itina ve önem gören hitabet sanatı da kamuoyunun çeşitli konular hakkında aydınlatılmasına katkıda bulunuyordu. Cicer'nun oynadığı önemli rol hatırlardadır.

Roma İmparatorluğunun son döneminde kamuoyu kavramını canlı ve açık bir şekilde dile getiren "Vox Populi, vox Dei" (Halkın Sesi Hakkın Sesi) Latince atasözü, Ortaçağın başlangıcında birçok eserlere geçmiş, günümüze kadar değerini korumuştur.

Yunan'da ve başlangıçta Roma demokrasisinde karşımıza çıkan alenilik, yani toplumsal sorunların vatandaşlarca ele alınarak, çoğunluk kararıyla sonuçlandırılması, aslında sadece kle olmayan, yabancı olmayan, hr erkek vatandaşlara has bir ayrıcalıktı. Bundan başka ele alınabilecek sorunlar da sadece "res publica" (kamu işi) olarak nitelendirilebilenlerdi. Bütün bu sınırlandırmalara karşın, Eski ağda Yunan'dan başlayarak denilebilir ki özellikle siyasal hayatı ilgilendiren önemli konular (savaş ilan etme, kanunlar hazırlama, ağır cezaları affetme, vs.) ilk defa toplumu meydana getiren bir grup vatandaşın çoğunluk görüşlerine uyularak kararlaştırılıyordu.

Ortaçağ:

Roma İmparatorluğunun kş ile birlikte Avrupa'ya yerleşen feodalizm, dağınık, toprağa bağlı birimler yaratması nedeniyle kamuoyunun sayısı etkinlilik derecesini son derece zayıflatmıştır. Serfle senyör arasındaki toprak bağı, toprak sahibi olmayan serflerin

herhangi bir sorun karşısında görüşlerini açıklamaktan yoksun kalıyordu. Bu arada dahâ geniş siyasal örgütlere bağlı olan kesimlerde mutlakiyetçi krallıklar, skolastik dogmalara körükörüne bağlı olan kiliseyle sımsıkı bir işbirliği yapıyorlardı. Bu çeşitli nedenler karşısında Ortaçağ boyunca hukuk ve örf ve adetlerin baskıçı etkisi her zaman daha yoğun bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bununla beraber Ortaçağın en kudretli siyasal örgütü sayılan Papalık, ekonomik etkenlere dayalı Haçlı seferleri hazırlamaya koyulduğu zamanlarda, tutucu bir dini atmosfer içinde bulunan yığınları tahrik için dinamik bir kamuoyu yaratmaya çalışmış, bu uğurda İslamı antitez olarak kullanmıştır.

Yeniçağ'da Kamuoyu Kavramının Gelişimi:

Onbeşinci yüzyılda Avrupa'da matbaacılığın ortaya çıkması ve dini otoriteye karşı reform akımının mücadelesi, düşüncenin, sanatın ve bilimin görece bir serbestliğe kavuşması, kamuoyunun canlanmasında önemli bir rol oynamıştır. Topluluklar artan ölçüde dini ve siyasal sistemlerle ilgilendikçe kamuoyu kendini duyurmaya başlamıştır. Aslında bu devirde kamuduyunur, kısaca siyasal sorunlarla ilgilenen grupların bu görüşlerini açığa vurmak istekleri olarak özetlemek mümkündür. Başka bir deyişle eski çağlara benzer şekilde yeniçağda da kamuoyu ilk önce sadece siyasi sorunlarla ilgili olarak ortaya çıkmıştır. Bu bakımdan modern çağda beliren kamuoyu çok kez sınırlı bir yada birkaç grubu ilgilendirmekte, zorunlu olarak siyasal sorunlara bağlı kalmamaktadır. Oysa Yeniçağın başlangıcında kamuoyu hükümet sistemi dışında olan ve fikirleriyle devletin faaliyeti, yasası ve onu yürüten kişiler üzerinde etki yapan veya tayin edici bir rol oynama hakkına sahip olduklarını iddia eden insanların toplumu ilgilendiren sorunlarda serbestçe ve açıkça ifade ettikleri kanaat ve tutumların toplamı, daha doğrusu çoğunluğu temsil eden görüşlerin toplamıdır. Nitekim Yeniçağın ünlü fikir adamlarından Macchiavelli, "Prens" adlı eserinde hükümdara öğütte bulunurken şöy-

le demektedir: "Herkes sizi gördüğünüz gibi görür, ancak birkaç kişi sizin gerçek halinizi bilir, onlar da çoğunluğun kanaatine karşı koymak cesaretine sahip değiller".

Keza Shakespeare de kesin tahlil yeteneği sayesinde belli grup veya yığına hakim olan kanaatlerin nüfuz ve kudretini sezmiş "opinion"un egemenliğinden birkaç yapıtında da bahsetmiştir. Nitekim "Othello" adlı piyesinde Venedik Dükası mağribiyi Osmanlı donanmasına karşı savaşmak üzere Kıbrıs'a gönderirken, şunları söylemektedir: "Osmanlılar çok büyük bir hazırlıktan sonra Kıbrıs yollandalar. Othello, ada ne kuvvetle karşı koyabilir, en iyi siz biliyorsunuz. Orada iktidarda güvenilir bir valimiz var, ama bütün bu işlerde efendimiz olan kamuoyu sizi üstün tanıyor".

Onyedinci ve Onsekizinci Yüzyıllarda Kamuoyunun Niteliği:

Fransız Devriminin arifesine kadar kamuoyu üzerinde yapılan tartışmalarda bu kavram, hürriyeti sınırlandırma aracı olarak ele alınmış, aldatıcı ve yararlı olması, zaman ve mekana göre değişebilmesi üzerinde durulmuş ve devlet makamları ile filozofların bu konuyu ele alırken ihtiyatlı davranmaları gerektiği ileri sürülmüştür. Özellikle onsekizinci yüzyılda hükümetlerin sadece kanunlarını halka zorla kabul ettirecekleri yerde, kamuoyunu da hesaba katması gerektiği hususunda fikirler ileri sürülmüştür. Nihayet yapılan bu geleneksel tartışmalarla, kamuoyunun, akıl ve bilgiden çok, hayal ve ihtiraslarla yakın ilişkisi olduğu kabul edilmiştir.

Bu devrin yazarları, "çoğunluğun" devlet yönetimi hakkında iyi bir idareci, tecrübeli bir yol gösterici veya bir siyaset felsefecisinden daha bilgili olabileceğini düşünmüyöydü. Ancak sosyal ve ekonomik eşitsizliklerin azalması ve toplumda yükselen unsurların eşitsizliğe tahammül etmek istemeyişi üzerine, hükümetler kamuoyuna karşı ödümler vermeye başlamışlardır. Bu açıdan bakıldığında denilebilir ki kamuoyunun kendini gittikçe duyurmaya başlaması aslında bir orta sınıf uygarlığı sorunu başka bir deyişle burjuva toplumunun güçlenmesidir.

Yeniçağ Siyaset Teorileri ve Kamuoyu Kavramı:

Başlangıçta kamuoyu kavramına atıfta bulunmakla yetinen düşünürler, zamanla bu sosyal gücün toplumsal görevi üzerinde, onu eleştirmeye başlamışlardır. Nitekim Pascal için kamuoyu, "dünya krallığı" niteliğini taşıyan meçhul bir güç, Voltaire için ise, "filozoflara karşı halk adına direnen bir kuvvettir". Fakat Locke ile birlikte kamuoyu, farklı bir tasnifte yer almaktadır. İngiliz filozofu Locke hukuku üçe ayırmaktadır: İlahi hukuk, medeni hukuk ve şöhret yada kamuoyuna dayanan hukuk. Locke, diğer insanların fikirlerine uyma, yani itibar kanununu kesinlikle kınıyordu. Ona göre bu hukuk "kanun yapacak kadar otoritesi olmayan özel şahısların onayından" başka birşey değildir. Keza Locke'la çağdaş sayılan Sir William Temple, 1672 de yazdığı "On the Origine and Nature of Government" (Devletin Kaynağı ve Mahiyeti) adlı eserinde kamuoyundan "vulgar opinion" (avam oyu) olarak bahsetmekte ve "hiçbir şey, avam oyu kadar kolaylıkla aldatılamaz ve bu kadar çok yanılamaz" demektedir.

Rousseau yeni devlet teorisini açıklamakta olduğu "Toplumsal Antlaşma" adlı kitabında kamuoyuna temasla şunları yazmaktadır: "Siyasi, medeni ve ceza kanunlarına ilaveten ve hepsinden önemli olarak dördüncü bir kanun vardır. Bu kanun ne mermer, ne de tunç üzerine değil, ancak vatandaşların gönlüne hâk edilebilir. Devletin gerçek anayasasını vücuda getiren bu kanun hergün yeniden kuvvet kazanmaktadır. Bu kanun diğer kanunlar eskidiği veya söndüğü zaman, onları canlandırır ve tamamlar, halka otorite yerine alışkanlığın kudretini aşılır. Kastettiğim kanun: Örf, adet ve herşeyden önce kamuoyudur. Siyasi manevralarımızın bu meçhul kalmış köşesi gerçek halde bütün siyasi girişimlerin başarısını sağlayan anahtardır. Kanun koyucu olan kamu iradesinin bu gizli görevi, kanuni olmayı tamamlayan üst yapıdır". Rousseau bu gerçekçi tahliline karşın kanaatlerden yer yer yeric bir dille bahsetmektedir. "Nouvelle Héloïse" adlı eserinde kamuoyunu değersiz peşin hükümlerle bir tutar ve bunları, ahlak

ilminin ebedi gerçekleriyle karşılaştırır.

İngiltere'de ilk önce tam anlamıyla gelişme fırsatı bulan merkantilizm ve ticaret-finans kapitalizm, güçlendirdiği parlamantarizm ve basın özgürlüğü sayesinde yukarda görüldüğü üzere ilk fikri ürünlerini vermekte gecikmemiştir. Buna paralel olarak mutlak yetçi bir monarşinin merkeziyetçi yönetiminin bir eylemine katlanmak istemeyen Fransız burjuvazisi de bir yandan tabii hukuku savunan Rousseau gibi düşünürler, öte yandan kamu düzenini eleştiren ansiklopedistler yardımı ile -eleştirici bir tavır benimsemekle birlikte- kamuoyunun yeni filizlenmekte olan orta sınıfını kuvvet direği olarak görmeye başlamışlardır.

Almanya'da bu fikri gelişim, ülkenin parçalanmış olması ve endüstri ihtilalinin başlamamış olması nedeniyle daha yavaş olmuştur. Bununla birlikte Almanya'da daha 18. yüzyılın sonuna doğru kamuoyundan bahsetmeye başlayan fikir adamları çıkmıştır. Nitekim Schiller ve Humboldt'un yakın bir dostu sayılan ozan Foster'e göre kamuoyu, sınırlı bir aydınlar zümresi tarafından yaratılan, üstün potansiyele sahip, sosyal ve siyasi bir kudrettir. Ahlâkçı filozoflardan Kristian Garve ise, "kamuoyu, bir devlete mensup vatandaşlar çoğunluğunun, belli bir sorun hakkında fertlerin akli selim veya uygulamalı deneylerine dayanarak belirledikleri kanaat ve hükümler üzerinde ulaştıkları anlaşmadır" demektedir.

Kamuoyunu siyaset teorisinin bir unsuru haline getiren ilk filozof Immanuel Kant'tır. Kant, güdülen siyasetin mutlak surette ahlâki ilkelerle bağdaşması gerekliliğinden hareket etmektedir. Bu bağdaştırma ise ancak alenilik sayesinde gerçekleştirilebilir. Ona göre: "reşit olmama, bir başkasının rehberliğine başvurmaksızın zihni yeteneklerini kullanamama durumu demektir. Kişinin kendi kendini adeta ikinci bir tabiatı haline gelmiş bulunan eşitsizlikten kurtarması son derece güçtür... Fakat public yani kamunun tümü, özgürlüğe kavuşturulduğu takdirde, mutlak surette kendi kendini aydınlatacaktır..." Kant'a göre, karma gruplarda olup biten tartışmalar, vatandaşlık sorumluluğunu duymaya başlayan, muhakeme edici insanı türetmektedir. Böylece siyasal sorunları alenilik çerçevesinde tartışan kişiler bir bakıma liberal hukuk devletinin çerçevesini kurmuş oluyorlar. Gerçi Kant hiçbir eserinde kamuoyu terimini etimolojik olarak kullanmış değildir. Fakat ahlâki ölçekler yardımıyla aleni yoldan tartışılacak kamusal sorunların hukuk devletine giden özgürlüklerin tek doğru yolu olduğu konusundaki inancı, devlet yönetimini bilinçli ve rasyonel biçimde düşünen vatandaşın emanet etmesi sonucunu oluşturmaktadır. Kant'da özel deyim olarak "alenen uyuşma" diye ge-

çen kavram, Kant'ın fikirlerini yeni bir değerlendirmeye tabi tutan Hegel'de "kamuoyu" terimi haline gelmektedir.

Hegel'e göre "kişiye tanınmış bulunan şekli, sübjektif özgürlük aslında kendini kamuoyu dediğimiz kuvvette göstermektedir." Ancak bu kamuoyu bir bakıma sadece bir toplum düzeninin ölçütü, yani burjuva toplumunu belirliyen ölçektir.

Yeniçağ'da Kamuoyunu Geliştiren Toplumsal Etkenler:

Yeniçağ'da kendini durmadan daha çok duyuran kamuoyunun gelişimini sadece siyaset teorileri yardımı ile açıklamak, konuyu luzumsuz derece daraltmak, toplumsal gücü salt soyut kalıplara sığdırmak anlamına gelir. Bu nudunlu 18. yüzyıldan itibaren oluşan siyasal ve sosyal gelişmeleri kısaca gözden geçirme zorunluğu belirmektedir.

Bu devirde orta sınıfın ekonomik gücünü artırmış olması ve okuma yazmanın gittikçe daha yaygın bir hale gelmesi, bu oluşumun sadece iki görünümünü oluşturan hususlardır. Reform hareketi ile birlikte dini eserlerin ana dillerde yayınlanması okuma yazma bilenlerin artışında kuşkusuz önemli bir neden olmuştur. Fakat zamanla dini eserlerden başka, halka hitap eden dünyevi eserler, edebi ürünler gittikçe genişleyen çevreleri kendilerine doğru çekmeye başlamışlardır.

Okuyucu yağınlarının genişlemesi ile okuma dernekleri ve klüpleri, ödünç kitap veren kütüphaneler, elden düşme kitap satan dükkanlar da artmıştır. İlk Alman okuma odası 1772'de kurulmuştur. Bu yerlerde bir yandan kadın okuyuculara özgü roman ve hikayeler, öte yandan tarih, edebiyat, tabii ilimler, istatistik kitapları da okunmaktaydı. Hepsinden çok okunan yayınlar ise siyasi dergilerdi.

18. yüzyılın bu okuma derneklerini gerçekte orta sınıfın ahlâki sorunlardaki kanaatlerin oluşumunda büyük rolü olan haftalık dergilerin kollektif koruyucuları saymak gerekir.

Almanya'da kamuoyunun gelişiminde okuma odalarının sınırlı önemine karşılık İngiltere ve Fransa'da bunlara ek olarak daha geniş çevrelere açık bulunan kahveler göze çarpmaktadır. Avrupa'da kahvehaneler 17. yüzyılın ortalarından beri görülmektedir. Bunlar haber toplama, haber yayma, siyasal tartışmalar ve edebi eleştirilerin merkezleri olarak rağbet görmüşlerdir. 18. yüzyılın başında Londra'da enaz iki bin kahvehane bulunduğu söylenir. Devrin düşünürlerinden Addison, kendisinden felsefeyi, kapalı yerlerden ve kütüphanelerden çıkarıp, "klüp, toplantı, çay masaları ve kahvehanelere yerleştiren adam" olarak bahsedilmesini istiyor.

18. yüzyılın ikinci yarısında, Paris'te salonlar, kamuoyunu oluşturmada, saraydan daha etkili olmuşlardır. Sosyal kökenleri ne

olursa olsun fikir adamları buralara kabul ediliyor ve toplumdaki hakim sınıfların ileri gelenleri ile eşit olarak temas edebiliyorlardı. Örneğin anası babası bilinmeyen Rousseau, insanların eşitliği konusundaki düşüncelerini bu çeşit salonlardan devrin hakim sınıfı sayılan aristokrasi mensuplarına anlatmak hatta benimsetmek yolunu bulmuştu.

Dolayısıyla denilebilir ki Avrupa'nın çeşitli toplumlarında daha hızlı yada daha yavaş bir şekilde gelişen burjuva sınıfı, kamuoyunun güç kazanması, herşeyden önce uzun devirler boyunca kapalı kalmış ve sınırlı kimseleri kapsayan çevrelerin dışa açılması, okuma yazma bilenlerin artması, çapı ve sosyal etkinliği artan "kamu"ların genişlemesine yolaçmıştır. Bu arada hızlı bir kentleşme eğilimi ve haberleşme araçlarından fakir sınıfların yararlanması durumu da hesaba katılmalıdır. 1839 yılında Avrupa'ya yayılmış bir posta hizmeti ağı kuruluncaya kadar, alt gelir gruplarına mensup kimselerin mektup göndermeleri bile katlanmasa güç bir külfet sayılıyordu.

Kamuoyunun güçlenmesi ile yeni beliren orta sınıfın yayılması arasındaki yakın bağlar en açık bir biçimde kamuoyu deyimini ilk önce Fransız diline yerleştiren devlet adamı Necker'in düşüncelerinde belirlemektedir. Fransız devriminden önce maliye bakanlığı görevini yüklenmiş bulunan Jacques Necker, çağdaşlarının kendi mali politikası ile çok ilgilendiklerini gözlemlemek imkânını bulmuştur. Halkın kendisi hakkında iyi kanaatleri olmasını sağlamak Necker'in başlıca dileklerinden biriydi. Halkın "geniş ufukları"nın hırs ve entrika yeri olan Versailles sarayı ile karşılaştıran Necker, bir Maliye bakanının, sarayı kendisine uygun bir sahne sayamayacağını söyleyerek ilgi çekici bir gözlemde bulunmuştur. Ona göre Versailles, savunma, donanma ve dışişleri bakanları için uygun bir yer olabilir, "Çünkü bütün askeri ve siyasi büyüklük fikirleri, iktidar ve ihtişam debdebeseine daha çok bağlıdır." Bu karşılık maliye bakanı, daha çok halkın itibarına dayanma ihtiyacındadır. "Necker, mali politikasının dürüstlük ve alenilik" içinde yürütülmesini ve maliye bakanının "ulusun olanlarına, işlemlerine hatta karşılaştığı engellere bile katılmasını" öğütüyordu.

Necker'in halkın görüşlerine atfettiği olağanüstü önem, kendini şu satırlarda olanca açıklığı ile göstermektedir: "Sosyal yaşamda egemen olan zihniyet, itibar ve övgüye karşı gösterilen rağbet, Fransa'da kalburüstü bütün şahısların huzuruna çıkmakla mükellef oldukları bir mahkemeyi yaratmıştır. Bu mahkemenin adı kamuoyudur. Yüksek bir tahta kurulmuş gibi duran bu mahkeme kimisine taşlar, kimisine ödüller dağıtıyor. Şöhretler yaratmak yada onları unutturmak onun elindedir."

18. yüzyılın sonunda Fransız Devriminden önce önemli rol oynayan hükümdarların bile o tarihe kadar önemsemedikleri halk tabakalarının ne kadar ağır basan bir etkisi olabileceğinin diğer bir bulgusu, 16. Lui'nin karısı kraliçe Marie Antoinette'in mektuplarında bulunabilir: Fransız kraliçesi, annesi Avusturya İmparatoriçesi Marie Therese'e yazdığı bir mektubunda şöyle demektedir: "Kral sarayında gerçekleştirmek istediği bir reformla ilgili ferman çıkarmıştır. Bu reformun gerçekleştirilmesi halinde yalnız ekonomik hayatımız için değil, kamuoyu ve ammenin tatmini bakımından da büyük bir kazanç sağlamış olacağız."

Kamuoyu kavramının yeniçağda Avrupa kıtasında emçok Fransa'da yaygınlaşması ve Necker'in günlük dile aktarmış olduğu "opinion publique" deyiimi ile sözlüklere geçmesi bir raslantı eseri değildir. Kamuoyunun oluşumu herşeyden önce yığınlara kadar genişleyen çeşitli insan topluluklarının ortaya çıkmasına, bunların değişen şart ve olaylara karşı farklı tutumlar takınmalarına ve her değişikliği ayrıntılı tartışmalarla değerlendirmelerine bağlıdır. Fransız devriminin tohumlarını eken Fransız burjuvazisi işte bu gibi sosyal kaynaşmalar için ideal bir ortam olmuştur. Bu bakımdan denilebilir ki, Paris ve Londra gibi başkentlerin hızlı bir biçimde birer metropol hüviyeti kazanmaları, kamuoyunun ortaya çıkmasına hizmet eden basın ve toplantı hürriyeti, aleni tartışmalar, vs. gibi demokratik fikir beyan etme vasıtalarının gelişmesine de hizmet etmiştir.

Ondokuzuncu Yüzyılda Kamuoyunun Etki Alanı ve Yorumlanması:

Geniş ölçüde Fransız devriminin etkisiyle 19. yüzyılda mistik, metafizik, görünmeyen hüviyetinden sıyrılan kamuoyu kavramı zamanla belirli sınıfların (üst ve orta sınıfların) ortak görüşleri olarak yorumlanmaya başlamıştır. Bu yüzyılda birçok yazar ve düşünür göre kamuoyu, seçmen kitlesinin temsilcileri, gazeteler ve orta sınıfın ileri gelen üyeleri yada dernekleri tarafından beyan edilen fikirlerden ibarettir.

İngiltere'de tartışmanın yararlı etkilerine ve liberal düşüncelerin iç politika üzerindeki olumlu etkisine karşı beslenen güven, özellikle Bentham'ın ve kendisini izleyenlerin özendirilmesi ile gittikçe artıyordu. Jeremy Bentham kamuoyunu istibdada karşı en güvenilir bir teminat olarak görüyor, ona bir çeşit sosyal denetim aleti gözüyle bakıyordu. Bentham'a göre iktidarın kötüye kullanılmasını önlemek için bütün resmi faaliyet ve hareketlerde alenilik esasını gözetmek şarttır. "Aydın bir kamuoyu, bir ulusun bütün bilgileri ile adalet fikirlerini biraraya toplayan en yüksek bir mahkemedir. Gerçi alenilik bazı düşmanlar yaratır. Hakim dikkatinden kaçan suç-

lu, kamuoyunda tecelli eden yargıyı duymaktan korktuğu için onu felce uğratmaya çalışan müstebit, kendi zaaf ve kabahatlerini örtbas etmek için, ammenin kabiliyetsizliğinden şikâyet eden tembel ve hayırsızlar, daima aleniliğe düşmandırlar. Fakat bilhassa bu düşmanları yarattığı için aleniliği sevmek gerekir."

Bentham "anayasa kanunu"na yazdığı girişte, kamuoyu hakkında şunları söylemektedir: "Temsili bir demokraside gayri resmi ve maaş almayan, rüşvetle iğfali imkânsız bu büyük mahkeme, en kuvvetli bir destektir. Bu mahkemenin en esaslı gaye ve hedefi, verdiği kararları bir ölçüye göre ayarlamak olacaktır. Demokrasiden başka bütün hükümet şekilleri için kamuoyu, taşıdığı kudretin büyüklüğü sebebiyle bir korku ve endişe konusudur."

Görülüyor ki 19. yüzyılın başlangıcına kadar daha çok ferdi akıllara hükmeden, meçhul bir güç şeklinde tasavvur edilen kamuoyu, Fransız devrimini takiben kamu hayatına güçlü bir öge olarak girmeye başlamıştır. Sistematik bir inceleme tarzına tabi tutulmakla birlikte kamuoyu uygulamada halk egemenliğinin ayrılmaz bir cüzü haline gelmektedir. Filozofların bir kısmı devlet faaliyetinin denetimini sağlayacak ve devlet kudretinin kötüye kullanılmasını önleyecek tek kudret olarak aydın bir kamuoyu görmek hevesindedirler.

Ancak halk egemenliğini geniş çapta kuvvetlendiren bu akımın yerine göre sakınca ve tehlikeler de doğurabileceği ihtimali bazı ileri görüşlü bilginlerin gözünden kaçmamıştır.

Nitekim Amerika'ya yapmış olduğu yolculuk vesilesiyle Avrupa fikir alemine demokrasi hakkında baha biçilmez değerde bir eser kazandıran Alexis de Tocqueville, kamuoyu egemenliğinin doğurabileceği tehlikelere ilk işaret eden yazarlardan biri olmuştur.

Tocqueville "Amerika'da Demokrasi" (18407 adlı eserinin önsözünde şöyle demektedir: "Birleşik Devletlerde ençok ilgimi çeken husus, genel eşitlik olmuştur. Bu anlayışın bütün toplumun yapısı, kamuoyunun güttüğü yön ve kanunlar üzerinde yapmakta olduğu etkiyi keşfetmekte gecikmedim."

Birleşik Amerika'da varolan geniş basın özgürlüğü sayesinde siyasal ve sosyal hayatın bütün sorunları kamuoyu mahkemesinin huzuruna getirilmektedir. Hatta de Tocqueville'e göre Amerikan demokrasisinin temel sütunlarından sayılan yüksek mahkemesinin hakimlerinin yetkisi de kamuoyunun otoritesiyle sınırlandırılmıştır. Bu derece geniş bir etki alanına sahip olan kamuoyunun siyasal alanda çoğunluğun egemenliği sistemi ile kuvvetlendirilmiş olması, bir çeşit istibdat doğurmakta ve azınlığın söz ve itiraz imkânlarını tamamen ortadan kaldırmaktadır. Günümüzde "baskıcı uyumculuk" yahut Herbert

Marcuse'nin terimi ile "tek boyutluluk" şeklinde tanımlanabilecek olan bu durum Tocqueville tarafından gerçekten nadir raslanan bir ileri görüşlülükle saptanmıştır. Toplumsal koşulların eşit olduğu her yerde, kamuoyu her bireyin zihni üzerine muazzam bir ağırlıkla çöker. Onu kapsar, yöneltir, adeta ezer. İnsanlar eşit bir hale geldikçe, her birey kendini diğerlerine kıyasla daha zayıf duymaktadır. Bu durumda insanlar sadece kuvvetlerini küçümsemekle kalmıyorlar, aynı zamanda sahip oldukları haklar konusunda da şüpheyeye düşüyorlar. Birey, psikolojik bakımdan çoğunluğun ısrarlı iddiası karşısında yanlış düşündüğünü hemen kabul etmeye hazırdır.

Bireyci felsefeye sadık kalmış olan liberal Tocqueville'in endişeleri İngiliz adalarında aynı konularla meşgul olan diğer bir düşünür tarafından da anlaşılmıştır. J.Stuart Mill "Özgürlük Hakkında" adlı eserinde bireysel özgürlük üzerinde ağır baskı yapan iki güçten söz etmektedir. Bunlardan biri devlet kudreti, diğeri bir çeşit sosyal istibdat sayılan kamuoyudur. Mill, çoğunluğu temsil eden fikirlerin egemenliğinde -hele bu görüşler hatalı ve yanlış olduğu takdirde- korkunç bir tehlike sezmektedir. Mill'e göre kamuoyunun dolaylı olarak yapmış olduğu ahlâki baskı, ancak başkalarını herhangi bir zarardan korumak için geçerli ve meşru sayılabilir.

Bahis III. Kamuoyuna İlişkin Klasik ve Modern Kuramlar

Kamuoyu günümüzde ancak ampirik araştırmalar yoluyla ölçülen, değerlendirilen bir konudur. Şu kadar ki bu disiplinin bilimsel karakteri ve sistematığı çok yavaş gelişmiştir. Klasik gelenek, özellikle kamuoyu konusunda, aşırı derece uzun bir süre boyunca hükmünü sürdürmüştür. İki bin yıl hatta daha uzun bir zaman boyunca, insanlar belirli sosyal sorunları sadece rasyonel yoldan çözmeye çalışmışlardır.

Amerikalı siyaset bilimcisi B. Berelson kamuoyu konusundaki araştırmaların bugünkü durumunu kamuoyu denilen önemli bir gücün bulunduğu hakkında beliren genel bir kanaatle başlayan ve açılarak devam eden bir gelişmenin yedinci aşaması olarak saymaktadır. Birinci aşamada bir kısım yazarlar kamuoyunun önemine işaret etmişlerdir. İkinci aşamada önemli olduğu kabul edilen bu gücün rasyonel ve kuramsal bir açıklaması yapılmıştır. Üçüncü aşamada rasyonel yoldan geliştirilen bu açıklamalar, klasik gelenek olarak tanımlanabilen bir takım teorilere sığdırılmaya çalışılmıştır. Dördüncü aşamada çeşitli yaklaşımlar yardımı ile klasik teoriler eleştirilmiştir. Beşinci aşamada elde var olan tüm kaynaklardan (dergi, makale, nutuk, vesika, vs.) ampirik bilgi teminine çalışılmıştır. Bu bilgi yetersizliği altıncı aşamada bu alanın metodolojisine karşı derin bir ilgi uyanmasına neden olmuştur. Halen içinde bulunduğumuz yedinci aşamada ise kamuoyu konusu sadece ampirik ve uygulamalı yoldan araştırılıp ölçülüp değerlendirilmekle kalmıyor, elde edilen bulgular ayrıca antropoloji, psikoloji, sosyal psikoloji gibi komşu dalların geliştirildikleri ölçeklerle kıyaslanıyor.

1. Kamuoyu Konusundaki Klasik Kuram:

Bütün 19. yüzyıl boyunca kamuoyu araştırmalarına hakim olan fikir akımı, rasyonalizmdir. İnsan varlığının en esaslı unsuru olarak akli etkeni benimseyen ekollere göre kamuoyu, rasyonel düşünen bir insan topluluğunun ölçülü kanaatidir. Bu itibarla da her türlü heyecan ve duygu raslantılarından temizlenmiş bir kamuoyu bahis konusudur. Kanaatlerin oluşumunda rasyonel temel ve kaynak esas alınınca, kitlenin şaşmaz bilinçliliği ve sağduyusuna güvenmek doğal bir sonuçtur.

Bu yorum tarzının bellibaşlı temsilcilerinden biri İngiliz Lord Bryce'dir. Demokratik bir yönetimde kamuoyunun işleyişini ayrıntılı şekilde incelemiş olan James Bryce, kamuoyunu daima "her yerde hazır ve nazır" (omnipotent) bir kavram olarak görmeye devam etmiştir. Bryce, Amerikan demokrasisi konusundaki incelemelerinde kamuoyunu şöyle tanımlamaktadır: "Birleşik Amerika'nın kamuoyu büyük

bir kudret kaynağı olarak cumhurbaşkanları ile valilerin, temsilciler meclisi ile eyalet meclislerinin, parti/kongre ve mekanizmalarının üstüne yükselmesini bilmiştir. Bu hüviyetle huzurunda bütün hizmetkârların titrestiği, kudretli bir efendiyi andırmaktadır."

Bu tanımın açıkça gösterdiği üzere kamuoyunu, klasik teori yardımıyla tahlil etmek isteyenler bu kavramı zihni ve soyut bir kavrama dayattırmışlardır. Böylece kamuoyu karşımıza adeta gökyüzünde dolaşan, görünmez, herşeye kadir, gerçekte ilgisi olmayan metafizik bir kudret olarak çıkmaktadır. Kamuoyunun içeriğini rasyonel düşüncelerle kavrama cehdinin doğurmuş olduğu diğer bir sonuç da kamuoyunun kaynağı olarak, sadece aydın bir seçkinler zümresi görme arzusudur.

Klasik kamuoyu teorisinin dayandığı ilkeleri şöyle özetlemek mümkündür: 1-Klasik kamuoyu teorisine taraftar olanlara göre, belli bir görüşü paylaşan bireyler, bu kanaatlerin oluşumuna yol açan olaylar hakkında tatmin edecek şekilde haberdar olmaktadırlar. Klasik Yunan polis sistemi için kısmen doğru sayılabilem bu sav, bugünkü karışık modern toplum hayatı için gerçekleşme şansı olmayan bir hayaldir. Esasen birçok sorunlar ortalama vatandaşın kavrama yeteneğini fazlasıyla aşacak derecede uzmanlık tekniği gerektirmektedir. 2-Klasik teori taraftarlarının iddiasına göre ortak bir kanaat taşıyan bireyler mantık ölçüsü ile hareket eden varlıklardır. Bu iddianın doğruluğu psikolog ve antropologların eleştirisinde şüpheli bir hale gelmiştir. Bunların deney ve araştırmalarının gösterdiği üzere birçok kanaatlerin kökeni tamamen duygusal olup rasyonel düşünce tarzı ile pek sınırlı ilişkisi olan psikolojik kanunlara tabidir. Örneğin seçmenlerin büyük çoğunluğu parti programını dikkatli bir incelemeye tabi tutmadan oylarını kullanmaktadırlar. 3-Klasik kamuoyu teorisini benimseyenler, sadece haber alma imkânlarının kolaylığı ve kanaatlerin rasyonel bir süreç sonucunda oluşması bahsinde aşırı bir iyimserlik beslemekle kalmıyorlar, aynı zamanda bireylerin kendi çıkarlarını sağlama ümidi ile kamu işlerine karşı faal bir ilgi göstereceklerine de inanmış bulunuyorlar. Oysa bireylerin büyük çoğunluğu ancak gürültülü, buhranlara yolaşan, çok önemli genel sorunlara karşı uyanık davranmaktadırlar. Bundan başka bireyler belli bir sosyal grubun üyesi bulunmaları nedeniyle kişisel çıkarlarından ayrı bir hüviyet taşıyan grup çıkarları ile sıkı sıkıya bağlı bulunmaktadır.

Görülüyor ki kamuoyuna ilişkin klasik teori, özellikle siyasal alanda oluşan kamuoyu konusunda bireyle devlet arasında aracı rolü oynayan kurum ve çeşitli grupların önemini tamamen ihmal etmektedir.

Siyasal görüş sahibi herhangi bir kimse, kanaatini mensup olduğu grup yada grupların üyelik durumuna göre ayarlamaktadır. Çıkar ölçüsü de bireyin katıldığı dernek ve kurumlarla belirlenir.

Klasik Teoriye Yöneltilen Eleştiriler:

19. yüzyılın rasyonalist fikir akımının sadık bir aynası sayılabilen klasik teoriye karşı ilk uyanan tepki, hukuki tarihçilikten gelmiştir. Bu teörinin öncülüğünü yapmış olan Savigny, Puchta ve Stahl gibi düşünürlere göre insan irrasyonel ve duygusal bir yaratıktır. Bu yüzden kamuoyunun suni veya ulusal heyecanlara yahut da duygusal etkenlere dayanılarak yaratıldığı kanaati hakim olmuştur. Puchta'ya göre bir birlik halinde halkın toptan kanaatini temsil eden bu halk ruhu, bireysel iradeler dışında ve üstünde bir varlığa sahiptir.

Pozitivist akım da farklı bir açıdan kamuoyu kavramını etkilemiştir. Bu akımın etkisiyle kamuoyu konusu bir psikoloji ve sosyoloji sorunu olarak incelenmeye başlanmıştır. "Yığın ve Kanaatler" adlı eserinde Fransız psikoloğu Tarde bireyin dışında veya üstünde ayrı bir varlığa sahip bir sosyal vicdan, kollektif düşünce yada "biz" kavramını kabul etmemektedir. Tarde için bireyin bilinci ve hareket tarzından başka bir reel değer yoktur. Dolayısıyla Tarde toplumsal olayları yalnız psikolojik yöntemlerle çözme amacındadır.

Bunun tam karşıtı olarak Durkheim, sosyal gerçeklerin psikolojik esaslarla açıklanmasını kesinlikle reddediyor. Durkheim, toplumun, bireysel bilinç üzerine olağanüstü kuvvetli bir etki yaptığına kanidir. "Kollektif hayat, bireysel hayattan ilham almış değildir. Aksine bireysel hayat kollektif topluluktan kaynak almıştır." Durkheim'da sosyal baskı, en önemli rolü oynadığı cihetle, herhangi bir grupta ortaya çıkan kanaat, zorlama yoluyla kendini bütün üyelere kabul ettirecek kudrettedir.

İngiliz Graham Wallas da eserlerinde geçmişteki siyasal düşüncenin hep akli bir düzeyde cereyan etmiş olduğunu kınayarak, gerçek halde insanın rasyonel karakterden yoksun olduğunu, dolayısıyla siyasal süreçlerin geniş çapta irrasyonel etkenler yardımı ile şekillenmekte olduğunu ortaya koymuştur.

Görülüyor ki klasik teoriye karşı yöneltilen çeşitli eleştirilerin birleştikleri nokta, kamuoyunun rasyonel olmaktan çok irrasyonel kökenlerden hareketle oluştuğu olgusudur.

2.Kamuoyunu Açıklamaya Çalışan Modern Kuramlar:

Kamuoyu kavramının tarihi gelişimi izlendiğinde, bu kavramın 20. yüzyılın başına kadar B.Amerika'da önemle ele alınmadığı, buna karşılık daha çok kara Avrupası'nın fikir dünyasını ilgilendirmiş olduğu ortaya çıkmaktadır. Ancak I.Dünya Savaşında propagandanın oynadığı önemli rol, kitle haberleşme araçlarının artan etkinliği, başkan Wilson'un önderlik etmiş olduğu barış antlaşmasının Amerikan kamuoyunun olumsuz eğilimi nedeniyle Kongrece engellenmesi gibi olaylar Amerikan bilim adamlarının da bu konu ile ilgilenmesine sebep olmuştur.

Bu ilginin genişlemesine bir kısım fikir akımları da neden olmuştur. Nitekim yüzyılımızın başından itibaren B.Amerika'da toplumsal koşulların değişmesi ile birlikte toplum düzeninin de değişmesi gerektiğini ileri süren sosyal Darwinizm önem kazanmıştır. Aynı şekilde W.James ve J.Dewey'in öncülük ettiği ve gerçeklerin denenmesini şart koşan pragmatizm akımı da gittikçe kuvvetlendi. Amerikan kamu hayatına etki yapan üçüncü bir etken, çıkar ve baskı gruplarının ekonomik yaşam üzerindeki etkilerinin farkedilmesidir. Bu eğilimin etkilerini bilimsel yoldan araştıran Thorstein Veblen, Arthur F.Bentley gibi düşünürler Amerikan kamuoyunu şekillendiren irrasyonel etkenlerden başka kudretli ekonomik güçlerin de bulunduğu ortaya koymuşlardır.

Bütün bu çeşitli fikir akımları kamuoyu araştırmalarında yepyeni bir çağırın açılmasına sebep olmuştur. Bu çağırını açan I.Dünya Savaşından sonra gazetecilik alanındaki yorumları ile ün kazanmaya başlamış olan Walter Lippman'ın "Kamuoyu" (Public Opinion) adlı eseri olmuştur.

Lippman'a göre kamuoyunun gelişimine etkin olan çevre, gerçekte her türlü ilişkinin kesildiği, yapay bir çevredir. Kendisi buna görünmeyen çevre (unseen environment) adını vermektedir. Buna neden olarak haberlerin çıkış yerine uygulanan çeşitli sansürü, fi-

ziki ve sosyal engelleri, dilin yetersizliğini, dalgınlık, yeknesa k-
lık, şiddet gibi sosyolojik ve psikolojik etkenleri görmektedir.

Lippman,kamuoyunun kesin kanaatler yerine şekilsiz hayallere dayan-
ması sebebini "stereotip" (basmakalıp fikir) adını verdiği söz,yazı
veya hayal kişilerinin etkisine bağlamaktadır. Ona göre"hareket tar-
zımızı düzenleyen davranış kaidelerinin toplamı,bizi belli bir olayı
nasıl ve ne şekilde gözetleme ve inceleme durumunda olacağımızı pe-
şinen tayin eder."

Lippman bu konudaki görüşlerini daha açık bir şekilde belir-
tebilmek için şu örneği vermektedir: Okyanus'taki bir adada 1914 yı-
linda bazı Fransız,İngiliz ve Alman vatandaşları yaşamaktaydı.Bu ada-
ya bağlı bir telgraf hattı yoktur ve ancak altı haftada bir kez bir
İngiliz posta gemisi uğrar. Eylül ayında bu gemi henüz adaya gelme-
mişti ve adalılar,hala Gaston Calmette'i vurmuş olan Madame Caillaux'
un yakında mahkeme edileceğini haber vermiş olan son gazeteden ba h-
sediyordu. Eylül ortasında kaptandan bu davanın sonucunu öğrenmek
üzere bütün ada halkı her zamankinden daha büyük bir sabırsızlıkla
rıhtımda toplanmıştı.Fakat adalılar bunun yerine altı haftadan beri
aralarında Fransız ve İngiliz olanların,andaşmaların kutsallığı uğ-
runda Alman olanlara karşı savaş halinde bulunduğunu öğrendiler.
Hepsi bu garip altı hafta boyunca,gerçekte düşman oldukları halde
birbirlerine karşı dost gibi davranmışlardı.

Lippman'ın bu örnekle aydınlatmaya çalıştığı başlıca nokta
şudur:İlişkileri bakımından tamamen içine kapanmış olarak yaşamayan
ve herkesin olup biten herşeyi tamamen bilebileceği kadar küçük ol-
mayan her toplumda fikirler,görüş alanımızın dışında,kavranması güç
olaylarla ilgilidirler.Bütün bunlar için tek bir unsur vardır,bu da
insanla çevresi arasına bir "şözde çevre"nin girmesidir.İnsan,davra-
nışını bu sözde-çevreye göre ayarlar.Dolayısıyla kamuoyunu tahlil et-
mek isteyen kimsenin önce insan faaliyetinin sahnesi (çevre),insanın
bu sahne hakkındaki tasavvuru ve bu tasavvura karşı beliren tepki

arasındaki üçlü ilişkiyi algılamak suretiyle işe başlaması gerekir. İnsanlar sözde çevrelerinin teşkil ettiği özel dünyalarda yaşarlar. Dolayısıyla bu insanların kafalarındaki tasavvurlar, yani kendileri, diğerleri, ihtiyaçlar, gaye ve ilişkiler hakkında varsayımları kamuoyunu oluştururlar.

Lippman kamuoyunun açığa vurulmasına engel olan etkenlerin kalabalığı karşısında aslında bir kamuoyunun varlığından bahsedilemeyeceği, olsa olsa bir "kamu hayali" (Phantom Public)den bahsetmenin mümkün olduğunu ileri sürmektedir.

Görüldüğü üzere 20.yüzyılda bir yandan B.Amerika'yı yakından ilgilendiren siyasal oluşumlar (Monroe doktrininin geçerlikten kalkması, ABD'nin müdahaleci bir dış politika benimsemesi, iç politikada içki yasağını gerçekleştiren anayasa değişikliklerinin yapılması gibi olaylar), öte yandan teknik gelişmeler sayesinde büyük bir hızla gelişen radyo, film ve reklamcılığın etki alanlarını genişletmeleri, Amerikan bilim çevrelerini kamuoyu fenomenini ayrıntılı bir tahlile tabi tutmaya doğru yöneltmiştir. Böylece kısa zamanda sosyoloji, psikoloji, istatistik, ekonomi gibi disiplinlerin yardımıyla da faydalanılmak üzere kamuoyu araştırmaları çok yönlü bir gelişime konu olmuşlardır.

3.1 Etkili Çoğunluk (Effective Majority) Kuramı:

Yetişme açısından bir kamu hukukçusu olan Lowell kamuoyu kuramını sadece siyasal olaylara oturtmaktadır. Lowell'e göre bir sorun hakkında belirli bir kamuoyunun varolduğunu ileri sürebilmek için herhangi bir konuda çoğunluk ve azınlık kanaatlerinin temsil ve ayrıca gaye üzerinde birleşmiş olması gerekir. Lowell bu esası şöyle bir örnekle açıklamaya çalışmaktadır: İslam dini kılıcın kuvvetiyle yayıldığı sırada, belli bir ülkede kamuoyunun hristiyanlığın yada müslümanlığın lehine olup olmadığını sadece kanuni bir çoğunluğun varlığına bakarak kestirmek anlamsız olurdu. Zira ister çoğunluğu, ister azınlığı teşkil etsinler, her iki taraf kendi inançlarının doğruluğuna inandıkları ölçüde, tarafların gönül rızası ile belli bir

görüşün doğruluğu üzerinde anlaşmalarına imkan yoktur.

Lowell işte bu esastan hareket ederek kamuoyunun varlığını ne ittifak ne de sayı üstünlüğünü temsil eden bir çoğunlukla değil, kendi görüşünün doğruluğunu aynı zamanda azınlığı da kabul ettirebilecek "etkili-affective bir çoğunlukla açıklamaktadır." Kamuoyu ve halka dayanan hükümet" adlı eserlerinde şöyle demektedir: "Çoğunluk tarafından azınlığa zorla kabul ettirilen kanunların geçerlik derecesi sıfırdır. Zira bir adamın başkaları hesabına beslemiş olduğu kanaatler asla etkili bir halk hareketini oluşturmaya veya toplumda ortak duygular uyandırmaya yeterli değildir."

Görülüyor ki Lowell'in kamuoyu kuramı aslında Rousseau'dan geniş ölçüde esinlenmektedir. Gerçekten nasıl ki Rousseau bireylerin "umumi irade"ye katılmalarını toplum anlaşmasının hayati ve zorunlu sonucu sayıyorsa, onun gibi Lowell da bireylerin uyumlarını seve seve beyan etmek suretiyle azınlığın çoğunluğa katılmasını, siyasal hayatın vazgeçilmez bir koşulu saymaktadır.

Aslında Lowell'in bu kuramı günümüzde oydaşma (consensus) şeklinde tanımladığımız karşıt görüşlerin karar süreci çerçevesinde belirli bir ortak çizgi üzerinde buluşma durumunu aydınlatmaktadır. Buna karşılık Lowell, kamuoyunun gelişmesinde çok önemli bir rol oynayan sosyal gruplardan ve bireyin rolünden hiç bahsetmemektedir. Başka bir deyişle Lowell, geçer olmaktan çıkarılan mistik ve metafizik esaslara dayanan 19. yüzyılın klasik kamuoyu kuramının yerine demokratik işleyişi esas alan yeni bir klasik kuram türetmiş sayılır.

3.2. Siyaset Biliminde Psikolojiyi Esas Tutan Kuvvet Kuramı:

Kamuoyunun toplumsal denge ortamındaki bağdaştırıcı rolü yerine bu sosyal gücün çeşitli siyasal süreçlerde yerini, kapsamını inceleyenlerin başında Lasswell ile Odegard'ı saymak gerekir. Bu bilim adamları Hobbes ve Macchiavelli'den farklı olarak psikoloji biliminin verilerine dayanan modern bir güç teorisinin ilkelerini

tesbit etmek istemişlerdir.

Lasswell'e göre siyasal kudret ve bireylerin değer yargıları arasında girift bir ilişki vardır. Lasswell bu karşılıklı ilişkiyi "siyaset:kim,neyi,ne zaman,nasıl elde ediyor?" adlı eserinin başlığında çok açık bir şekilde ifade etmiştir.

Lasswell'e göre siyasal kudret aslında her yerde daima seçkinlerin (élite)in elinde toplanmaktadır. Şu kadar ki bu seçkinler geniş yığınlar üzerinde sürekli biçimde etkili olmaya çalışmaktadırlar. Dolayısıyla siyasal kudretin dayanaklarını bulabilmek için faal ve durğun,yani aktif ile pasif kamuoyu arasında bir ayırım yapmak gerekir. Lasswell eserlerinde doğrudan doğruya kamuoyunun mahiyetini araştıracağı yerde,dikkatini daha çok bu gücün iktidar üzerindeki etkisi üzerine toplamıştır.Buna göre Lasswell,kamuoyuna üç çeşit sosyal görev atfetmektedir. Kamuoyunun etkisi koşullara göre, a)Kanaatlerin ya uyumunu, b)veya gevşemesini, c)yada şiddet yoluna dökülmesine yolaçmaktadır. Bu görevlerin işleyişi sırasında sembollerin rolü çok önemlidir.

Lasswell bu farklı işleyişi şöyle açıklamaktadır: Ateni tartışmalar sonucunda,örneğin yerel yönetim sisteminde bir değişiklik ortaya çıkarsa,kamuoyu kendi lehine bir uyum yaratmış demektir. Olumlu bir sonuç elde etmeksizin bireyler duygu ve heyecanlarını kamunun önünde ifade etme imkanını bulurlarsa kamuoyu gevşetici etkiler meydana getirmiş demektir.Nihayet memnuniyetsizlik artar,istikrarsızlık duyguları çoğalır,demokratik tartışmalar derin hayal kırıklığı yaratırsa,şösyal buhranın ölçüsünü yoğunlaştıran kamuoyu şiddete başvurma yolunun açılmasına neden olabilir.Lasswell ön planda iktidar sorunuyla meşgul olmakla birlikte bireylerin özel kanaatlerine de büyük önem vermektedir.Bu nedenle kamuoyunu yaratan toplu görüşlerin kökünü bireylerin psikolojisinde aramaktadır.Lasswell'in ayrıca propaganda konusuyla çok yakından ilgilenmiş olması,ikinci dünya savaşı boyunca faşist ve nazi önderlerinin tutum ve davranışlarını,psikanalizin de geliştirdiği araçlarla incelemeye kalkışmış ol-

ması, bu bilim adaminin psikolojiye ağırlık taşıyan yaklaşımını açıklamaya yarar.

3.3. Kamuoyunu Sosyolojik Açıdan Açıklayan Kuramlar:

B.Amerika'da toplum bilim araştırmalarında pragmatizme olduğu kadar devlet kudretini sınırlandırmaya çalışan çeşitli sosyal grup ve birimleri kapsayan çoğulculuk büyük bir önem kazanmıştır. Bu eğilime uyarak kamuoyu sorunu da grup kavramı ve grup kanaati açısından incelenmeye başlanmıştır. Bu kuramı benimseyen oldukça kalabalık ve aralarında anlamlı görüş farkları bulunan sosyal bilimcilerdir.

Çıkış noktası olarak Albig, Allport ve Cantril, kamuoyunu sosyolojik bir vakıa olarak karşılamakta, ortak kanaatlerin, belli niteliklere sahip bir gruba ait olduğunu belirtmektedirler. Yalnız Childs daha çok psikoloji bilimine önem atfederek kamuoyunu bireysel kanaatlerin ürünü olarak tanımlamaktadır. Bununla birlikte o da bu kanaatlerini açığa vurma merkezi olarak grup kavramını kabul etmektedir. Childs'a göre herhangi bir kanaat (opinion), hiçbir zaman bir grubun görüşü değil, sadece bir bireyin malıdır. Bu nedenle ona göre kamuoyu "anlaşma veya eşdeğerlik derecesine bakmaksızın belli bir sorun hakkında açığa vurulmuş olan bireysel görüşlerin toplamıdır." Childs "kamu"yu (public) bir devletin vatandaşları, siyasi parti, sendika, çıkar birlikleri veya mesleki kuruluşların üyeleri gibi önemli ve örgütlü gruplar olabileceğini kabul etmekle birlikte kalabalık, müşteriler, gazete okuyucuları veya tüketiciler nevinden tam anlamı ile örgütlenmemiş grupların da olabileceğini açıklamaktadır.

Albig'e göre kamuoyu "tartışmalı bir konuda, herhangi bir gruba dahil bireylerin birbirleri üzerindeki karşılıklı etkilerinden doğar. Grupta her an hakim bir fikir olabilir, fakat grup üyelerinin ileri sürdükleri başka fikirler de vardır. Grubun bu şekilde ortaya çıkan kanaati statik değildir, tartışmaya yeni unsurlar girdikçe değişebilir." Bu tanıma göre kamuoyu, her şeyden önce bir grup durumunun sonucunda beliren karşılıklı etkileşim (interaction) sonucudur.

Allport'a göre "belli bir grup içinde bulunan kişiler belirli bir durum,kişi veya öneri hakkında etkili bir hareket tarzını sınırlandıracak sayı,yoğunluk ve istikrar içinde,leh veya aleyhte bir görüş belirttikleri takdirde" kamuoyunun varlığından bahsedilebilir.

Allport aynı zamanda kamuoyunu kişileştirme çabasına da temas etmektedir,buna göre kamuoyunu "kamunun sesi veya kamunun vicdanı" şeklinde tanımlamak,grup görüşüne kollektif bir anlam atfetmek olur. Eğer kamuoyuna bireysel kanaatlerden üstün,mistik bir mahiyet atfedilecek olursa,bu takdirde grup zihniyeti,grup ruhu,kollektif bilinç-altı gibi kavramlara sapmak tehlikesi başgösterir.Bu nedenle grup içinde açığa vurulan kanaatlerin neticede bireyden kök aldığını unutmamak gerekir.Bu kanaatlere bireyden üstün bir değer ekleyen tek olay,bunların tek tek kişiler tarafından yaratılmasıdır.

Minar ise kamuoyunu "kamuyu ilgilendiren önemli konular hakkında geniş insan topluluklarının benimsenen tutumun (vaziyet alış, attitude),duygu ve fikirlerin toplamı" olarak tanımlamaktadır.

Modern sosyoloji kuramı yönünde kamuoyunu eleştirenler,kamuoyuna hakim olan bireyci kanaatlerin önemini bir kenara itmekle kalmayıp,grup kavramı ile birlikte kamuoyunun değerlendirmesini mümkün kılan yoğunluk meselesi üzerinde de dikkatle durmaya başlamışlardır.

Nitekim Smith'e göre "kamuoyunda beliren sayılarla yetinmeyiz,kanaatlerin yoğunluğu da o nispette önemlidir."Keza Munro'ya göre kamuoyu konusunda önemli olan sadece "belli bir konuda ortaya çıkan çoğunluk görüşü değildir.Kanaatlerin yoğunluğu da aynı ölçüde önemlidir,Dolayısıyla kamuoyu,sayı ve yoğunluğun eşdeğer oranda yer aldığı karmaşık bir kavramdır.

Görülüyor ki kamuoyunu sosyolojik disiplinin verileri ile aydınlatmaya çalışan sosyal bilimcilere göre belli bir çoğunluk görüşü mutlaka siyasal olaylara ilişkin olarak ortaya çıkmak zorunda değildir.Kamuoyuna ilişkin olarak öncelik kazanan ölçüler şunlardır:

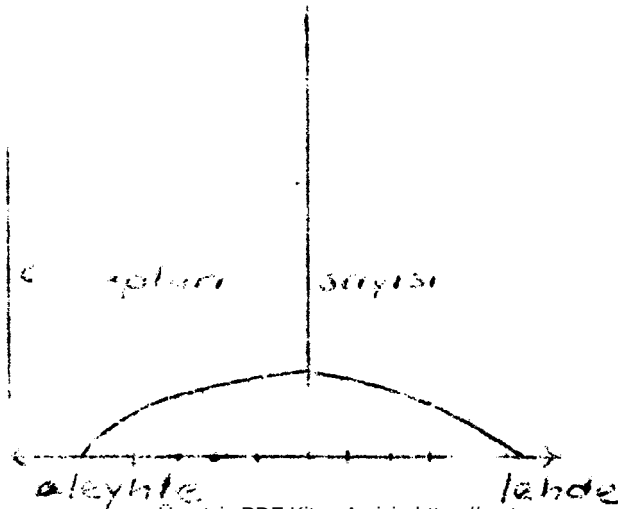
- a)Kim?Kaç birey-nasıl bir çoğunlu-bireysel durum?(multi-individual-situation)
- b)Konu?Hangi yaygın önem taşıyan belirli sorun,kişi,yada öneri tartışma konusudur?
- c)Anlaşma?Hangi sayı oranında varılmıştır bu anlaşmaya?
- d)Yoğunluk?Bunun oranı nedir?
- e)Etkililik?Çoğunluk görüşünün belirli bir eylemi itme yada durdurma olasılığı nedir?

Bahis IV. Kamuoyunun Dağılım Şekilleri

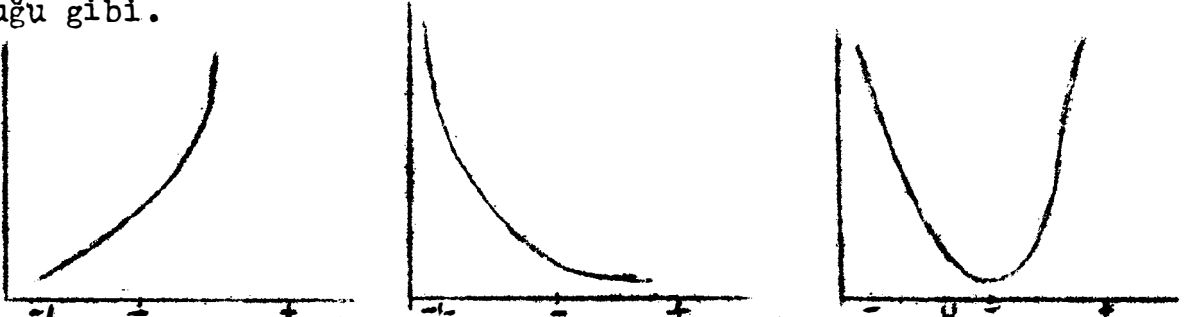
Ampirik yolla yapılacak herhangi bir araştırmada ortaya çıkarılması gereken başlıca mesele, bireysel kanaat ve tutumların toplamından farklı kollektif kanaat ve tutumların varolup olmamasıdır. Başka bir deyişle her kamuoyu yoklaması aslında bireysel kanaatlerin toplamından farklı bir niteliğe bürünen kollektif oyu yani çoğunluğun görüşünün kuvvetini ölçmeye çalışmaktadır.

Herhangi bir konuda yapılacak olan kamuoyu yoklaması bize belli sayıda kanaatler sağlamaktadır. Örneğin "radyo ve gazetelerde çeşitli dünya olaylarını, dış politika olaylarını ne derece yakından izlersiniz?" sorusuna "çok yakından, yakından, arasıra, uzaktan, hiç" tarzında cevaplar alınmaktadır.

Eğer bu cevaplar belirli bir oran içinde eşite yakın şekilde dağılıyorsa, ortada çan şeklinde bir eğri, sosyal bilimlerde GAUSS adıyla belirlenen bir eğri vardır. Bunun anlamı şudur: ortada kollektif bir kanaat yerine sadece çeşitli bireysel kanaatlerin toplamı vardır. Gerçekten de sorunun yanıtlarına baktığımız zaman gazeteyi çok yakından izleyenlerle hiç izlemiyenler hemen yaklaşık bir oranda bulunmakta, yakından ve arasıra izleyenlerse en kalabalık grubu oluşturmaktadır. İstatistikçiler bu eğriye "normal dağılım" adını vermektedirler. Belirli bir kanaata sahip olmayan kimselere soru sorduğumuzda, kanaatlerin dağılımı genellikle bu biçimi yansıtacaktır. Demek ki karşımızda kollektif bir kanaat yerine belli sayıda kişiler tarafından benimsenen kanaatlerin toplamı vardır.



Buna karşılık eğri L yada J şeklini gösteriyorsa, ortada kollektif bir kanaat yani bir çoğunluk görüşü vardır. Örneğin "sizce Türkiye'nin en önemli dış politika meselesi nedir?" sorusuna %72 oranında "Kıbrıs meselesidir" denilmesi karşımıza bir J eğrisi çıkarmaktadır. Herhangi bir konuda kamuoyu yoklamasına tabi tutulan grup, sorulan konuyla ilgili olarak lehte bir görüşü açığa vurursa, bu tercih J harfiyle, aleyhte bir tercihi açıklarsa L harfiyle belirtilmektedir. Eğer belirli bir konuda açığa vurulan kanaatler çelişkiliyse birbirine yaklaşık iki yoğun kollektif kanaatin varolduğu anlaşılmaktadır. Bu durum U harfiyle gösterilebilir. Örneğin idam cezasına taraftar olanlarla olmayanların yaklaşık bir dağılım göstermeleri halinde olduğu gibi.



J ve L eğrileri belirli bir konuda yoğun bir kamuoyunun varlığına işaret eder. Bu gibi şekillere dinamik bir kamuoyunun oluşmasına yardım eden koşulların (kentleşme, kitle iletişim araçlarının yaygınlığı, kamu özgürlüklerinin güvenceye kavuşturulması, vs.) bulunduğu toplumlar da daha sık ölçüde raslanmaktadır. Buna karşılık az gelişmiş ülkelerde daha çok sabit kanaatlerin bir çeşit yansıması sayılabilecek yoğun, zaman içinde sürekliliğini muhafaza eden kutuplaşmış kollektif kanaatler karşımıza çıkmaktadır. Başka bir deyişle gelişmiş ve az gelişmiş ülkelerin her ikisinde belirli bir toplumsal kutuplaşma sayılan J ve L şekillerine raslanmaktadır. Gelişmiş olan toplumlar da bu yoğun ve kutuplaşmış görüşler daha yüksek sayıda konularla ilgili olup, toplumun dinamizmi nedeniyle süratle yön değiştirir. Buna karşılık az gelişmiş ülkeler bu yoğunlaşmış, kollektif kanaatler, toplumsal inançların günlük tartışması konularına uygulanmış bir şekli olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bahis.V. Kamuoyu ve Toplumsal Gruplar:

Kamuoyunun gelişimi, büyük ölçüde ortalama vatandaşın siyasal bilinçliliğe ulaşması anlamına geldiğine göre, toplumsal açıdan ele almamız gereken konu iki önemli sorun sapsamaktadır. Bireyi doğduğu andan itibaren kucaklayan, çevresinde belli başlı hangi öğeler kanaatlerinin gelişiminde etki yapmakta? Yetişkin topluma uyum göstermiş bir kişi haline geldikten sonra hangi global toplumsal etkiler grup halindeki görüşlerinin yoğunluk kazanmasına nasıl etki yapmaktadır?

1- Aile, Okul, Dini Cemaat:

Her birey belli bir sosyal grubun içinde dünyaya gelmektedir. Psikologların çocuğun dış dünyaya uyma hali olarak kullandıkları toplumsallaşma (socialisation) işte bu grubun içinde başlamaktadır. Buna göre insan kişiliğinin temelleri çocukluğun erken devirlerinde atılmakta, dolayısıyla bireyin kişiliğinin başlıca yoğurucusu aile olmaktadır. İçinde yaşamaya başladığı ve çevresi ile çeşitli ilişkiler kuran aile dolayısıyla çocuğa da belirli görüş ve değerler konusunda belli başlı telkin kaynağı olmaktadır. Kısacası küçük çocuk erken alışkanlıklarını, sempati ve antipatilerini, dilek amaç ve isteklerini bu çevrede şekillendirmektedir. Bundan başka dar anlamda aile ve daha geniş anlamda akrabalar çocuğun bu ilk yaşlarında ona en etkin sosyal tembihi de sağlamaktadırlar. Aile hayatının mahremiyeti içinde büyüdüğü sırada çocuk belirli konularda ev-içi otorite hakkında ilk bilgilerini edinmektedir. Herne kadar aile daha sonraki yıllarda öğreticilik görevini kısmen kaybediyorsa da maharet, heyecan ve hevesleri geliştirme açısından önemli bir esin kaynağı olmaktadır. Doğrudan doğruya yada dolaylı olarak çocuğun edindiği tutumlarda nüfuzunu devam ettirmektedir.

Ailenin en belirgin etkililik alanları şunlardır: toplumsal normları benimseme (bozulmuş, dengesiz ailelerde suç işlemeye karşı olan yatkınlık normal ailelere oranla 3.98), dini inançları edinme, ailenin siyasal görüşü ile dayanışma haline gelme, erkek-kadın ilişkilerini değerlendirme, toplum içindeki azınlık gruplarına karşı tutum (egocentrism, aşırı ırkçılık), ekonomik tercihler, eğitim sistemlerini benimseme.

İkinci önemli etken dini cemaate katılma durumudur. Örgütlü bir dini cemaatin bulunduğu yerde, merkeziyetçi yada yerel esaslara göre kurulmuş bulunan dini örgütler, çocuğu erken yaşlarda kendilerine doğru çekmektedirler.

Bireyi çocukluk yıllarından başlayarak etkileyen üçüncü önemli etken çevresidir. Çocuğun özel yada kamusal bir öğrenim kurumuna devam edip etmediği, dolaylı olarak sadece bilgi ufkunun çapını saptamakla kalmaz, aynı zamanda dini alandaki değer yargılarının genişliğini de belirler. Okullar çocukların edindikleri bilgi hamulesi ve benimsedikleri dini değer yargılarını vermekle kalmıyorlar, ayrıca bireyi okul sonrası davranışında geniş çapta etkileyen toplumsal davranışların temel harcını da sağlamaktadırlar. Bu toplumsal ve hoşgörülük ölçüsü davranışların başında, bireyin önyargısı (peşin hüküm), tek taraflı görüşler ve hoşgörülük ölçüsü gelmektedir. Heterojen bir etnik yada dinsel yapıya sahip olan toplumlarda, bireyin yetişkin çağında çatışma yaratan temel konular karşısındaki dünya görüşleri (zenci yada yahudi aleyhtarlığı, otoriterliğe eğilim beslemesi, oydaşmaya "consensus" değer vermesi) aslında okul sıralarında kendisine verilen öğretimin bir parçası sayılmaktadır.

2-Birincil (Primary) Grupların Rolü:

Bireyi doğduğu andan itibaren kucaqlayan aile, okul, dini cemaat gibi toplumsal kuruluşlar, sosyolojik tasnif uyarınca hepsi birer "birincil" (primary) grup sayılmaktadır. Bu birincil grupların bireyi öncelikle daha yoğun bir biçimde etkilemesinin nedenleri açıktır. Kişiliğin yoğrulmaya başlaması ve sosyal çevreye uyumda bireye en fazla etki yapan sosyal gruplardan birincil grupların çok önemli özellikleri vardır. Bu özellikleri şöyle gruplandırabiliriz:

Büyüklik: Birincil grupların bellibaşlı özelliği küçük, dolayısıyla üyeler arasında daima yüzyüze temasın (face to face contact) varolmasıdır. Bu özelliğin sonucu şudur: Grup ufaldıkça, grubun üyeler üzerindeki baskısının oranı artmaktadır.

Temas Sıklığı: Birincil grupların ikinci önemli özelliği kader nedeniyle sürekli birarada bulunmalarıdır. Dolayısıyla bu sürekli birliktelik grubun üyeleri arasında bir "Biz" bilinçliliği yaratmış bulunmaktadır. Bu sürekli birliktelik nedeniyle grup üyeleri arasındaki temas fazlalaştığı ölçüde, üyelerin grubun benimsediği görüş yada norma uyma olasılığı artmaktadır.

Zaman: Birincil grubun üyeleri genellikle uzun sürelerle birarada bulunmaktadır. Dolayısıyla bu birliktelikten başka, zaman unsuru da uyumu artıran bir etken olarak belirlemektedir.

Kararlara Katılma: Birincil grubu ilgilendiren sorunlar genellikle grubun tüm üyelerini yaklaşık ölçüde ilgilendirmektedir. Grubun üyeleri bu sorunlarla ilgili kararlara katıldıkları ölçüde, karara uyma olasılıkları artmaktadır.

Gruba Bağlı Kalmak: Birincil grupların bir diğer önemli özelliği de bireyin kolay kolay bu grubun üyeliğinden sıyrılamamasıdır. Dolayısıyla zayıf bir kişiliğe sahip, nefesine karşı sarsılmış bir güven besleyen bireyler kendisini çok defa doğuştan itibaren kucaklayan bu grupların (ailenin, çevrenin) etki alanından sıyrılamamaktadırlar.

Yukarda da belirttiğimiz üzere kamuoyu, belirli niteliklere sahip bir grubun tartışmalı bir konuda üyelerin birbirleri üzerindeki karşılıklı etkisinden doğar. Dolayısıyla kamuoyu, böylece üzerinde tartışma cereyan eden konu hakkında fikir yürüten grup üyelerinin ortak kanaatidir. Bu hareket noktasından hareketle, kamuoyu konusunda grup kavramı, özellikle birincil grup kavramına atfedilen büyük önem kendiliğinden ortaya çıkar. Kamuoyu her zaman bir yada birçok grubun fikri ürünü olduğuna göre, bireyin normal yaşayışı sırasında en çok temasa geldiği birincil grupların bu oluştta çok önemli bir rol oynadıkları inkâr götürmez bir gerçektir.

Şu kadar ki dinamik bir kamuoyu belirli ölçüde birincil grupların etkinliği ile birlikte "ikinci" (secondary) grupların da nüfuz ve etkinlik alanı kazanmasını öngörmektedir. Yüksek bir işbölümüne kavuşmamış, çoğulcu (pluralist) sosyal kuruluşlara sahip olmayan, ilkel toplumlarda neden dinamik bir kamuoyunun oluşmadığı sorunu işte bu yoldan açıklanabilir. Bu tip topluluklarda dinamik bir kamuoyunun meydana gelişine olanak vermeyen sert alışkanlıklarla örf ve adetler hükümandır.

Durkheim bu tip toplumlarda dayanışmanın esas temelini, "mihaniki" dayanışma adını verdiği benzeşme bilincine dayandırmaktadır. Dolayısıyla birey kendini sıkı sıkıya kucaklayan benzerlerin sürekli denetimi altında duymakta ve ortak alışkanlıklarından herhangi bir surette sapma imkânını görmemektedir. Bu çeşit toplum tiplerinde topluluğun ortak hayatını düzenleyen sosyal hukuk kuralları dışında bireysel hak ve hürriyetlere ilişkin kuralların oluşumunun imkânsızlığı bu nedenden ileri gelmektedir.

3-Modern Toplumlarda Birincil ve İkincil Grupların Rolü:

Buna karşılık işbölümü zorunluluğu ile ihtiyaç ve görevlerin farklılaştığı toplumlarda bireyler arasındaki dayanışmanın temelini -Durkheim'ın terminolojisi ile- "organik"dayanışma oluşturmaktadır.

İşte bu tip toplumlarda birincil gruplarla ikincil grupların birey üzerinde etkisi duyulur biçimde artmaktadır. Birey çocukluk çağından itibaren sosyal çevresini meydana getiren gruplara katılmaya gayret edecektir. Gruplarla olan temas ve ilişkileri bireye içinde yaşamakta olduğu toplumu tanıtan ve yorumlayan bellibaşlı bir araç olmaktadır. Birey sosyalleşme eğilimi nedeniyle bu grupları kabul edebilmek için onların ölçülerine göre kendini ayarlamaktadır. Bu itibarla kanaat ve görüşlerinin meydana gelişinde ön planda etkin olan faktör, grup üyelerinin genel dünya görüşleri ve tutumlarıdır. Aynı zamanda bireyin mensup olmadığı gruplara karşı olan davranışını alışkanlıklarını ve siyasal eğitilmişlerini de bu uyum tayin etmektedir. Böylece grup halinde yaşama bireye, kişisel deneylerini bir nevi sansüre tabi tutmak suretiyle olayların algılanmasında ve değerlendirilmesinde bir görüş açısı sağlamaktadır.

Modern toplumda bireyi bu yoldan kucaklayıp yönelten birincil gruplardan başka, ayrıca ikincil gruplar da vardır. İkincil grupların bellibaşlı özelliği, bu grubun üyeliğinin birincil grupta olduğu gibi kişisel, içtenlik, duygusal ve kucaklayıcı ilişkiler yerine akdi, şekli temellere dayanmasıdır. Bu gruplarda temas, azalan ölçüde kişisel olup, duygusal içerikten arınmış, şekli bir ilişkidir. Bu ilişkilerde her iki tarafın birbirini yakından tanımasına lüzum yoktur. Aksine birey böyle bir gruba belli bir çıkarı korumak, bir hedefi gerçekleştirmek için rasyonel gerçeklere dayanarak girer ve bu ilişkisini dilediği zaman sona erdirebilir. Bu tip gruplar siyasal partiler, sendikalar gibi çok fazla sayıda insanı kucakladığı için çok kez sert, kişisel temasa imkân bırakmayan, şekillendirilmiş, bürokratik bir yapıya sahiptir ve bireyi ancak belirli bir amaç için belirli bir açıdan ilgilendirip, kendine doğru çekmektedir. Birey karmaşık, ileri derecede endüstrileşmiş bir toplumda yeraldıkça, yaşantısı boyunca sayısı kabaran ölçüde ikincil gruplara da girip çıkmakta, onların etki alanına da girmektedir. İşte kamuoyuna dinamizmi bahşeden farklı görüşlerin tartışmalı bir konuda billurlaşması olayı

daha çok bu iki tip grubun dengeli şekilde yer aldığı toplumlarda göze çarp-
maktadır. Dolayısıyla denilebilir ki dinamik bir kamuoyunun varlığı geniş
ölçüde birincil ve ikincil grupların varlığına bağlıdır.

Birincil ve İkincil Gruplarda Bireyin İlişkileri

<u>Fiziki Koşullar</u>	<u>Sosyal Özellikler</u>	<u>İlişkiler</u>	<u>Gruplar</u>
<u>Birincil Grup</u> <u>İlişkileri</u>			
Küçük sayı	İlişkinin kendine özgü değeri	Arkadaş-Arkadaş	Oyun grubu
Uzun süre	Diğer kişinin yüksek değeri	Karı-Koca	Aile
	Diğer kişi hakkında geniş bilgi	Anne-baba-çocuk	Köy yada komşuluk
	Gayri resmi denetim imkânları	Öğretmen-öğrenci	Çalışma grubu
<u>İkincil Grup</u> <u>İlişkileri</u>			
Yerel uzaklık	İlişkinin sınırlı değeri diğer kişilerin sınırlı değeri	Satıcı-müşteri Spiker-dinleyici	Ulus İdari hierarchy
Yüksek sayı	Diğer kişiler konusunda uzmanlaşmış, sınırlı bilgi	Oyuncu-seyirci	Meslek Kurulu
Kısa süre	Şekli denetim imkânı	Yazar-okuyucu	

Endüstrileşme yoluna girmiş bütün modern toplumlar sınıf toplumunun özellikleri yanıbaşında "ikincil" (secondary) sistemlere de çok geniş yer ayırmak durumundadırlar.

İkincil (secondeaire) sistemlerin gün geçtikçe önem kazanmasının nede-
ni bellibaşlı üç eğilime bağlanabilir:

1-Ulaştırma araçlarının son hızla gelişmesi, yeni teknik icatlar, atom fiziğinin sağladığı enerji kaynakları, uluslararası fikir alışverişi vs. gibi etkenler yardımıyla eşya imalinde sınırsız imkânlara sahip olunmuştur. Bunlar üretim ve imalat sürecinde sonsuz bir yaratma faaliyetini tahrik etmiştir.

2- Çalışma usullerinin rasyonel esaslara göre ayarlanması, makineye üstün bir egemenlik tanıyan modern işletmeciliği doğurmuştur.

3- İnsanlığın ulaşmış olduğu ileri uygarlık düzeyi, bireyleri tabii bir hayat tarzı süreceklerine, ömürlerini sosyal kurumların kalıplaşmış hareket kuralları arasında geçirmeye sovketmektedir.

Bütün bu eğilimler modern toplumun üyelerini gittikçe artan ölçüde birincil grupların organik gelişme alanından koparıp, ikincil (secondaire) sistemlerin suni, resmi, ruhsuz, bürokratlaşmış çerçeveleri içine yerleştirmektedir.

Sosyal düzene hakim olan bu ikinci sistemler bireyle yalnız kısmi bir ilişki kuran resmi kurumlardır. Devlet örgütüne koştur olarak nüfuz alanları genişleyen bu ikincil gruplar, çıkar ve maksatlarına elverdiği oranda bireyden faydalanırlar. Bir bakıma göre denilebilir ki ikincil sistemlerin sayı çokluğu ve istikrarı, toplumun ulaşmış olduğu karmaşıklık ve giriftlik derecesinin ölçüsüdür.

Bu ikinci grupların yapılarına hakim olan esaslardan biri, belli bir hareket tarzını tesbit eden kurallara mutlak surette saygı gösterilmesini şart koşmasıdır. Aksi takdirde birey, Durkheim'ın terimi ile kadro dışı kalmaya mahkûmdur. İkincil sistemin diğer bir sonucu da bireyden eşya üzerinde egemenliğin gerektirdiği oran ve ölçüde beşeri erdemler talep etmesidir. Ehliyet, sorumluluk duygusu, işbirliği arzusu, uyum kabiliyeti, vs...

Görülüyor ki, modern toplumda birey, sadece vatandaş sıfatıyla asla boy ölçüşemeyeceği devlet kudretine tabi olmakla kalmıyor, aynı zamanda kişisel irade ve denetiminin dışında bulunan bir çarkın anonim bir parçası haline geliyor. Bu devridaim hareketi bilhassa insanların belli yönlerde gütmek isteyen ideolojilerin amacına uygun düşmektedir. Bunun tabii sonucu ise şemaya uymayan, programa uymayan bireyin toplumun hayat temposuna katılmaktan menedilmesidir.

Acaba ikincil sistemlerin kamuoyu oluşum süreci etkisi nedir? İkincil grupların egemen bulundukları toplumlarda, karmaşık, girift sorunlar çeşitli sınıf ve sosyal tabakalara mensup bireyleri sinesinde barındıran çıkar birlikleri, yani örgütlenmiş menfaat ve baskı gruplarının sosyal önemi gün geçtikçe artmaktadır.

Çıkar birliklerinin seyrek olduğu basit toplumlarda birey siyasal ekonomik, mesleki menfaat birliklerine girmemektedir. Kanaatlerin teşekkülüne etki yapan topluluklar sadece aile, klan, yaş ve cins esasına dayanan gruplardır. Burada yüzyüze temas devam etmektedir. Bu çeşit temaslardan tartışma, dedikodu, şahsi telkinler, kanaat yaratan süreçlerin başlıca saikleridir. Halbuki modern ve girift toplumların en önemli özelliği sayılan çıkar birlikleri uzmanlığa dayanırlar ve bireyi daima yalnız belli bir faaliyet veya menfaat açısından kavrarlar. Faaliyetleri ise daha çok biçimsel yoldan, yazılı iletişim araçları ile ifa edilmektedir. Bunun sonucunda her çıkar birliğine köşüt olarak değişik bir çok "kamu" grupları (public) yaratılmaktadır.

Bu açıklama gösteriyor ki, modern toplumlarda dinamik bir kamuoyunun varlığı uzmanlaşmış çok sayıda çıkar birliklerinin varlığına ve bunlardan her birinin kamuoyunun oluşum sürecini harekete geçiren kanaat açığa vurma derecesine bağlıdır. Az gelişmiş toplumlarda kentlerde gözlemlenebilen dinamik çok kez şiddet hareketlerine geniş ve sık yer veren merkezlere karşılık, tarım sektöründe yeralan sayısız köy odaklarında yaşayan nüfusun kamuoyunu heyecana düşüren konulara karşı hemen hemen mutlak bir kayıtsızlık açığa vurması, herşeyden önce bu tür toplumlarda vatandaşların birincil ve ikincil sistemlerde işgal etmiş oldukları yerle ilgilidir. İkincil sistemlerin henüz giremedikleri kapalı kırsal çevrelerde kanaat oluşum süreci ancak yerel (parochial) konularda yerel kanaat önderlerini birbirine düşüren ikincil derecede önemli sorunlar karşısında harekete geçmektedir.

Bahis VI. Kamuoyunun Yapısı: Kalabalık, Yığın, Aktif, Pasif Gruplar

Kamuoyunu oluşturan toplumsal gruplar, kalabalık, yığınlarla yakından ilgilidir. Kalabalık ve yığın kavramı özellikle 19. yüzyılda birçok sosyal bilimcinin ilgisini çekmiş olan kavramlardır.

Günümüz sosyolojisinde kalabalık (crowd, foule) dörtlü bir ayrıma tabi tutulmaktadır. Herbert Blumer'e göre dört tür kalabalık vardır:

a-Rasgele, tesadüfi kalabalık (casual crowd): Örneğin sokakta televizyon seyreden bir halk grubu.

b-Kurallara bağlı kalabalık (Conventionalized crowd): Örneğin bir futbol maçını tribünlerden seyreden ve içeri bilet karşılığında girmiş olan halk topluluğu.

c-Eyleme yönelmiş kalabalık (acting crowd): Örneğin üniversite binalarını işgale kalkışan bir öğrenci grubu.

d-İfadeye yönelmiş kalabalık (expressive crowd): Örneğin bir cenaze töreninin dini ayinine katılan bir halk topluluğu.

Kalabalığın hangi türü meydana gelirse gelsin, bunların ortaya çıkışı genellikle dörtlü bir aşamadan geçmektedir. İlk önce insanların ilgisini heyecanını tahrik eden birolay meydana gelmektedir. İkinci olarak olayın yarattığı ilgi ve heyecan sonunda birey, katılmaya başlamış olduğu ilgi konusuyla ilgili olarak karşılıklı etkilenmeye (interaction) başlar.

Blumer bu aşamada bir çeşit "öğütme" (milling) sürecinin başlamakta olduğunu ileri sürmektedir. Bireyler başka tanıdıklarıyla temasa geçmekte, olayı birbirlerine nakletmekte, birbirlerinin heyecanını aktarmak suretiyle ortak bir ruh hali, duygunun yayılmasına önayak olmaktadır.

Üçüncü aşamada, yukarda belirtilen "öğütme" sürecinin sonucunda eyleme yönelmiş bir kalabalık gerekir. Hedef kişilerin zihninde billurlaştığı ölçüde kalabalığın ortak hedefi haline gelmektedir.

Dördüncü aşamada, kalabalığı meydana getiren bireylerin ortak dürtüleri ortak bir görüntüye doğru yönelmiş bulunmakta, paylaşmış oldukları kolektif duygu onlarda eylemi gerçekleştirme dileğini yoğunlaştırmaktadır.

Eyleme yönelmiş kalabalığın niteliklerini incelediğimizde görülür ki bu grup kendiliğinden, yani spontane koşulların etkisiyle ortaya çıkmıştır. Grup güncel bir anı yaşamaktadır, geçmişini olmadığı gibi geleceği de fazla sürekli olmayacağı görünüşünü vermektedir. Dolayısıyla bu gruba toplumsal

yada kültürel grup niteliği verilmektedir. Keza bu grubun faaliyetlerine rehberlik edecek bir kalıtım yada birikmiş gelenekleri yoktur. Onun gibi yerleşmiş bir sosyal örgütün taşıdığı işbölümü, kabullenilmiş rol ve kurallar, belirli liderlik gibi unsurları da yoktur. Bu açıdan bakıldığında eyleme yönelmiş kalabalık nasıl ki kültürel olmayan bir kalabalık ise, aynı ölçüde belirli ahlâk normlarına sahip bir grup da değildir. Böyle bir gruba giren birey, yani üye, davranışında şu değişiklikleri geçirmektedir: 1) Eleştireci düşünce ve tutumlarını kaybeder, 2) Genellikle bastırmaya çalıştığı dürtü ve duygularına daha geniş bir alan tanımaya temayül eder, 3) Grup üyelerinin telkinlerine daha fazla açık olur.

Eyleme yönelmiş kalabalığı, ifadeye yönelmiş kalabalıkla kıyasladığımız zaman görülür ki her ikisi kendiliğinden oluşmuş spontane gruplardır. Her ikisinin yapısında belli bir kültür yada kuralların izine raslanmaz. Ancak eyleme yönelmiş kalabalık bütün enerjisini belirli bir hedefe doğru tüketirken, ifadeye yönelen kalabalık, içinde bulunduğu gerilimi belli bir ritme tabi olan hareketlerde gidermeye çalışmaktadır.

Yığın'a gelince, bu kavram kalabalığı çok andırmakla birlikte ondan farklı bir kollektif grup anlamına gelmektedir. Aktüel yığın, "aynı yerde birarada bulunan insanlar topluluğudur". Yığını kalabalıktan ayırdeden nitelikleri şunlardır: 1) Terkihi sosyal hayatın bütün kesimlerinden gelmektedir. Çeşitli sınıf, meslek, servet gruplarına mensup kimseleri kapsayabilir. 2) Yığın anonim bireylerden meydana gelmiş bir gruptur. 3) Yığının üyeleri arasında hiç denecek kadar az bir karşılıklı etkileşim (interaction) vardır. Yığın çok gevşek şekilde örgütlenmiştir, kalabalıkta görülen eylem birliğini gösterememektedir. Dolayısıyla yığın davranışında ağır basan, yığının benimsemiş olduğu bazı bireysel davranışlardır. Seçicilik bireyden gelmekte, yığın sadece bu tercihi geniş ölçüde paylaşmaktadır. Mini etek giymek, yeni bir dansı benimsemek gibi..

Aktif ve Pasif Gruplar:

Yığın yada kalabalık gibi güncel ve süreli olmayan grupların bileşim tarzlarını incelediğimiz zaman, bunların ilk bakışta göründükleri şekilde eşdeğer olmadıkları görülür. Bazı toplumlarda bir kimse daha doğar doğmaz toplumdaki yer ve mevki belirtilmiş, edineceği tecrübe ve yükleneceği sorumlulukların sınırları bütün hayatı için tespit edilmiştir. Doğuşta belir-

lenmiş bir sosyal statüye sahiptir. Bunların en değişmez olanı, Hindistan-
da görüldüğü üzere geçiş imkânları kapalı tutan kastlardır. Diğer tip
toplumlarda ise insanlar sosyal yapı içindeki yerlerini ve mevkilerini
değiştirebilir. Bu kimseler yeni mevkilere geçtikleri zaman, yeni deneyler
kazanırlar, sorumlulukları artar, bu suretle düşünüş ve davranışlarında
bazı farklılaşmalar olur. Bütün toplumlarda bu çeşit yer ve mevkilerde bu-
lunan kimse ve gruplar aynı zamanda çeşitli derecelerde siyasal kuvvetleri
de denetim altında bulundururlar. Bu siyasal denetim ve yetkinin ayrılmaz bir
parçası ise ekonomik güçtür. Dolayısıyla görüldüğü ki belli bir toplumda di-
ğerlerinden daha faal, daha aktif bir rol oynayan kimseler, belli nitelik-
lere sahip bir sosyal gruba mensup olma durumundan ileri gelmektedir. Şu
kadar ki bu üstünlük, nüfuz her zaman açıkça kendini ekonomik güçlere sahip
olmak şeklinde göstermeyebilir.

Öte yandan her toplumda siyasal ve kamusal sorunlara karşı daha az
ilgi gösteren geniş tabakalar vardır. Bunun nedeni birçok kimsenin toplum-
da işgal ettikleri mevkiin, etkin bir görüş yada kanaat açığa vurmak husu-
sunda gereken imkân ve koşullara sahip olmamalarıdır. Bu kimseler günlük
haber kaynaklarından uzak bulunabilirler, gazeto alacak paraları yoktur,
radyoları bulunmaz. Eğitimleri yetersiz ve çapraşık siyasal sorunları anla-
yabilecek düzeyde olmayabilir.

Pasif grupları meydana getiren etkenler geniş ölçüde grup üyelerinin
ekonomik statüsü, sosyal rohleri hakkındaki bekleyiş ve benimsenen değer
yargıları ile cinsiyet farklılaşması olduğu anlaşılmaktadır. Böylece toplum
içindeki aktif grupların yapısına gelmiş bulunuyoruz.

Her toplumda pasif gruplar çok geniş bir yığını kapsadığı halde,
aktif gruplar sayıca sınırlı, küçük gruplardır. Bu küçük grupların kamu yöne-
timi üzerindeki etkisini artıran örgütler, siyaset sosyolojisinde ayrıntılı
bir biçimde ele almış olduğumuz çıkar ve baskı gruplarıdır. Toplum içindeki
çeşitli sosyal gruplarla hükümet arasındaki ilişkilerde bağlantıyı kuran diğ-
er bir grup birey ise seçkinler (élite) ile nüfuzlular, yani çeşitli kade-
melerde yeralan kanaat önderleridir.

Seçkinler arasında genellikle çok sayıda fikir anlaşmazlıkları var-
dır. Bu anlaşmazlıklar sınıf, ideoloji, köklü inanç ve değer yargıları ile
ilgilidir. Kitleler seçkinler arasında olup biten tartışma ve çatışmanın

dinleyicileri, seyircileridir. Şu kadar ki bu seyretme, dinleme ve izleme durumu aslında bir sosyal tembih görevi ifa etmektedir. Seçkinler tartışma ve çatışmaları grupların kanaat ve ilgilerini harekete getirir. Böylece bir kısım sorunlar ve bunların çeşitli yönleri sosyal grupları kapsayan yığınlar için aydınlığa kavuşmaktadır. Çağımızın kamuoyunun meydana geliş açısından en büyük öneme sahip seçkin grup, kitle iletişim araçlarına hakim durumda olan kimselerden yani başyazar, fıkra yazarı, yorumcu, vs. oluşmaktadır. Bu kimseler büyük bir etkinliğe sahiptirler. Ayrıca bu seçkin grubun toplumda yeralan diğer seçkinler (işadamları, toprak sahipleri, soylular, vs.) üzerinde de önemli bir etkisi vardır. Bu etkileri, en çok seçkinlerin okuduğu, okumaları için yayınlanan "itibarlı yayın araçları", yani fikir dergileri, araştırma kitapları vs. yoluyla olmaktadır. Böylece kitle iletişim alanında seçkinler, biri halka dönük, diğeri seçkinlere yönelik olmak üzere ikili bir stratejik rol oynamaktadır.

Nüfuz sahibi olanlara (influential) gelince, bunlar büyük ölçüde çeşitli kademelerde yeralan kanaat önderleridir, (Opinion leader). Öğretmenler, din adamları, toplumun itibarlı kişileri, yaşlılar, akıllılar, fazla dış çevreleri ile teması olanlar bunlardan bir kısmıdır. Kanaat önderleri özellikle köy, kasaba ve küçük kentlerde önemli bir köprü görevi ifa ederler.

Özet olarak denilebilir ki toplumun tümünü meydana getiren çeşitli sosyal gruplar kamuoyunun oluşumu açısından aktif, pasif ve dikkatli olanlar olmak üzere üç ana gruba ayrılabilir. Pasif gruplar kitle iletişim araçlarından yararlanırlar, ilgileri kişisel ve tek taraflıdır. Kanaatlerini tartışma sonucunda oluşan bir ikna süreci sonucunda değil, daha çok köklü inançlara göre şekillendirirler.

Dikkatli gruba mensup olanlar, kamusal olayları büyük bir dikkatle izlemekle birlikte, kanaatlerin oluşumunda toplumda ağır basan görevsel bir nitelikleri yoktur. Görüşlerini yazı yerine daha çok sözle yayarlar.

Aktif gruplar ise kamuoyunu belli bir yöne doğru gelişmesinde sistematik çaba sarfetmekte, ayrıca gruplar arasında bir çeşit "yorumlayıcı süzgeç" ödevini görmektedirler.

Aktif kamuoyu yaratan kanaat önderleri dört kategori içinde yer almaktadırlar:

- 1- Ulusal ve çok yönlü
- 2- Ulusal ve tek yönlü
- 3- Yerel ve tek yönlü
- 4- Yerel ve tek yönlü

Kademe	Ulusal, çok yönlü	Ulusal, tek yönlü	Yerel, çok yönlü	Yerel, tek yönlü
Hükümet	Başbakan, muhalefet önderleri, milletvekilleri	Hükümet sözcüsü, Dışişleri Bkn. sözcüsü	Vali Belediye Bşk. Muhtar	Ziraat Tek. Trafik Müd.
Çıkar ve Baskı Grupları	Sendika Konferansyonları Bşk.	Ticaret ve Sanayi Odaları Bşk.	İstanbul'u Güzelleştirme Der. Bşk.	Bartın Fındık Kıp. Bşk.
Kişisel	Büyük tirajlı gazete	Belli bir konuda uzmanlaşmış ünlü kişi	Ağa İmam Avukat	Şeyh Ebe Öğretmen

İletişim alanında yapılan bütün araştırmalar, yüksek derecede endüstrileşmiş ve uzmanlık bilgisine ihtiyaç gösteren kitle iletişim araçlarının yayınında genel ve özel bilgilere sahip kanaat önderlerinin ekonomik seviyesine bakılmaksızın- her ülkede önemli bir rol oynadıklarını ortaya koymuştur. Katz, iki düzeyde cereyan eden bu iletişimsürecine "iki aşamalı" kademeli akım" (two step flow) adını vermiştir. Buna göre özellikle siyasal haberler, uzman habercilerden, çeşitli kilit noktalarında yer alan nüfuzlu kişilere yönelmektedir. İkinciler aldıkları haberleri kişisel temaslarla somutlaştırıp daha anlaşılır hale getirmektedirler. Şu kadar ki, endüstrileşmiş ülkelerde "iki aşamalı akım"ın çizgisinde yer alan her iki grubun üyeleri normal okur yazarkimselerdir. Buna karşılık az gelişmiş ülkelerde bu çizgiye üçüncü bir halka daha eklemek zorunlu görünmektedir.

Bahis VII. Kamuoyu ve Dil

Fikir ve kanaatlerimizle ilgibi bulunan birçok şeyler ve sorunlar zaman ve mekân bakımından bizden çok uzak bulundukları için bunları sadece herhangi bir sembol, bir kelime ile ifade ederiz. İlerici, gerici iktidarlar, emperyalist eğilimler gibi.

Siyaset hayatının gerçekleri dil aracı ile açıkça ifade edilebildiği takdirde, işaret etmek istediğimiz husus bir sorun yaratmaz. Diğ sadece bu olayları bize nakletmek ve bizim onları ifade etmek bakımlarından etkili bir araç haline gelmiş olur. Fakat bazı hallerde sahip olduğumuz fikir ve kanaatler ve bunları başkalarına nakletmek, kullanılan dil nedeniyle, güçleşmektedir. Örneğin II. Dünya Savaşı sonunda UNESCO'nun "demokrasi" konusunda yaptırmış olduğu bir araştırma, gerek batı, gerekse doğu blokunda uygulanmakta olan çeşitli yönetim şekillerinin -çok partili, iki partili, tek partili sistemler dahil- hepsinin "gerçek demokrasi oldukları gerçeğini saptamıştır.

Dil sembolleri yardımıyla siyaset alanında yapılan telkinlerden başka, dilin kaynağı olan kültür farklılıklarının da hesaba katılması gerekmektedir. Her dil belirli bir kültürün aleti olarak gelişmiş ve bu kültürün ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Eskimo dilinde "kar" anlamında sayısız kelime olduğu halde İngilizcede örneğin yalnız birkaç tane vardır. Sosyal psikolog KLINEBERG'in yapmış olduğu bir araştırmaya göre Arapların "deve" için kullandıkları 6000 kadar kelime vardır. Arapçada gebe develerin gebelik durumlarını belirten elli ayrı kelime mevcut olduğu gibi, deve çeşitleri için de -dügün devesi, süt devesi, vs.- birçok kelimeler kullanılmaktadır. Bu örnekler aslında bir çöl medeniyeti sayılan Arap dil hazinesinin gerçek ihtiyaçlara cevap veren bir semboller hazinesi olduğunu göstermektedir. Türk dilinde de Orta Asya Türk kavimlerinden başlayan ataerkil aile sisteminin toplumsal gücü nedeniyle uluslarının dillerine oranla daha etraflı ve geniş ölçüde akrabalık derecesini belirten deyimlerin olduğu görülmektedir: baba, anne, nine, (grandmother), hala, teyze, (aunt) dayı, amca (uncle), teyzezade, halazade, (cousin), ağabey, abla (brother, sister) vs.. Kültür sistemlerinin geleneksel dil aktarmaları yanında seri biçimde değişen, karmaşık toplumlarda yüzyılların biriktirmiş olduğu statik deneylerin yerini örneğin sinema ekranında sarfedilen teknik gelişimle ilgili sözler de

genel haberleşme sistemine girmektedir. Örneğin yüksek ölçüde motorleşmiş sayılan batı ülkelerinde şanssız olma anlamında "her zaman kırmızı ışığa raslamak" deyimi süratle yerleşmiştir.

Kamuoyunun gelişiminde güçlendirici etkiler yaratan dilin başka bir özelliğini daha saymak gerekir. Kelimeler objeleri temsil eden sembollerdir, fakat bazı kelimeler bir takım çapraşık anlamlarıyla zihnimize sadece objeleri getirmez, aynı zamanda duygusal hayatımızda heyecan tepkileri de yaratırlar. Dana etini "nefis bonfile" veya "en iyi cins ölü dana eti" olarak nitelendirme farklı çağrışımlara yolaçmaktadır. Her iki ifade ediliş şeklinde de kelime grupları öğle yemeğinde yiyebileceğimiz bir gıdayı sembolize etmektedir. Fakat bazı kelime grupları aynı zamanda içimizde bazı duyguyu heyecanları uyandıracak özelliklere sahiptirler. Bu bakımdan mesela I. Dünya Savaşı sırasında halk arasında kötü bir iz bırakmış olan "vesika" terimi yerine, II. Dünya Savaşı sırasında "karne usulü" deyimi kullanılmıştı. Bu değişiklik kıtlık çağrışımı önlemek amacını güdüyordu.

Dil sembolik olduğu için iletişim, ancak aynı kelimeleri kullanan iki tarafın da eşit deneyleri geçirmiş olmaları halinde tam olarak cereyan etmektedir. Bu bakımdan savaş sonrası devirde cepheye dönen bir askerle siviller; bir esir kampından dönen kimseyle anavatanda kalmış olanlar; grev ve katılan işçilerle patronlar güçlükle anlaşmaktadırlar.

Dil, çocuğun toplum hayatına girişini sağlayan toplumsallaşma süreci sırasında bellibaşlı eğitim aracı olduğu kadar, siyasal propagandada kullanılan başlıca araçtır. Dil alanında girilen çeşitli güdümlü manevralar, (manipulation)ın başlıca amacı, kamuoyunun duyarlı olduğu noktaları belirli bir yöne doğru kanallandırmaktır. Dil belirli bir kültürün parçasıdır. Bu kültürü kapsayan maddi eşya, ilkeler, fikir, kavram ve değerlerle ilgili değişimleri kapsamaktadır. Herhangi bir dili öğrenen birey dolayısıyla bu dilin sözlüğünden başka, bu dilde köklü kullanılan çeşitli geçmiş deney ve toplumca kabul edilen değerleri de beraberinde öğrenmektedir. Herhangi bir toplumun yaşayış tarzı, davranış örnekleri kendilerini en açık bir biçimde dilin benimsenmiş olduğu kalıp ve o dille ifade edilen çeşitli kalıplarda göstermektedir. Bu kalıpları kısaca gözden geçirelim:

1- Atasözleri

Daha önce oyu (kanaat), tartışmalı bir konuda benimsenen görüş ola-

rak tanımlamıştık. İlkel toplumlarla, toplumsal ilişkilerin fazlasıyla statik kalmış olduğu geleneksel toplumlarda oya konu olabilecek olan materyal hayli sınırlıdır. Buna karşılık, değişmeden kuşaktan kuşağa devredilen grup inançlarıyla değerler daha çok hikâye, efsane, atasözleri ve deyimlere yansımış bulunmaktadır. Bu nedenle örneğin, B.Amerika yada B.Almanya gibi ileri derecede endüstrileşmiş toplumlarda atasözlerinin yaygınlık ve geçerlik derecesi, Türkiye gibi geçiş halinde olup geleneksel nüfus kesiminin henüz bütün ağırlığını duyuran ülkelere oranla çok daha sınırlıdır. Bazı atasözleri birçok kültürlerde ortak olarak belirlemektedir. Daha çok temel değerlerle ilgili olan bu çeşit atasözleri bir bakıma toplumda güçlülükle değişebilen köklü inançların karşılığı olup, onların kısaltılmış özetleridir. Örneğin, "bir çok su damlası koca bir okyanusu meydana getirir" (İngiliz), "kuş azar azmaz yuvasını yapar" (Fransız), "kap yavaş yavaş dolar" (İspanyol), "şurada burada biten birer saç, sonunda koca bir sakalı meydana getirir" (Arap), "sürekli damlayan bir su sonunda kayayı oyar" (Alman), "dünyanın dönt bir yanından gelen birer iplik sonunda bir gömleğin hazırlanmasına imkân verir" (Rus).

2- Sloganlar

Özellikle, geniş yığınların örgütlenmesini amaç edinen siyasal eylemlerde kısa ve özlü, hatırlaması kolay kelime ve cümleler belirli sosyal hedeflerin birer stereotip haline dönüşmesini sağlamaktadır. 1950'de D.P.nin iktidara gelmesinde çok etkili olan bir deyiş "Yeter,söz milletin"dir. 1968 Mayıs ayında Fransız başkent halkını heyecanlandıran başlıca unsurlardan biri duvarlara yazılan yazılardı. Örneğin "Hayal gücünüzü iktidara geçiriniz" gibi.

3- İsim

Sürekli çatışma halinde bulunan toplumlarda isim takma, siyasal gruplar, kiliseler, rekabet halinde bulunan ekonomik gruplar, kentlerle köyler, cinsler, yabancılarla yerliler arasında ileri geri şekilde başvuru usulleridir. İsim takma bir bakıma sosyal değişimin bir çeşit protesto şekli olup, aslında bir sosyal baskıdır. Kısaca isim takma, ileri derece çatışma halinde bulunan bir toplumda kamuoyunun şekillenmesinde çok kullanılan bir oy oluşum faktörüdür. Örneğin Makario'a "Kızıl Papaz", Amerikan aydınlarına

"yumurta kafalılar" adının verilmesi gibi. Başka bir deyişle, sorunların karmaşıklığı nedeniyle kamuoyunun psikolojik alanında birçok dini, siyasal ve ekonomik fenomenlerin kişileştirilmiş olduğu göze çarpmaktadır. Emerson'a göre zaten "tarih yoktur, biyografiler vardır". Bu açıdan bakılınca mesela ekonomik olaylar Rockefeller, Ford veya Wall Street'deki bankerler aracılığı ile açıklanmalıdır.

Kişileştirme psikolojik yönden çok defa kaçınılmaz bir husustur. Somut, dolaysız ve yalın zihni kalıplar sağladığı için, bilhassa düşük eğitim seviyesinde bulunan kamuların kanaat edinme sürecini kolaylaştırmaktadır.

4- Simgeler (Semboller)

Simgeler girift ve bazen soyut bir gerçeğin somut şekilde sadeleştirilmesidir. Dil, resim, jest, ton, renk, vs. başlıca sembol şekilleridir.

Belli kültürlerin, belli sembolleri vardır. Bunlara Durkheim "kollektif tasavvurlar", George Sorel "hakim olan mit" (efsane) Karl Mannheim "ana ideolojiler" demektedir. Bu sembollere karşı saygı gösterildiği gibi bunlar duygusal alanda da savunulmaktadır. Başlıcaları bayrak, ulusal anıtlar, ulusal marşlar, ölü veya yaşayan liderler (Atatürk, Lincoln, Lenin, Mao). Çeşitli kültürlerde sembollerin önemi, hakim olan fikir iklimine göre değişmektedir. Ortaçağda Avrupa'da dini mistisizm ve onun sembolleri olağanüstü yoğunlukla hakimdi. Göğe ulaşmak, dua etmek anlamı, Gotik mimari üslupta, çeşitli armalarda, hatta öne doğru sivrilen ayakkabılarda dahi kendini gösteriyordu.

Sosyal oluşum ve sembollerin kullanılış yoğunluğu arasında sık bağlar vardır. Siyasal ideolojilerin ağır bastığı toplumlarda, sembolizm kolayca gelişir, üzerinde önemle durulur. Yirminci yüzyılda tanık olduğumuz totaliter rejimlerde, faşizm, nazizm, kişiye tapmayı esas alan komünist rejimler bunlara sayısız örnek vermiştir. Nazilerin gamalı haçları, kahverengi gömlekleri, kalkık elle yapılan "Heil Hitler" tarzı selamları; faşistlerin siyah gömlekleri, "Fasçio" denilen ve Romalı lejyonierlerin mızraklarından ilham alan demetleri, Kızıl Çin'de giyilen günlük kıyafet, kızıl muhafızların üniformaları, Mao'nun küçük kırmızı kitabı, vs. hepsi bir dönem boyunca önemli ve etkin siyasal sembollerdir.

İdeolojinin ağır bastığı bir toplumda, hakim ideolojiye has semboller ülkenin tümüne yayıldığı halde, girift, süratle değişen kültürlerde sembolizm sadece gruplar arasında gelişir, genelleşmez. Örneğin B.Amerika'nın Pennsylvania eyaletine "Amish" adlı bir protestan mezhep mensupları kıyafetlerinde düğme bulundurmayı dahi günah saymakta, askerlik mükellefiyetine karşı çıkmakta, kendilerini görülmemiş bir disiplin sayesinde endüstri öncesi tarımsal hayat tarzı içinde hapsedmektedirler. Bu mezhep mensupları kendi sembollerine sarılabilmekle birlikte, onu yaygınlaştıramazlar.

5- Stereotipler

İlk önce W. Lippmann tarafından kamuoyu ile sıkı bir ilişki haline getirilen stereotip, yani basmakalıp fikir, düşünce klişeleri, aslında kafamızdaki tasavvurları basitleştiren bir takım zihni ameliyelerdir. Bunlarda bazen a)belli bir kavrama ait olan düşünceler sanki varmışçasına farzedilmektedir; (örneğin doğum kontrolünün belli bir ırk, yada ulusu kısırlaştırmak için öğütlenmiş olması), b)bazı durumlara ait ilişkiler sürekli olaylar olarak kabul edilmektedir; (örneğin düşmanlık duyguları istismar etmek isteyen çevreler iki ulus arasındaki belli bir devreyi bitmemiş gibi gösterebilirler), c)Varolmayanı var saymak (örneğin her zencinin kafa yapısını beyazlardan aşağı ve geri zekalı saymak), d) sübjektif nitelikler, objektif durumlara yayılmaktadır (örneğin İngiliz politikasının ikiyüzlü, Japon politikasının hain olduğu iddiaları gibi).

Bahis VIII. Kitle İletişimi ve Hukuki, Siyasal Kavramlar

Kamuoyunu biçimlendiren en önemli sosyolojik etken, kitle iletişim araçlarından faydalanma derecesidir. Kitle iletişim araçlarının etki derecesini inceleyebilmek için herşeyden önce iletişim ile kitle iletişimi arasındaki farkı belirtmekle işe başlamak gerekir.

a) İletişim

İletişim her zaman üç öge taşımaktadır: Kaynak, haber ve hedef. Kaynak bir birey olabildiği gibi, bir gazete, yayınevi, vs. nevinden bir iletişim kurumu da olabilir. Haber, kâğıt üzerinde mürekkep, havada ses dalgaları, elde bir bayrak şeklinde yorumlanabilen bir işaret olabilir. Hedef ise dinleyen, seyreden veya okuyan bir birey,

bir tartışma grubu veya futbol seyreden bir grup üyeleri yahut gazete okuyucusu vs. gibi özel bir grubun üyeleri de olabilir.

Bu arada haber alan her fert geçirmiş olduğu deneyler ve haberin kendisine ifade ettiği deneyin ışığında bir yorumlama yapmakta ve ancak ondan sonra yeniden bir şifre vermektedir. Şu halde ara süreci olarak bir yorumlama unsurunun varlığını unutmamalıyız.

İletişim sisteminin etkili bir biçimde işlemesi, ayrıca haber veren ve alan arasında bir anlaşma zemininin varlığına da bağlıdır. Haber veren ve alanın deney alanları kesişiyorsa, başka bir deyimle ortaksa, anlaşma kolaylıkla gerçekleşecektir. Meselâ Afrika'da bir kabile mensubu ömründe hiç uçak görmemişse, veya duymamışsa bir uçağı gördükten sonra onu ancak edinmiş olduğu deneylerin ışığı altında değerlendirebilecektir. Uçak ona belki bir gümüş kuş ve pilot, kanatlar üzerinde taşınan bir ilâh gibi görünmüş olabilir. Dolayısıyla tamamen farklı iki kültür çevresine mensup bireyin aralarında etkili bir iletişim yapabilmeleri için örneğin beyaz yolcunun yerliye gökten inecek olan gümüş kuştan misafir beklediğini söylemesi gerekir.

İletişim süreci genellikle sürekli olup, karşılıklı fikir alışverişi şeklinde cereyan etmektedir. Verilen veya alınan haberlerin tepkileri ise bu haberlerin yankısı (feedback) biçiminde olmaktadır. Bu yankı son derece önemli olup, verilen haberin nasıl yorumlandığına işaret etmektedir. Meselâ bir gazetenin başmakalesini protesto eden bir okuyucu mektubu veya bir konferans dinleyicisinin alkışları gibi. Tecrübeli bir haber vericisi yankıla-

rı dikkatle izlemekte, göndereceği haberleri dinleyicilerden aldığı ilhama göre değiştirmektedir.

Nihayet, herhangi bir iletişim sürecinde haberler, tek bir kanal yol ile gönderilmemektedir. Sözlü bir haberde, ön planda gelen ses dalgalarıdır. Fakat onun yanı başında konuşanın yüz ifadesi, jestleri, bazı kelimelerde kullandığı ton, sesin kalitesi söylenenlere bazı ek anlamlar katmaktadır. Haberler sadece kelimelerle değil, bir gazete manşetinin iriliği, haberin sahifede işgal yeri, resimlerle yapılan bağlantı, vs. gibi yollardan da belirtilmektedir.

İletişim mekanizmasının başarılı bir biçimde işlemesi ise şu koşullara bağlıdır:

- 1- Haber ulaştırılmak istenen hedefte beklenen ilgiyi görecektir. şekilde tertiplenmelidir.
- 2- Verilen haber, gerek kaynak, gerekse hedef için ortak olan deneylere dayanan işaretler taşımalıdır. Belli bir haberi formüle ederken "aynı dili" konuşmaya gayret etmelidir. Meselâ uçak hiç bilinmeyen, kuş ise tanınan bir kavramsa, uçağı gürültülü bir kuş olarak nitelendirme zorunluluğu ortadadır.
- 3- Haber ulaşması istenen hedefte bazı kişisel gereksinimler uyandırmalı ve bu gereksinimleri giderecek yolları telkin etmelidir. Meselâ düşmana yöneltilen propaganda, teslim, yıkma veya kaçma gibi belli bir hareket tarzına uymayı telkin etmelidir.
- 4- Haber, haber alanın grup mensubiyetine uygun bir hareket tarzını uyandırmak şekilde tertiplenmelidir. Bireyler gruplar halinde yaşamakta olup, ilk eğitimlerini aile gibi birincil bir gruptan, değer hükümleri ile standartlarını da aynı şekilde, grup kanalı ile almaktadırlar.

Wilbur Schramm bu konu ile ilgili olarak şu örneği vermektedir: Kore harbi sırasında cebinde Amerikan menşeli bir propaganda broşürü bulunan Kuzey Koreli bir harp esiri ile yapılan konuşma şu noktaları aydınlatmıştır. Teslim olmayı telkin eden broşür harp esirinin eline geçtiği zaman onun aksine savaş azmini kuvvetlendirmiştir. Bu yüzden teslim olma fikrine asla yanaşmak istemiyordu. Sonradan genel durum bozuldu. Komutan ile teması kaybettti. Yiyeceği yoktu, cephanesi de tükenmek üzere bulunuyordu. Buna

rağmen arkadaşlarının maneviyatı yüksekti ve hiç kimse keslim olmaktan bahsetmiyordu. Vakta ki birliği bir uçak hücumuna uğradı ve arkadaşlarının hepsi dağıldı, işte o zaman aklına ceketinin cebine koyup sakladığı broşür geldi ve bunu karşısına çıkan ilk düşman tankına uzattı. Görülüyor ki verilen haber, durum, kişilik ve grup normları lehte olduğu müddetçe etkisini göstermemiştir.

b) Kitle İletişimi

Kitle iletişim sürecinde:

(i) Kaynak her zaman bir haber kurumu veya kurumlaşmış bir kişidir.

Haber kurumu olarak bir gazeteyi, bir radyo istasyonunu, bir film stüdyosunu, bir kitap veya dergi yayınevini kastediyoruz. Kurumlaşmış kişiden kasıt ise, mensup olduğu kurumun sahip olduğu itibardan faydalanmak suretiyle sözlerine bir ağırlık kazandıran kişi; örneğin bir gazetenin başyazarıdır.

Bir kurumun içinde olup biten iletişim, esas itibariyle şifre vermek, yorumlamak ve deşifre etmek suretiyle cereyan etmektedir. Bir gazetede, meselâ deşifre edilecek olan haberler, çeşitli ajans ve muhabirler yoluyla gelmekte, bunlar değerlendirilmekte, gerekirse daraltılmakta yada genişletilmekte ve uygun bir başlık altında toplanmaktadır. Bu sürecin, yukardaki duruma oranla tek farklı tarafı, işlerin bir kişi yerine bir grup bireyler tarafından gerçekleştirilmesidir.

(ii) İletişim kurumu ile tek başına haberleşen birey arasındaki diğer önemli bir fark, kurumların günde aldıkları haberlerin, yani "haber girdi" (input'un), bu haberlerin değerlendirilen ürüne (gazete, ajans bülteni) yani "çıktı" (output) ya kıyasla çok daha fazla olmasıdır.

(iii) Kitle haberleşme araçlarından yararlananlar, basit haberleşmeden farklı olarak sayısız kişilerdir. Bunlar akşam gazetelerini okuyan, bir dergiyi gözden geçiren, sinemada oturan, radyoda ve TVde belli bir istasyonu yada programı arayan kişilerdir. Bu durumda bulunan kişilerin haber alma durumu yüzyüze karşı haberleşmeden hayli farklıdır, çünkü bu kesimde haber alanların yankıları, yani feedback'i çok sınırlı ölçüde haber verene aksetmektedir. Örneğin belli bir gazete veya dergiye abone olanlar sözü geçen yayını satın almaktan vazgeçerler veya tutumlarını protesto yürüyüşleri yapmak suretiyle belirtirler. Normal olarak bu tepki gayet sessiz, radyo düğmesini çevirmek, gazeteyi almamak veya yalnız bir spor sahifesini okumak

suretiyle olmaktadır. İşte bu nedenledir ki ticari rekabetin yüksek olduğu endüstrileşmiş ülkelerde piyasa tahlilleri yapan araştırma enstitülerinin bulunmalarına büyük önem verilmektedir. Bunlar, hangi gazetelerin okunduğu, hangi radyo ve TV programlarının dinlendiği yada izlendiğini bilimsel yöntemlerle araştırmaktadırlar.

(iv) Kitle iletişim araçlarından faydalanan geniş sayıdaki seyirci, dinleyici ve okuyucu -meselâ bir konferansı takip eden küçük bir gruptan farklı olarak- hemen hiç temasları olmayan geniş ve dağınık bir kalabalığın anonim parçalarıdır. Bununla birlikte, her birey bir veya birkaç sosyal gruba bağlıdır. Bu itibarla bir bakıma kitle iletişim araçlarının bireyler üzerindeki etkisini gruplar yoluyla dolaylı biçimde değerlendirmekte isabet vardır.

(v) Nihayet kitle iletişim araçları aleni, süratli, ve geçici hizmetlerde bulunmaktadır. Bugün Ultrafax adlı bir teksir aleti 2,5 dakikada bir kitap basabilmekte, yeni bir teletypsetter dakikada 600 kelime dizebilmektedir. Bu olanaklar nedeniyle kitle iletişim araçlarına sürat, kısalık (özlük) ve çıplak olaylar yasaları egemendir.

aa) Kitle İletişim Araçlarının Kıyaslamalı Etki Dereceleri

Değişik kitle iletişim araçlarının etki derecesi ilk önce Joseph T. Klapper tarafından incelenmiştir. Ona göre:

I. (a) Sade ve basit materyalin belenmesi bahsinde, göz ve kulağa birden hitap eden bir takdim tarzı, bu metodlardan birinin tek başına kullanılması haline oranla daha iyi sonuç vermektedir.

(bb) Sade ve basit materyalin takdiminde kulağa hitap eden bir program, yalnız göze hitap eden metoddan daha etkilidir. LAZARSELD'in gösterdiği üzere, günlük hayatta yüksek bir kültür seviyesinde bulunan kitap, vs. gibi basılı materyali radyoya tercih ettikleri halde lise öğreniminden aşığı bir öğretim seviyesinde bulunan kimseler radyoyu "daha kolayca anlaşılır", "daha çokicidir" gerekçeleriyle tercih etmektedirler. Bu itibarla televizyon, hem göze hem de kulağa aynı anda hitap ettiği cihetle halen en geniş etki alanına sahiptir. Burada da yine öğrenim seviyesi yüksek olmayanların televizyon yayınlarını en fazla ve uzun sürelerle takip ettikleri görülmektedir.

(c) Uzun ve girift, anlaşılması güç materyalin kavranmasında göz ve kulağa hitap eden metod hususunda birbiriyle çelişen sonuçlara varılmıştır. Bu konuda yazılı metinlerin üstünlüğü ileri sürülmekle birlikte henüz kesin bir görüş yerleşmemiştir. Bununla birlikte bu konuda birden fazla iletişim araçlarından daha müsbet sonuçlar elde edildiği anlaşılmaktadır.

(d) Yüz yüze karşı temas, sözlü nakil ve basılı kelime ile kıyaslanınca kişilerin karşılaşıp konuşmalarının ikna bakımından hepsinden üstün olduğu anlaşılmaktadır. Yüz yüze karşı temastan sonra sözlü yayın, yani radyo ve televizyon en son olarak basın yer almaktadır.

LAZARSELD, BERELSON ve GAUDET 1940 seçimlerinde B.Amerika'nın Ohio eyaletinde Erie şehrinde (county) 2.400 seçmenle seçimlerden önce yedi ay zarfında 2-7 defa arasında mülakatlar yapmışlardır. Bu seçmenler üzerinde yapılan araştırmalar herşeyden önce oy vermede şahsi nüfuz, radyo ve gazetelerin oynadığı rolü meydana çıkarmaya yönelmişti. Seçmenlere, hangi nevi seçim kampanyası araçlarına en son maruz kaldıkları sorulunca, siyasal tartışmalar, radyo veya gazeteden daha çok olarak gösterilmiştir. Ortalama ~~seçmenlerden~~ on ağı %10 dan fazlası bir nutuk dinlemek veya bir seçim haberini okumaktan çok aktif veya pasif olarak seçimi ilgilendiren bir tartışmaya katılmışlardır. Daha önceden kanaatlerini belirtmemiş ve kararlarında çekimser olan seçmenlerden dörtte üçü en sonunda, kişisel telkin ve nüfuz nedeniyle bu tartışmalara sürüklendiklerini belirtmişlerdir. Yine buna benzer biçimde, seçim kampanyası sırasında fikir değiştirenler, buna sebep aile dostları veya akrabalarını göstermişlerdir.

2- Objektif etüdlerin gösterdiği üzere, film, diğer kitle iletişim araçlarına kıyasla, kısa süreli olmak üzere en yüksek ölçüde belleği desteklemektedir.

3- Kitle haberleşme araçlarının her birinin kendine özgü özellikleri vardır. Genel olarak:

Basın, okuyucunun bu araçlardan faydalanacağı zaman ve temposunu bizzat tesbit etmesine elverişlidir. Tekrarlamaya imkân vermekte ve enine boyuna incelenmeye uygundur. Bütün iletişim araçlarından basın, en geniş ölçüde azınlık görüşlerini ifadeye kavuşturmakta, bu gaye ile yayınlanmış olan eserler ise son derece etkili, ikna edici ajanlar sayılmaktadırlar.

Radyo genel olarak diğer kitle iletişim araçlarının erişemedikleri yaygın ve kalabalık, öğrenim düzeyi orta ve aşağı bulunan, bu nedenle daha kolaylıkla telkine açık bir dinleyici grubuna hitap etmektedir. Radyo, dinleyiciye güncel olaylara dolaylı olarak şahsen katılmaya yardım etmekte, böylece yüz yüze karşı temasa benzer bir durum yaratmaktadır.

Film, göze ve kulağa hitap ettiği için, belgesel olunca- pedagojik üstünlüklere sahiptir. Genellikle ticari filmler geniş seyirci kitlelerinin gelenek ve yaşayış tarzlarına uymaya çalışmakta veya onların erişmek istedikleri hayal âlemlerini anlatmaktadırlar. Film propaganda çabalarına da elverişli olduğu için, çok defa geçmişle gelecek arasında suni köprüler kurmaktadır. Filmler geniş ölçüde stereotipler yaydıkları için yanlış telkin ve görüşlerin taşıyıcısı da olabilmektedirler.

Televizyon resim ve sesi aynı anda nakletmekte olduğundan her eve dünya aktüalitelerini seyircinin ayağına ulaştırabilen en etkili kitle iletişim aracıdır. Bu iletişim aracının potansiyelleri adeta sınırsız olmasına rağmen, halen daha çok seyircilerin zevk ve intibalarının gelişimi ile geleneklerini canlandıran alanında önemli bir rol oynamaktadır. Televizyon halka en yakın teması kurabilen, bilhassa geniş kitleleri etki alanına çeken son derece etkili bir haber nakledicisidir.

bb) Az gelişmiş Ülkelerde Kitle İletişim Araçlarının Etkinliği

Kitle iletişim araçlarının, toplumun içinde bulunduğu sosyo-ekonomik yapı ne olursa olsun, eşdeğer bir etkinliğe sahip oldukları görüşü son zamanlara kadar, özellikle B.Amerika'da, birçok bilim adamı tarafından savunulmuştur. Nitekim Harold Lasswell, Daniel Lerner gibi isim yapmış toplum bilimcilere göre "Modernleşmekte olan bir toplumda değişim en sürükleyici ulusal değerdir. Bu nedenle başta kamusal sorumlular olmak üzere, herkesin iletişim mekanizmalarından planlı ve amaçlı bir şekilde yararlanmak isteyeceği doğaldır." Şu kadar ki bu konuda önemli bir soru sormak gerekir: Az gelişmiş bir ülkede çeşitli kitle iletişim araçları kullanımı nerede, kimlerin işine yarayacak sonuçlar verir? Uygulama şunu göstermektedir ki az gelişmiş ülkelerde iletişim olanaklarından çok defa statükocu güçler, daha iyi yararlanmayı bilmektedirler.

Diğer bir Amerikalı sosyal bilimci, W. Schramm, farklı bir yaklaşımla şu tezi geliştirmektedir: İletişimi yenileşmede kullanmak, bireydeki

tutum değişimi yaratabilme şartını andırır şekilde, kendisinin dışındaki şartlara bağlı görünmektedir. Dolayısıyla iletişim tek başına hiçbir değişiklik yapamıyacağından, toplumdaki bütün ilgili alanlarda, sistemlerde bu kurumlarda değişiklik yapılmadan modernleşme olmayacaktır. Schramm'a göre "iletişimin modernleşmede yararlı bir araç olabilmesi için, planlı bir değişim amacı taşıyan etkin bir politika olması, hükümetlerin toplumda neyi değiştireceklerini uzun vadeli olarak bilmeleri şarttır." Kısacası, yenileşme ve modernleşme alanında kitle iletişim araçlarının ne yönde etki yapabileceği, temelde bir siyasal sorun olmaktadır.

Az gelişmiş bir ülkede kitle iletişim araçlarına fazla güvenmenin yersiz olduğu böylece anlaşıldıktan sonra, ayrıca kitle iletişim araçlarının içeriğinde saklı bulunan güçlüklerle işaret etmek gerekir.

Bu güçlüklerin başlıcaları şunlardır:

- 1- Grup normları ile çatışma, Grup normları ile çarpışan bir değişiklik önerisi etkisiz kalmaya mahkumdur.
- 2- İki aşamalı akış her zaman güvenilir değildir. Bilindiği üzere Lazarsfeld gelişmişlik derecesi ne olursa olsun, toplumda bazı bireylerin kitle iletişim araçlarını daha çok kullandıklarını ve bir kısım bilgilerin bu "eşik bekçileri" tarafından başkalarına aktarıldığını ortaya koymuştur. Oysa Herbert Hyman haklı olarak şu hususa işaret etmektedir: "Az gelişmiş ülkelerdeki kültürler bireylerarası haberleşme geleneğine sahip olduklarından ortaya ikili bir güçlük çıkmaktadır. Halk kitleleri içindeki tabii kanal önderlerinden yararlanılmazsa halk kitlelerine mesajımız ulaşamayacaktır; yararlanılırsa, bu kere de, mesajımız etkisiz olacak; muhafazakârlıktan yana olanların etkisinde kalınacaktır." Görülüyor ki tutucu bir kültür ortamının süregeldiği toplumlarda iki aşamalı haberleşme süreci farklı sonuçlar yaratmayacak niteliktedir.

- 3- Kamuyu oluşturan gruplar tutuculuğu desteklerler genellikle. İletişim sürecinde önemli rol oynayan etkenlerden biri, grupların kendilerine suhulan haberlerden hangisini tercih ettikleridir. Klapper'in belirttiği üzere bu "seçimleyici dinleme" (selective hearing) yada "seçimleyici unutmama" az gelişmiş ülkelerde alışılmıştan yana, yenilikleri cesaretlendirecek mahiyette değildir.

- 4- Kitle İletişim araçları büyük tutum değişikliklerinde etkisizdir. Siyasal propaganda ile ilgili tüm araştırmaların ortaya koyduklarına göre kitleden o zamana kadar inandığı bir siyasal görüşü veya yerleşmiş siyasal gelenekleri bırakıp, ters bir görüşü desteklemesini beklemek imkânsıza yakındır. Sosyal psikoloji bu konuda "fikir değiştirmek, tarafsızlıktan daha zordur" kuralını koymuştur.
- 5- İletişim "ego" bağımlayıcı tutumlar karşısında etkisizdir. İletişim sürecinde karşılaşılan önemli engellerden biri, halk kitlelerinde "ego" bağımlayıcı tutumları değiştirmektir. Dolayısıyla, değişik etnik gruplarla (zenciler, yabancı işçiler, vs.) kast, kasta benzer durumlarda bulunanlarla ilgili tutumları iletişim yoluyla değiştirmeyi ummak yanıltıcıdır.
- 6- Çapraz baskıların ağırlığı. İletişimi etkisiz kılan diğer bir önemli etken, çapraz baskılardır. İki zıt yönde karar alma alternatifi ile karşılaşan birey, kendisine yönelen karşıt baskılar yüzünden, her iki yönde de karar almaktan cayar. Seçimleyici kulak verme ve seçimleyici algılama, zıt baskılar yüzünden ilgilenmeyi tüm olarak geri bıraktırır.

B- Kitle İletişim Araçlarının Özellikleri

1- Basın

Kitle iletişim araçlarının tüm niteliklerini ilk defa yapısında toplamış olan basın, hem en eski "mass media"dır, hem de günümüzde dahi radyo ve televizyona rağmen- güncel olayların değerlendirilmesinde gereken bilgi açlığını en doyurucu biçimde gideren iletişim aracıdır. Walter Lippmann'ın dediği gibi "gazete herkesin okuduğu tek kitaptır. Bir bakıma herkesin her gün okuduğu tek kitaptır."

Basının çağımızdaki görevini daha iyi anlayabilmek için tarihi gelişimine kısa da olsa gözatmak gerekir. Gazete terimi ve onun karşılığı olan basılı haber yaprakları çıkmazdan önce, onun yerini tutan ilginç diğer bir "ersatz" (ikame) türü vardı: 14. yüzyıldan itibaren Orta Avrupa'da önemli rol oynayan "tüccar mektupları" işte bu görevi ifa ediyorlardı. O devirde büyük bir gelişim hamlesi içinde bulunan ülkelerarası ticaret iyi bir istih-

barat örgütüne her zamandan daha muhtaçtı, çünkü uzak odaklardan yola çıkarılan malların güvenlik içinde hedeflerine ulaşması, herşeyden önce güvenilir bir haber alma ağına bağlı bulunuyordu. İşte bu nedenledir ki 14. yüzyılda kendisine verilenden başka, çeşitli kişi ve çevreleri dolaşan "tüccar mektupları" ile raporlar ayrı bir değer taşıyorlardı. Ticari endişelerden başka, Haçlıseferlerinin örgütlenmesi, Renaissance hareketi ile birlikte genişleyen aydınlanma çevreleri, nihayet Katolik Kilise'sine karşı yöneltilen şiddetli hücumlarla, Viyana kapılarının önüne kadar uzanmış olan Türklerin tehditleri, Avrupa'nın yeni güçlenen kapitalist çevrelerini günü güne haber toplamaya zorluyordu. Böylece eş dost veya ticaret ortaklarından gelen mektupların aslını alıkoyarak suretlerini dostlara dağıtmak yahutta bir bedel karşılığında yazdırıp satmak, yaygın bir adet haline gelmişti. Bu mektuplara "Novissima", "Tidinge", "Avisé" gibi haber anlamına gelen çeşitli adlar takılıyordu.

Yeniçağın başlangıcında aynı ekonomik düzenin para ekonomisi haline geçişi, feodal sistem yerine merkeziyetçi bir memur devletinin yer alması, derebeye bağlı serf ordusunun aylıklı bir seferî ordu haline inkılâbı düşünülürse, hükümdarın artan sermaye ihtiyacı kolayca anlaşılır. Bu sermaye ihtiyacının giderilmesinde ise "Dittadi borsa", borsada hüküm süren kanaat ve hükümler, dolayısıyla elde edilen çeşitli haberler olağanüstü önemli bir rol oynuyorlardı. Bu bakımdan denilebilir ki yeni çağın başlangıcında, kamuoyunun şekillenmesinde tüccar zümresi aracı olarak bir öncü görevini yüklenmiştir. Başka bir deyişle, liberal demokrasinin vazgeçilmez unsuru sayılan alenilik, açıklık prensibi, herşeyden önce burjuvalar için açık oyun kuralları anlamına geliyordu. Tüccarlarla siyaset adamlarının dakik haber alma konusundaki sıkı işbirliğini, özellikle Alman İmparatoru I. Maximilian devrinde gözleyebiliyoruz. Nitekim, devrin en canlı ticaret ve ihracat merkezi sayılan Augsburg'da çok büyük bir servet ve nüfuza ulaşmış olan Fugger ticarethanesi, örneğin imparatora ilk defa Papa IV. Hadrian'ın 14 Eylül 1523'te öldüğünü haber vermişti. Görüldüğü üzere, bu devirde "haber" artan ölçüde bir meta haline gelmekte, diğer eşyalar gibi muamele görmektedir. Ancak haber alıp verme ticaretinin tamamlanabilmesi için, birisinin haberleri satmayı meslek haline getirmesi gerekiyordu. Bu çeşit bir haber satıcısı, ilk

olarak Venedik'te Rialto köprüsünün üzerinde bir çeşit gazete satışı ile görülmektedir. Görülüyor ki gazete denilen günlük haber bülteni çıkmazdan önce "haber mektuplarının" yaygınlaşması mekân olarak en çok Avrupa'nın yoğun ticaret merkezlerinde görülmektedir. Bu arada Avrupa'nın güvenliğini en çok tehdit eden büyük kuvvet Osmanlı İmparatorluğu gözönünde bulundurulursa, haber mektuplarının neden daha çok Venedik, Viyana, Augsburg gibi Orta Avrupa'nın güney kesimine düşen şehirlerde olduğunu anlamak kolaylaşır.

Haber mektuplarını takiben ilk gazetelerin 17. yüzyılın başında çıktıkları görülür. Hollanda'da ilk defa Anvers limanında "Nieuwe Tijdingen" Almanya'da ise 1609'da biri Augsburg, diğeri Strassbourg'da olmak üzere "Avisa/Relation/Gazete" gibi isimler altında matbu gazetelerin çıktığı görülmektedir. Daha sonraları Bâles, Frankfurt ve Münih'te de çıkmaya başlayan bu ilk gazetelerin ortak özellikleri vardır: Hepsi son derece ufak ebadda olup muhtevaca çok sınırlı bulunuyor. Bu gazeteler şahsen çıkarılıyor ve son derece sınırlı olan okuyucu kitlesi ise siyasal ve ticari alandaki seçkinlere inhisar ediyordu. Bu arada, ilk basınla siyasal rejimler arasında ilginç bir bağın varlığına işaret etmeden geçemeyeceğiz. Mutlakiyetçi monarşiler yerine dağınık, bağımsız kentlerin ekonomik kudretlerinin geliştiği ülkelerde, gazete basma ve yayma işi daha erken ve kolaylıkla kök salmıştır. Buna karşılık hükümdarın ve sarayın egemen olduğu ülkelerde gazetecilik önceleri farklı bir karaktere bürünmüş ve hürriyetini daha güç bir şekilde elde etmiştir. Nitekim Almanya'da merkezî bir krallık yönetiminin bulunmaması nedeniyle gazeteler rasgele büyüyen bitkiler gibi çeşitli kentlerde birbirinden habersiz olarak türediği halde, Fransa'da herşey Paris'te, kralın gözetimi altında yapılıyordu. Dolayısıyla ilk önce Renaudot adlı bir doktor tarafından ticari bir zihniyetle daha çok ilân yayınlamak için çıkarılan ilk Fransız gazetesi, çok geçmeden 13. Lui tarafından satın alınmış ve "Gazette de France" adıyla 1631'den 1670'e kadar aralıksız yayınlanmıştır. Ancak Fransız basınına konan ağır kralî baskı nedeniyle Fransız devrimini takip eden ilk aylarda basın hürriyetinden yararlananlar, bini aşkın günlük ve haftalık yayın çıkarmaya başlamışlardır. Böylece görülüyor ki özel bir teşebbüs olarak aynı zamanda kazanç amacı güden bir işletme hüviyetine bürünen basın, kuv-

vetli birer merkeziyetçi monarşinin bulunmadığı, aksine seyrek, merkantilist ve bağımsız sayılan çeşitli kültür merkezlerinde daha serbest bir biçimde gelişebilmiştir. Basının bu ilk gelişim devresine Türk gazeteciliğinin girmesi, üzerinde durulmaya değer bir noktadır. Bilindiği üzere matbaacılığın Osmanlı İmparatorluğuna, Avrupa'ya kıyasla, tam 300 yıllık bir gecikmeyle girmeye çalışması gibi ilk resmi gazete "Takvimi Vekayi" adıyla 1831'de, şahsi ve özel teşebbüs olarak da 1869'da "Tercümanı Ahval" olarak çıkabilmiştir.

Demek oluyor ki fikir ve söz hürriyetiyle dinamik bir kamuoyunun gelişiminde önderlik eden gazetecilik ile siyasal rejimler arasında sıkı bir bağ vardır. Osmanlı İmparatorluğunun teokratik monarşik bünyesi dolayısıyla otoriter yönetimi, diğer Avrupa ülkelerine kıyasla çok daha uzun müddetle sürdüğü için basının serpilmesine de imkân vermemiştir.

Basın, basımevi yardımıyla sürekli aralıklarla genel okuyucu kitle-sine sine haber ve kanaat sunan bir işletme olarak, gerçek anlamda ancak 19. yüzyılda kişiliğini bulmuştur. Gazeteyi, belli salonlarda toplanan seçkinlere has bir aydınlanma aracı halinden çıkarıp, yığınların bilgilerini artıran ve haberleşme aracı haline getiren etkenlerin başında hiç şüphesiz yüksek tirajı mümkün kılan önemli icat ve teknolojik gelişmeler gelmektedir. Bu teknolojik gelişmelerin başında ucuz kâğıt imali, otomatik dizme, rotatif gibi süratli baskı makineleri, telgraf, teleks gibi iletişim hatları gelmektedir. Öte yandan yaygınlaşan eğitim düzeyi, yükselen hayat standardı ve sosyal-ekonomik demokrasinin alan kazanması da gazete okurlarının sayısını duyulur bir biçimde artırmıştır. Örneğin 1833'de A.B.D. en yüksek tiraj sayısı 5.000 iken, bu sayı 1950'de 77.000'e çıkmıştır. Günümüzde ise A.B.D. de günlük 100.000 lik bir tiraja ulaşamayan gazete faaliyet alanından çekilmek zorundadır.

Tirajın yükselmesi ile birlikte gazetelerin hüviyet ve içeriğinde de esaslı değişiklikler başladı. Basın, kamuoyunu gitgide daha fazla etkili olmaya başladı. Gazete sahip ve yazarları -dördüncü kuvvetin temsilcileri sıfatıyla- gerçekleştirmek istedikleri sosyal reform ve değişikliklerin gereklerini ve ana fikirlerini okuyucularına telkin etmeye çalışıyorlardı. Dolayısıyla 19. yüzyılda gazetelerin hemen hepsi birer "kanaat gazetesi"

(Journal d'opinion) haline gelip, karşımıza belli dünya görüşlerini savunduğu ve genel olarak gazete sahiplerinin basına hakim oldukları bir devir olarak çıkmaktadır. Özellikle Avrupa'da sosyalist düşüncenin yayılmasına rağmen, basın genel hatları ile tutucu karakterini muhafaza etmiştir. Bu duruma, en çok gazete sahiplerinin, aynı zamanda başyazar olmaları da etki yapmıştır. Yine bu devirde, özellikle büyük tirajın yaygınlaşmakta olduğu A.B.D.'de "Sarı gazetecilik" kökleşmeye başlamaktadır. Bu tarzın belli başlı özellikleri şunlardır: Gazetenin sürümünü artırmak amacıyla haberlerde titizlik ve dakiklik aramamak, heyecan verici ve beşeri ilgiyi uyanık tutan haberlere öncelik tanımak, bazen utanç duygusu ve kurallarından sıyrılarak açık saçık yayınlarda bulunmak.

20. yüzyılda basın yeni bir aşamaya daha geçmiş bulunmaktadır. Basın, içinde bulunduğumuz yüzyılda ulusal çapta merkezileşmiş ve bu iletişim aracına hakim olan yerel bağlar gevşetilmiştir. Örneğin, uzun yıllar boyunca en güçlü bir yerel yayın organı sayılan İngiliz gazetesi "The Manchester Guardian", son on yıldan bu yana içinde faaliyet göstermiş olduğu kenti terkedip Londra'ya taşınmıştır ve sadece "Guardian" adını alıkoymak suretiyle ulusallaşmış bir günlük yayın organı olarak çıkmaya devam etmektedir.

20. yüzyılda başdöndüren teknik yenilikler:teletypsetter, denizaltılar, telgraf kabloları, iletişim amacı ile uzaya fırlatılan suni peykler, uçakla şehirden şehire gönderilen karton matrisler (dizilmiş sayfa kalıpları) kıtalar arasında dahi aynı gazetenin basılmasını mümkün kılmaktadır. Nitekim New York Tribune uzun yıllardan beri Paris'te bir Avrupa nüshası yayınlamaktadır. Türk basın organlarından Tercüman, Hürriyet Batı Avrupa'da yayınlanmaktadır.

İçinde yaşadığımız yüzyılda kaydedilen bu önemli teknolojik gelişmelere paralel olarak gazetecilik, özellikle yüksek derece endüstrileşmiş ülkelerde büyük birer iktisadi işletme haline gelmiştir. 1950'lerde A.B.D.'de 100.000 nüfuslu bir şehirde yeni bir gazete çıkarabilmek için asgari 5 milyon dolara, İngiltere'de 1 milyon sterline ihtiyaç vardı. Bu kuruluş sermayelerinin tutarı günümüzde birkaç misline daha çıkmış bulunmaktadır. Büyük günlük gazetelerin kendi ülkelerinde olduğu kadar dış ülkelerde de özel muhabirler bulundurma zorunluluğu, basın hayatında yeni örgütlerin doğmasına

neden olmuştur. Nitekim son yıllarda sadece fotoğraf, siyasi yorum, spor haberleri, bilimsel haberler vs. gibi konularda uzmanlaşmış ajanslar ortaya çıkmıştır. Bundan yirmi yıl önce A.B.D.'de gazetelere yazı materyali dağıtan 161 yayın materyali şirketi (sydicated news corporation) faaliyet halinde bulunuyordu. Bunun sonucunda örneğin Walter Lippmann gibi tanınmış bir yorumcu sadece asıl olarak çalıştığı gazetede değil, bağlı bulunduğu haber ajansına abone olan sayısız küçük-yerel gazetelerde de yazılarını yayınlatabilmektedir. Bu gelişim bir bakıma ün yapmış yazarları daha büyük okuyucu kütlesine ulaştırabilmekte, beri yandan ilan verenlerin eğilimlerine uygun, standardize edilmiş yazılar yardımıyla klişeleşmiş, muhtevaca orjinalliği kaybolmuş, kalıp gazetelerin gelişmesine yolaçmıştır.

Yine yüzyılımızda, hemen her ülkede nispeten objektif haberler sunan kaliteli, hür ve sorumlu gazetelere karşılık, geniş yığınların merak ve haber yada eğilimlerini kötüye kullanmak suretiyle ucuz ve sansasyonel haberlere öncelik tanıyan "kaldırım" gazeteleri türemiştir.

Basın ilk doğduğu günden bu yana daima ikili bir karaktere sahip olmuştur. Bir yandan toplumu ilgilendiren haberleri en süratle yansıtan dolaşısıyla kamu hizmeti ifa eden bir kuruluş, öte yandan kazanç amacı güden ekonomik bir işletme sayılmıştır. Basına kısmen olsun kurulmasına yardım eden güçler, sormaya sahipleri, her zaman etkin olmaya çalışmışlardır. Bu, basının sahibinin özel teşebbüs olduğu ülkelerdeki kadar basının mutlak bir devlet tekeline tabi olduğu ülkeler için de doğrudur. Dolayısıyla organik ve güçlü bir kamuoyunun gelişmesinde çok önemli bir sorumluluk yüklenen basının hürriyeti hiçbir ülkede mutlak olarak nitelendirilemez. Özel teşebbüsün hakim olduğu kapitalist ekonomilerde basın, tabi olduğu merkezileşme, yoğunlaşma ve zincir kurma olguları nedeniyle basın krallarına, sosyalist ekonomilerde ise basın tekelinin yönetimine etkin olan parti yöneticilerine tabi kılınmış bulunmaktadır. Örneğin batı basını, uzun süre Endonezya'da girişilen solcu katliamından habersiz kaldığı gibi, Çin Halk Demokrasisi yöneticileri bir ara Amerikan bilim adamlarının aya çıktıkları gerçeğini halklarından gizlemeyi uygun görmüşlerdir.

Devlet tekeline tabi bulunmayan rekabetçi sistemlerde günümüzde basını en çok tehdit eden iki eğilim olan temerküz ve zincirleme eğilimi aslında

basını ayakta tutan mali güç, yani gelir durumu ile ilgilidir. Dünyanın hiç bir ülkesinde haber satmak üzere ortaya çıkan gazeteler, satışlarından sağladıkları gelirlerle tek başlarına maliyet masraflarını karşılayamamaktadırlar. Dolayısıyla bağımsız birer ekonomik işletme olan tüm gazeteler ilan sağlamak zorundadırlar ve asıl kazançlarını bu ilanlar yoluyla temin etmektedirler. Siyasi bağımsızlığını muhafaza etmek amacıyla ilansız çıkma deneyime katılan New York'ta bir ara yayınlanan "MP" gazetesi, kuruluş sermayesinin güçlülüğüne rağmen, beş yıl sonra kapanmak zorunda kalmıştır.

İlan sağlamak sadece gazetelere yaşama imkânı sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda bir bakıma yüksek tirajlarını da teminata bağlamaktadır. Kural olarak denilebilir ki ilancılık geometrik, okuyucu kitlesi ise sadece aritmetik oranda gelişmektedir. Nitekim üç Fransız gazetesi üzerinde yapılan bir araştırma göstermiştir ki Le Monde, Le Figaro ve La Croix'nun yayılma oranları 1,17 ve 3,5 olmasına karşılık ilân gelirleri 1.8, 2 ve 35'i bulmuştur. Bundan başka okurların mali durumu da ilanların dağıtımında rol oynamaktadır. Londra'da çıkan ve günlük tirajı 13,5 milyona ulaşan bulvar basınının ilân geliri, toplam gelirin %40'ını teşkil ettiği halde, kalite gazetelerin (günlük tirajları sadece 2 milyon) gelirinin %70'i ilândan sağlanmıştı. İlânlar tartışma götürmez şekilde, basının ekonomik varlığını tayin eden başlıca etkenlerdir. 1966'da A.B.D.'de çıkan bütün gazetelerin toplam geliri sayılan 7,5 milyar doların %60'ı ilândan salanmıştı, aynı oranlar daha mütevazı sayılar çerçevesinde bellibaşlı diğer kapitalist ekonomiler için de doğrudur. İlâncılığın bu hakim durumu yukarda da belirtildiği üzere iki ana eğilime yolaçmaktadır: Temerküz, yoğunlaşma (concentration) ve zincirleme (newspaper chain).

Temerküz-Yoğunlaşma, Merkezileşme

Gazetelerin daha sınırlı ellerde toplanması, yani ünitelerin sayıca azalması, kalanların ise fazlasıyla kuvvetlenmesi aslında ilân sahiplerinin basına ait hisse senetlerinin bulunduğu borsada yarattıkları suni bir arttırma yada düşürme ameliyesi sonucunda meydana gelmektedir. Bu eğilimi birkaç satırla aydınlatalım. B.Amerika'da 1881'de 956 gazete, 1900'de 2.209, 1955'te ise 1.760 gazete yayınlanıyordu. İngiltere'de 1920 ile 1945 yılları arasında ülke çapında azalan sabah gazetelerinin oranı %47, akşam gazetele-

nin oranı ise %25'i bulmuştu. Fransa'da birden fazla gazetenin bulunduğu kentler 1914'te 72 olmasına karşılık bu sayı 1955'te 33'e düşmüştür. Basındaki temerküzün başlıca nedeni ekonomiktir. Her geçen yıl, basındaki masraflar kabarmaktadır; gazete kâğıdının kalitece yükselmesi, istihbarat kadrosunun genişletilmesi, ücretlerin yükseltilmesi, dağıtımın hızlandırılması, sonuçta yatırımların yükseltilme zorunluluğuna yolaçmıştır. Şu kadar ki basının temerküzü sadece ekonomik nedenlerden doğmamaktadır. Bu eğilimi güçlendiren diğer bir önemli faktör, okuyucu yığınlarının gitgide pasifleşmesi, meraklarını radyo, televizyon gibi kitle iletişim araçlarının yoğunlaştırdıkları konular üzerine toplamalarıdır.

Basının temerküzü iki şekilde belirlemektedir: Yatay ve dikey olarak. Yatay basın temerküzü kendini basın zinciri şeklinde göstermektedir. Bir basın zinciri (chain) aynı veya ayrı şehirlerde çıkan bir veya birden fazla gazetenin aynı hakiki veya hükmi şahsın mülkiyetinde bulunması ve merkezi bir yerden yönetilmesi demektir. Bu gelişme en çok A.B.D.'de ve Almanya'da raslanmaktadır. B.Amerika'da 1954'te 95 basın grubu 485 gazeteye sahipti. Bu gruplar içinde en şöhretlileri Scripps-Howard, Hearst, Du Pont, Newles, McCormick-Patterson isimli idi. Batı Almanya'da ise basın zinciri fenomeni kendini büyük eleştirilere neden olan Springer basın tröstü şeklinde göstermiş bulunmaktadır. Dikey basın temerküzünde ise, birden fazla gazete yukarda belirtildiği gibi tek bir merkezden yöneltilip, çıktığı yere ait özel bir sayfa ile donatılmış olmayıp, sadece ayrı ayrı gazeteler tek bir mülkiyet şemsiyesi altında toplanmaktadır. Springer Verlag'ın kurduğu basın imparatorluğunda her iki temerküz şekli uygulanmış bulunmaktadır.

Basının temerküz olayı, sosyalist ülkelerde devlet tekeli altında toplanan çeşitli yayın organlarının durumuna benzer şekilde, kamuoyu ile ilgili olarak şu soruların ortaya çıkmasına neden olmaktadır: bu koşullar altında tartışmalı konularda çok yönlü haber alma olanaklarına sahip bir kamuoyunun türetilmesi bahis konusu olabilir mi? Bu konu iki ülkede yasama organlarıca ele alınmış bulunmaktadır. İngiltere'de iki defa Avam Kamarasınca kurulan Kralî Basın Komisyonları, basın aleminde mülkiyet zincirlerinin tehlikeli olmaya başladığı, basın hürriyetinin tekeller nedeniyle tehdit edilmekte olduğunu belirtmiştir. B.Amerika'da Chicago Üniversitesi benzer bir sonuca

ulaşmıştı. Bununla birlikte, basındaki tekel sadece yoğunlaştırılmış (teksifi) mülkiyet durumundan ileri gelmemektedir. Bu alanda önemli rol oynayan diğer bir faktör, uluslararası bir hüviyete sahip olan haber ajanslarıdır. Bugün bütün dünya ülkeleri basını, kendi ulusal haber alma örgütünden başka şu altı büyük ajans yardımıyla haber temin etmektedir: Associated Press (A.P.), United Press (U.P.), International News Service (I.N.S.), -bu üçü Amerikan menşelidir- Reuter (İng.), Agence France Press (fr.) ve Deutsches Nachrichten Bureau DPA (Alm.). Şu kadar ki fiili olarak başta sıralanan üç büyük Amerikan ajans örgütü, özellikle Amerikan tekeli altında bulunan iletişim uygulamalarının (tel-star) ticari kullanılış alanına çıkmasından bu yana kamuoyunu şekillendirme konusunda teşebbüsü sürekli olarak ellerinde bulundurmaktadırlar.

Özetle denilebilir ki, 20. yüzyılda özel teşebbüsün bir unsuru sayılan basının bellibaşlı özellikleri şunlardır:

1- Basın, kitle iletişim aracı haline gelmezden önce daha çok kişisel siyasal görüşlere yer verirken, bugün "kaldırım basını" dışında, basının "objektif haber verme görevi" -ilke olarak- ön plana geçmiş bulunmaktadır.

2- Basın siyasal ve ekonomik alanda itibar sahibi seçkinlere hitap ettiği sürece daha çok siyasal, edebi, felsefi ve ekonomik sorunlara öncelik tanıyordu. Bugün ise gazeteler gitgide uzmanlaşmış spor, borsa, tıp, fen, kitap, kadın, resimli roman gibi uzmanlaştırılmış sayfalarla geniş bir okuyucu kitlesinin farklılaşmış zevklerine hitap etme zorundadır.

3- 19. yüzyılda gazeteler daha çok kişisel mülkiyet esasına dayanan birer işletme olarak faaliyette bulunuyordu. Günümüzde gazeteler, fikir işçilerinin hisse sahibi oldukları biner anonim şirket haline dönüşmekte, bunun sonucunda başyazılar dahi bir yazı kurulu, yada anonim kalan bir yazar tarafından kaleme alınmakta ve gazete sahibi yerine gazetenin sahiplerinin ortak görüşünü yansıtmaktadır.

4- Sendika, siyasal parti, kilise, ekonomik gruplara ait ve belli grup görüşleri savunan gazetelerin devamına rağmen, büyük tirajlı gazeteler ilân sahiplerinin çoğunluğunu kendi yanlarına çekebilecek ölçüde tarafsız, nötr ve her çeşit siyasal görüşe sahip okuyucuları çekecek duruma gelmeye çalışmaktadırlar.

Basının bir yandan toplumu kendi içinde olup biten, öte yandan kendi dışında cereyan eden haberler hakkında aydınlatmakla görevli olduğu, öte yan-

dan ise bağımsızlığını alıkoymak amacıyla kâr hedefi güden bir işletme olduğu ülkelerde, basının bellibaşlı görevleri şöyle özetlenebilir:

(i) Günlük olayları anlamlı kılan bir çerçeve içinde gerçeğe uygun olarak ve kolay anlaşılır şekilde okuyuculara aktarmak, dolayısıyla haber ihtiyaçlarını gidermek ve bilgilerini genişletmek,

(ii) Toplumun sorunlarını ilgilendiren konularda yorum ve eleştiri yapmak hususunda çok yönlü bir forum görevi ifa etmek,

(iii) Toplumu meydana getiren çeşitli sosyal grupların dilek, talep ve sorunlarını temsili şekilde yansıtmak,

(iv) Toplumun temel hedef ve değerlerini açıklamak,

(v) Okuyucuların eğlenme ihtiyaçları ile eşya ve mal mübadelesi ile ilgili maddi ihtiyaçlarını ilân yayınlama yoluyla gidermek.

İdeal olarak her gazetenin yerine getirmesi istenen bu hedeflerin gerçekleştirilmesi halinde, kamuoyunun çeşitli haber alma kaynakları arasında basından da yararlanmak suretiyle spontane, yani kendiliğinden olgunlaşıp şekilleneceği sanılmaktadır.

2- Radyo

Dört güçlü kitle haberleşme araçlarından sadece basın, 20. yüzyıldan önce kamuoyunun gelişimine etki yapmıştır. Diğer üçü, yani film, radyo ve televizyon, asıl gelişim ve yayılma imkânlarına bu yüzyılda kavuşmuşlardır. Radyonun gelişim safhaları sosyolojik açıdan üçe ayrılabilir. Yüzyılımızın başından 1927'ye kadar radyo, sadece posta ve telgrafla ilgilenenlerin dikkatini çekiyordu. Buna PTT devri denilebilir. Gerçekten de radyo 1896'da ilk defa İngiliz Manş denizinde gemiler arasında işaret teatisinde kullanılmıştı. Bir yıl sonra ise radyonun mucidi Marconi İngiltere'de şirketini kurup, onu 1899'da B. Amerika'ya yaymanın yolunu bulmuştu. Bu süre içinde radyoculuk daha çok deniz ticareti ile meşgul olanlarla armatörlerin ilgisini çekiyordu. Ancak, hiç beklenilmeyen bir anda cereyan eden önemli bir olay, bu icadı birdenbire siyaset sahnesine aktarmıştır. Kasım 1917'de Rus donanmasına ait "Aurora" (Şafak) kruvazörü Petrograd'daki bir kızıl orduya kısa dalga yolunda devrimci komitenin talimatını yayınlamıştır. Bu örnekten esinlenerek savaş bittikten sonra başka ülkeler de radyoyu siyasal amaçlar için kullanmışlardır. Nitekim 2 Kasım 1920'de Westinghouse

şirketine ait bir istasyon Amerikan Cumhurbaşkanı Harding'in seçim sonuçlarını yayınlamaya başladı. Çok geçmeden radyo, kamusal bir haber verme aracı olarak Avrupa'da süratle yerleşti.

Böylece radyonun ikinci aşaması, erginlik çağına geçmiş bulunuyoruz. 1927 ile 1940 yıllarını kapsayan bu dönemde radyo amatörlerle, bricoleur'lerin merak konusu olmaktan çıkıp, köklü yasal düzenlemelere konu olmaktadır. B. Amerika'da radyo, film ve basın gibi özel teşebbüsün mutlak tasarrufuna tabi bırakıldığı halde, birçok Avrupa ülkeleri bu yeni iletişim aracı üzerinde bir hukuki tekel koydurtmaktadırlar. Dolayısıyla ilerde ayrıntılarıyla belirteceğimiz çeşitli radyo yönetim sistemleri doğmaktadır. Bu dönem aynı zamanda radyonun siyasal birpropaganda aracı haline dönüştürüldüğü zamandır. Daha 1930'dan önce Moskova radyosunun çeşitli dillerde program yayınladığı görülmüştür. 1933'te ise Hitler iktidara gelir gelmez Nazi Partisinin siyasetini hem içerde hem de dışarda çok güçlü verici istasyonlarla yayınlamaktadır. 1939'da yirmibeşten fazla ülke çeşitli dillerde yayın yapıyordu. II.Dünya Savaşı ise bir bakıma radyo dalğalarının savaşı haline gelmişti.

Radyonun üçüncü dönemi, yani radyofonik kültür aşaması II. Dünya Savaşı'ndan sonra başlamış sayılır. Bu dönemin belirgin özelliği dinleyici yığınlarının fazlasıyla genişlemesi, transistörlü radyo alıcılarının ortaya çıkması ile birlikte elektrifikasyonun önemsiz kalması, radyoculukta büyük teknik gelişmelerin yeralması, programların çeşitlendirilip işlâh edilmesi ve nihayet radyonun televizyonun rekabetine karşı koyabilmesi için güçlü bir hamle yapmak zorunda kalışdır. Bu dönem, aynı zamanda radyonun bağımsızlığı için en ciddi anayasal ve hukuki çabaların sarfedildiği dönem sayılır.

İletişim alanında son derece süratli, etkin, aktüel olayı dinleyicinin adeta ayağına, evinin içine kadar getiren radyo ve onu takiben televizyon ifa ettikleri hayati toplumsal görevleri nedeniyle, çeşitli ülkelerde basından çok değişik hukuki bir düzenlemeye tabi tutulmuş bulunmaktadır. Halen dünyada radyo ve televizyonla ilgili olarak bellibaşlı dört büyük sistem yürürlüktedir. Bu sistemler, radyonun kamusal yada özel mülkiyete tabi olmasının sonucunda yada yönetim türlerine bakılarak yapılmaktadır. Mülkiyet sistemi esas alındığında bellibaşlı dört sistem karşımıza çıkmaktadır.

a) Devlet Tekeli Sistemi. Bu sistemde diğer kitle iletişim araçlarında olduğu gibi radyo ve TV devletin malı olup, doğrudan doğruya hükümetin kontroluna tabi tutulmaktadır. Sovyetler Birliğinde radyo ve TV bakanlar kuruluna bağlıdır. Bu sistemde iktidardaki parti radyo ve TV üzerinde mutlak bir tasarruf hakkına sahip olup, bu aracı siyasal iletişimde olduğu kadar siyasal eğitim amacıyla da kullanmakta, yani "information" ile "indoc-trination" görevleri elele çalışmaktadır.

b) Sosyal Sorumluluk Sistemi. Bu ikinci sistemde, radyo ve televizyon esas itibariyle yine devletin tekeline tabi bir kamu malı olmakla birlikte yönetim, özerkliği sağlamak amacıyla bağımsız ve sorumlu bir kurul tarafından yapılmaktadır. Bu sistemin en tanınmış modelini İngiliz BBC vermektedir. Bu kurum hukuk açısından bir kamu korporasyonu olup, hükümdar tarafından tayin edilen bir yönetim kurulu yardımıyla yönetilmektedir. Federal Almanya'da ülke çapında bir tekel durumu olmamakla birlikte, eyaletler (Länder) in meydana getirdikleri dokuz ayrı radyo konseyleri birleşmek suretiyle gereğinde ortak programlar düzenlemektedirler. Bu eyalet konseylerinde eyalet hükümeti olduğu kadar eyaletlerde etkin olan kültürel, dini, mesleki çıkar grupları da temsil edilmektedir. Danimarka'da radyo, keza kamu korporasyonu olup, yönetim kurulunun çoğunluğu parlamentoca tayin edilmektedir. Bu sistemin belirgin özelliği, iletişim alanında radyo üzerinde kurulan devlet tekelinin iktidarda bulunan parti lehine kullanılmayıp, toplumun tümüne karşı sorumlu olması ve bu sorumluluk karşılığında özerkliğine ve bağımsızlığına kavuşturulmasıdır.

c) Ticari Sistem. En geniş anlamda B.Amerika'nın oluşturduğu bu sistemde radyo ve TV bazı hallerde, Amerika'da olduğu gibi, tamamen özel teşebbüsün malı halinde kalmakta, diğer birçok ülkelerde, örneğin Hollanda, Belçika ve İsveç'te olduğu gibi kamusal tekeli bazı özel sektör şirketleri ile birlikte paylaşmaktadır. Bu takdirde karma sistemi uygulanmaktadır. B.Amerika'da özel teşebbüse bırakılmış bulunan radyo ve TV 1934'de yayınlanan Federal Haberleşme Kanununa dayanarak kurulan Federal Haberleşme Komisyonu vasıtasıyla radyo ve TV istasyonlarına belirli frekanslar dağıtmakta, lisanslarını üç yılda bir yenilemekte, bu arada kendilerine kamu yararı için belirli sü-

relerle genel kültürü yükseltecek programlar düzenleme yükümlülüğü verilmektedir. A.B.D. hükümeti sadece dış ülkelere yayın yapma hakkına sahiptir.

Diğer ülkelerden farklı olarak bütün masraflarını sadece ilân yoluyla karşılayan ticari sistemlerde radyo ve televizyon istasyonları özellikle "kıyıdan kıyıya" (coast to coast) yada kıtadan kıtaya programları yayınlatabildikleri güce eriştikleri takdirde, olağanüstü yüksek kârlar sağlıyabilmektedirler. Üstelik A.B.D.'de Federal Haberleşme Komisyonu olduğu halde temerküz hareketini durduramadığı gibi, bazı radyo ve TV istasyonlarının satışlarını da önleyememektedir. Nitekim 1964'de Pittsburg'daki bir istasyon, San Fransisco ve Atlanta'da iki istasyona ve ayrıca iki günlük gazete-ye sahip Cox Broadcasting şirketine 20,6 milyon dolara, onbir istasyona sahip Transcontinent Şirketi ise 40 milyon dolara Taft radyo istasyonuna devredilmiştir. Bu ve buna benzer fiyatlar, bazı ciddi düşünen Amerikan uzmanları Federal Haberleşme Kanunu'nu hiç değilse devleti de bu haberleşme alanına sokacak şekilde fikirlerini değiştirme yönüne doğru sevk etmektedir. Nitekim tanınmış Amerikan yorumcusu Walter Lippmann daha 1959'da New York Herald Tribune'daki sütununda kamu yararına çalışacak bir Amerikan devlet radyosu ve televizyonunun savunmasını yapmıştır. Lippmann'a göre radyo ve televizyon Birleşik Amerika'da devlet müdahalesinden uzak, "hür" kılınmak istenirken tam anlamı ile özel sektörün bir yaratığı, hizmetkârı, hatta fahişesi haline gelmiştir.

Ticari sistem bir yandan B.Amerika gibi radyoyu tamamen özel sektöre bıraktığı ülkeleri kapsarken, öte yandan Kanada, Japonya, Lübnan, bir kısım Lâtin Amerika ülkelerinde olduğu gibi bu hizmeti karma bir sistem çerçevesinde yürüttüğü ülkeleri de içine almaktadır.

d) Otoriter Sistem. Bu sistemde radyo ve televizyon gibi kitle iletişim araçları özel yada kamu sektörüne ait ve kurumlaşmış bir halde olmayıp doğrudan doğruya iktidarda bulunan hükümetin keyfi kararlarına tabi bir örgüttür. Dolayısıyla bu sistem içerisinde bulunan ülkelerde, topluma olayları belli bir dünya görüşü yada nötr gözlüğünden sunma gibi bir amaç sözkonusu olmayıp, olaylar iktidarda bulunan ekibin dilek ve arzularına göre sunulmaktadır. Bu sistem halen, Mısır, Lübnan, Pakistan, İran gibi ülkelerde uygulanmaktadır.

3- Televizyon

Olayları anında, olup bittiği sırada, hem kulağa hem de dünyanın gözleri önüne sermek suretiyle sunan sonuncu güçlü iletişim aracı televizyondur. Bu araçla ulusal bir seçim, önemli bir taç giyme veya cenaze töreni, milyonlarca kişi tarafından orada imişçesine izlenebilir. Günümüzde yaygınlaşan video ve videotex bu olanakları daha da artırmış bulunmaktadır.

Radio ve televizyon kıyaslandığında ilk bakışta birbirine çok yakın duran bu iki kitle iletişim aracının aslında çok değişik etkiler yarattığı görülmektedir. Radio bireye özel bir şekilde hitap etmektedir. Logosfer, yani söz yada müziğin yarattığı evren, daha çok bireyin bilinç altına etki ederek, onu ya mutlak bir dinlenmeye yada yaratıcı bir muhayyele durumuna doğru götürmektedir. Buna karşılık televizyon daha çok bireyi kendinden koparmaktadır; daha kudretli ve nüfuzlu olduğu için kendini bireyin kişiliğine kabul ettirmektedir. Fikrî bakımdan iki aracı kıyaslayacak olursak, radio en çok kitaba yakın durmakta, genellikle soyut kavramlarla işlerini yapmakta ve mesajını daha çok kavramlarla iletmektedir, oysa televizyon zaman zaman somut olayların çerçevesinde kalmaktadır. Dinleme alışkanlıkları bakımından da bir farklılık belirlemektedir. Radio daha çok tek başına dinlenmesine karşılık, televizyon genellikle aile bireyleriyle birlikte seyredilmektedir. Radyonun televizyonun rekabeti karşısında gerilemesinin başlıca nedeni radyonun ikinci bir faaliyet alanı olarak izlenebilmesine karşılık, televizyonun bireyin tüm dikkatini talep etmesidir. Bu nedenle istikbalde de radyonun çalışma süreci içindedinlenmesine devam olunacaktır.

Televizyon, ses ve sözlerin elektronik dalgalar yardımıyla anında verilmesinden ibarettir. Gerçi herhangi bir televizyon yayınının radyo dalgaları ile nakli nispeten sınırlı bir alana özgü kalmaktadır ama bu engel bugün aktarmacı (röle) istasyonları ile giderilmektedir. Yakın bir gelecekte uzaydaki iletişim peykleri yayınladıkları programlarla beş kıtanın ekranlarından seyredilebileceklerdir. Bu aşama ile birlikte dünya iletişim alanında yeni bir döneme geçecektir. Bu teknik gelişme aynı zamanda iletişim peyklerinin geliştirilme ve kullanma alanında öncülük eden Amerika Birleşik Devletleri, Sovyetler Birliği, Batı Avrupa devletlerinin kültürel etkinliği fazlasıyla artacaktır.

Televizyon ilk önceleri Amerikan RCA şirketi tarafından geliştirilmiş, ilk deneme yayınları 1931'den itibaren Empire State Building'in tepesinden yapılmıştır. Halka açılan ilk yayınlar ise 1939'da başlamıştır. 1950 yılında Amerika'da 10 milyon alıcıya karşılık 100'ü aşkın istasyon yayın yapıyordu. İlâncılık yoluyla gelirini sağlayan televizyon istasyonları arasında çok önceden programlarının çekiciliği ile isim yapmış olan dört büyükler: ABC (American Broadcasting Corporation), CBS (Colombia Broadcasting Service), NBC (National Broadcasting Corporation) ve Du Mont istasyonları bir yandan Federal Haberleşme Kanunu gereğince yayın yapma zorunluluğunda bulunan eğitici radyo ve televizyon istasyonları, öte yandan diğer küçük vericilerle işbirliği yapmak suretiyle fiilen Amerikan piyasasını egemenlikleri altına almışlardır.

Avrupa'da hemen hemen aynı zamanlara raslayan televizyonun gelişme çağı, uygulanan iletişim sistemlerine göre daha çok devletin denetimi altında kalmıştır. Bununla birlikte İngiltere gibi radyo tekeli olarak benimsen bir ülke bile, rekabeti sağlamak amacıyla, BBC'nin yanbaşında ikinci ve özel sektörçe finanse edilen bir televizyon kanalının açılmasına izin vermiştir. Bu arada Radio Montecarlo ve Radio Luxembourg gibi baştan ilâncılık yoluyla geçinen radyo ve televizyon istasyonları da ulusal büyük vericilerle önemli bir rekabete girişmişlerdir.

Televizyon alıcılarının sayısında özellikle 1950'lerden sonra son derece hızlı bir artış kaydedilmiş olup bu sadece kapitalist ekonomiler için değil aynı zamanda sosyalist ekonomi sistemleri için de doğrudur.

4-Film

Dördüncü kitle iletişim aracı olan film, aslında kronolojik bakımdan basını takiben gelmektedir. Ancak bu aracın haber verme görevinin yanında özellikle başlangıçta daha çok eğlendirme ve sanat yaratma faaliyetlerine hizmet etmesi nedeniyle burada en son olarak ele alınmaktadır.

Sinema tanım gereği, eğlendirici programlar sunan bir işletme, bir endüstri ve nihayet bir haber verme aracıdır. Sonucu görevini film, sadece aktüalite filmleriyle yerine getirmenektodir. Film eğlendirirken de belli bir kültürün norm, tutum, değer yargılarını eleştirip övmek yada yermek suretiyle haber verici bir görev ifa etmektedir. Bu arada film, diğer bütün kitle iletişim araçları içinde stereotip ve kişisel sembolleri aktarmak,

telkin etmek bakımından en yatkın en güçlüsüdür.

Nasıl ki radyo aslında 19. yüzyılın çocuğu sayılıyorsa, film de 19. yüzyılın sonunda ilk defa ortaya çıkmış bulunmaktadır. Edison tarafından 1891'de patenti alınan Kinetoscope New York'ta 1894'de gösterilmeye başlandı. Öte yandan Fransa'da da Lumière adlı bir mucit, daha erken yıllarda, sihirli fener (Laterna Magique) adı altında ekrana resimler yansıtmayı başarmıştı. Sinema bir süre panayırlarda yapılan gösterilerden ibaret kaldı, asıl büyük önemi, 1928'den bu yana filmin seslendirilmesiyle başlamış sayılır. İlk uzun film "Quo Vadis" İtalya'da 1912'de çevrilmişti. Filmciliğin önceleri Avrupa'da daha sonraları ise B. Amerika'da hızla gelişmesinin başlıca nedeni, I. Dünya Savaşı boyunca Avrupa'daki çabaların zorunlu olarak durdurulması olmuştur.

Sesli filmin gelişmesiyle birlikte sinema diğer kitle iletişim araçları arasında dünyayı psikolojik alanda küçültmeye yaramıştır. Film endüstrisi tıpkı diğer iletişim araçları gibi, siyasal rejimlerin özelliğine göre farklı biçimler almıştır. Sovyetler Birliği gibi sosyalist ülkelerde sinema devlet tekeline tabi tutulmuş, B.Amerika'da tamamen özel teşebbüsün elinde kalmıştır. Bellibaşlı Avrupa ülkelerinde ise kurulan diktatörlüklerin totaliterlik derecesine göre siyasal direktiflere tabi olmuştur. Örneğin Nazi Almanyası ve Faşist İtalya'da hükümetin direktiflerine uygun filmler üretilmiştir.

Film endüstrisinin çok büyük yatırımlar gerektirmesi, sinemanın özel sektöre ait olduğu ülkelerde birkaç yada tekçi tekellerin kurulmasına yolaçmıştır. B. Amerika'da sinema endüstrisi beş büyükler RKO, Paramount, Metro Goldwyn Mayer, Warner Bros. ve 20 th Century-Fox'un elinde bulunmaktadır. İngiltere'de Rank, Nazi Almanyası'nda UFA gibi şirketler bir ara piyasaya tamamen hakim olmuşlardı. Halen dünyada en güçlü film şirketlerinin bir kısmı Hindistan ve Japonya'da bulunmaktadır. Film kitle iletişim araçları arasında televizyondan en çok zarar görmüş sayılabilir. B. Amerika'da 1930'larda haftada 90 milyon Amerikalı sinemaya gidiyordu, 1953'te bu sayı 46 milyona düşmüştü. Bu gelişim aşağı yukarı televizyon yayınlarına başlamış olan diğer bütün ülkelerde de görülmektedir.

Sinemanın kamuoyu üzerindeki etkisi özellikle sembollerle ilişkili olarak çok önemlidir. Çünkü film, arzulanın yaşantı biçimi, moda ve çağdaş davranış kalıpları, tarihi olayları basitleştirerek kişileştirmesi, ırk, ulus ve sınıflara karşı değişmez tutumlar konusunda küçümsenmeyecek derecede güçlü telkinler yapmaktadır. Bazı çevrelere göre, sinemanın yaygınlaşması, bireyin ufkunun genişlemesine hizmet etmiştir, başka düşünürler ise sinemanın bireyin düşünce tarzı üzerinde bir seri sınırlandırıcı etkiler yaptığını ileri sürmektedirler.

Film herşeyden önce bir çeşit "rüya fabrikası" sayılır ve seyirciye çoğu kez ömrü boyunca algılayamayacağı lüks ve ihtişam dolu sahneler, güzel giyinmiş kadınlar, büyük otomobiller, güçlü erkekler, yabancı diyarlar göstermek suretiyle hayal yoluyla çeşitli ikameler (ersatz) sağlamaktadır. Bundan başka sinema, şiddet, eylem ve seksin yarattığı ilgiyi beyaz perdeye yansıttıktan sonra bu eğilimlerin özellikle gençlerin bir kısmı tarafından kabul edilmek suretiyle yaygınlaşmasına da yolaçmıştır. Küçük suçlular üzerinde yapılan çeşitli araştırmalar gangster filmlerinin kendilerini fazlasıyla etkilediğini ortaya koymuştur. Bu alandaki tehlike, özel teşebbüsün hükümler olduğu B. Amerika'da çok daha yoğundur, zira televizyon ve filmin devlet tekeli altında bulunduğu ülkelerde küçüklere zarar verici yayınları önlemenin yolları daha kolaydır. Film son yıllarda pornografik, yani sadece sekse dayalı türleriyle müstehcenlik ölçütlerinin tümünü de değiştirmiştir.

Sinemanın tabii olduğu hukuki rejime gelince, bu konuda diğer kitle iletişim araçlarına benzer bir durumla karşılaşmaktayız. Özel sektörün hakim bulunduğu B. Amerika gibi ülkelerde sinema prodüksiyonu, filmlerin konusu, çeşitli sahneler son zamanlara kadar sadece meslek-içi düzenleyici kurallar ve fiilen fazla uygulanmayan anti-tröst kanunları ile düzenlenmiş bulunmaktadır. Karma sistemin hakim bulunduğu ülkelerde sinema endüstrisi uygularken, teşvike değer gördüğü aktüalite, dökümanter ve sanat filmlerine mali yardımlarda bulunmaktadır. Fransa, Federal Almanya, İngiltere ve İtalya bu gruba girmektedir. İngiltere'de sadece film şirketleri kaliteli filmler karşılığında kamu yardımı almakla kalmıyorlar, kabiliyetini gösteren gençlere film yapımına girişebilmeleri için mali destek de yapılmaktadır.

Sosyalist ülkelerde diğer kitle iletişim araçlarında olduğu gibi sinema da devletin mutlak tekeline tabidir ve prodüksiyon, konu seçimi, dağıtım ulusal kamu kuruluşlarıyla yapılmaktadır. Özellikle son on yılda

Çekoslavak, Yugoslav, Sovyet, Polonyalı filmlerin uluslararası festivallerde aldıkları dereceler, devlet tekelinde bulunan sinema endüstrilerinin bir ölçüde sanatkârın yaratıcılığına geniş yer bırakıldığıının bir kanıtıdır.

Türkiye'deki durum son derece ilginçtir. Filmcilik esas itibarıyla tamamen özel sektöre bırakılmış durumdadır. Şu kadar ki, devletin film sansürü yoluyla uyguladığı üçlü denetim, aslında özel teşebbüse ait olan bir alanı çok sıkı bir kayıtlamaya tabi tutmaktadır. Bu denetimde aranan unsurların küçüklere zarar verici konular, müstehcenlik, vs. yerine sadece belli siyasal doktrinler olması, Türk sinemasının bilinçli olarak içeriği zayıf, melodram tipi, şehvet, şiddet ve gözyaşlarının hakim olduğu konulara itmiştir.

1961 Anayasasının hazırlayıcıları basın hürriyetini 11. madde, basın ve diğer iletişim araçlarını (radyo, televizyon) fikir hürriyeti ile ilişkin 26. ve özerkliği belirten 121. maddeleri ile teminata kavuşturdukları halde filmle ilgili hiç bir hüküm sevketmemişler, ayrıca sansürün yasak olduğunu da belirtme ihtiyacını duymamışlardır. Dolayısıyla günümüzde dahi Polis Vazife ve Selahiyetler Nizamnamesinin 6. maddesi uyarınca birincisi senaryo üzerinde, ikincisi filmin çekimi sırasında, üçüncüsü ise vizyona girme sırasında olmak üzere üç kademeli bir sansür uygulanmaktadır.

Dört büyük kitle iletişim araçlarından başka, kamuoyunun şekillenmesinde geniş ölçüde etki yapan diğer iletişim kanalları daha vardır. Bunlar arasında cep kitapları, karikatürler ve resimli tefrikalar özel bir yer işgal etmektedir. Gerçekten Türkiye'de 1961 Anayasasının getirmiş olduğu önemli hamlelerden biri telif ve çeviri kitapların serbestçe basılıp dağıtılabilmesidir. Gerçi günümüzde dahi birçok yerli ve yabancı kitaplar TCK. nun 141 ve 142. maddelerine dayanılarak hakim kararıyla toplattırılmakta ve yazarları ile çeviricileri aleyhine dava açılabilir. Buna rağmen sokak satıcılarına kadar inebilen birçok cep kitapları çağdaş fikir akımlarını geniş bir okuyucu kitlesine ulaştırmıştır.

Bahis. IX. Kitle İletişimi ve Hukuki, Siyasal Kurumlar

Bir obje yada durum hakkında kanaat (oy) beyan edebilmek için onun herşeyden önce varlığından haber alabilmiş olmak gerekir. Herhangi bir toplumda kitle iletişim araçlarının sayısı, yoğunluğu, vs. önemlidir. Fakat bu iletişim araçlarının kullanılış biçimleri aynı ölçüde önemlidir. Zira her iletişim aracı aslında bir kontrol mekanizmasıdır.

Dünyadaki bütün uluslar kendi kitle iletişim araçlarının denetim mekanizmalarını ne suretle kullanılacağı hususunda bazı yasal kurallar geliştirmişlerdir. Ayrıca bu hukuki kurumlar dışında, bazı hallerde fiili olarak yürüttükleri denetim halleri (kanunlaştırılmamış sansür) uyguladıkları da görülmektedir. Dolayısıyla, kamuoyunun oluşumunda önemli rol oynayan sosyolojik etkenler arasında hukuki kurumlar ve fiili denetim yollarının özel bir yer işgal ettiği görülmektedir. Kamuoyunun oluşumunda hukuki kurumlar iki biçimde rol oynarlar:

1- İletişim araçlarından edinilen bilgilere dayanarak fikir ve oyların (kanaatlerin) meydana gelişinde etkin olmaktadır,

2- Kamuoyunun tepkilerini açığa vurma yöntem ve tarzlarını belirtirler.

Böylece görülüyor ki bazı ülkelerde hukuki kurumlar kamu hürriyetleriyle iletişim imkânlarını güven altına almak suretiyle kamuoyunun serbestçe oluşmasına önayak olmaktadır. Bilgi, haber ve görüşlerin serbestçe tartışması sayesinde kanaat ve davranışların organik yoldan şekillenmesine imkân verilmiş oluyor. Diğer bir kısım ülkelerde bu gibi güvence öğeleri hukuki çerçevenin bir kısmını oluşturmakla birlikte, bu ülkelerde kamuoyunun oluşumu hukuki sınırlandırmalarla engellenmemektedir. Daha başka ülkelerdeyse hukuki sınırlandırmalar kamuoyunun serbestçe açığa vurulmasını ciddi şekilde güçleştirmektedir. Bu koşullar altında iktidar yanlılarının fikir ve kanaat beyan etmeleri güçleştirilmemiştir, fakat muhaliflerin görüş ve kanaatlerine gem vurulmuş olmaktadır. Böylece devlet halk kitlelerinin eleştirici görüşlerini dinlemez, sadece kendi siyasetini destekleyenlerin kanaatlerine önem verir. Bu şıkkı benimseyen siyasal sistemlerde her türlü eleştirici görüşler yıkıcı, siyaseti baltalayıcı olarak kabul edilmiştir. Sonuç olarak görülüyor ki, hukuki kurumlarla, a) Kamuoyunun gelişmesine

imkân veren açıklamayı sınırlandırabilir; ayrıca b) kamu hürriyetlerini yeter derecede teminata kavuşturmamak suretiyle kanaat ve fikirlerin serbestçe gelişimine engel olabilir.

Sansür

Sansür ya belli bir fikir iklimini zorla kabul ettirmek yada fikir ve iletişim özgürlüğünü kısıtlamak yoluyla bireylerin düşünce ve kanaatlerini açığa vurmalarını engelleyen bir süreçtir. "Sansür" kavramı Romalılardan gelmektedir. M.S. V. yüzyılda Roma Senatosu, "Censur" adını taşıyan iki hakim seçiyordu. Bu "censor"ların görevi belirli şahısların giyim, tüketim tarzlarını denetime tabi tutmak, özel hayatlarında sürdürdükleri ahlaki davranış ve fikirlerini kontrol etmektir. Modern sansür, kişisel davranışlar yerine fikirlerin yayılmasını önlemekle meşguldür. Dolayısıyla daha çok kitap iletişim araçlarının gelişmesinden sonra, yani XX. yüzyıldan bu yana kuvvetlenmiştir. Bununla birlikte, sansürü kesintisiz şekilde en uzun zaman süresi içinde uygulamış olan kurum, Katolik Kilisesidir.

Daha M.S. 325'de İznik'te toplanan ünlü Konsey'de Meryem Ana'nın kutsallığını eleştirmiş olan Arius'un yazmış olduğu "Thalia" isimli kitabın yayılması yasak edilmişti. Katolik Kilisesi'nin günümüze kadar devam ettirmiş olan yasak kitaplar listesi, yani Romalı Index'in ilk defaki taslağı M.S. 496 yılında Celasius adlı bir kilise görevlisi tarafından hazırlanmıştı.

Bu uzun geçmiş boyunca iletişim araçlarında meydana gelen ilk büyük devrimin raslandığı yüzyıl, yani 15. yüzyılda, sansür konusu özellikle Katolik Kilisesi tarafından büyük bir önemle ele alınmıştı. 1501'de Papa VI. Aleksandr tarafından yayınlanan Index'te yer alan kitapları okuyanlara verilen ceza doğrudan doğruya kiliseden aforoz edilmektir. Reformlarla birlikte günümüze kadar gelişen serbestiye rağmen Katolik Kilisesi düşünce ve fikir hürriyeti konusunda olağanüstü baskıcı biçimde hareket etmeye devam etmiştir. Günümüzde yürürlükte olan Index Romanum'da 41126 eser yer almaktadır.

Katolik Kilisesi yüzyıllar boyunca gittikçe azalan ölçüde eseri Index'e geçirmektedir. 19. yüzyılda toplam 1.354 kitap yasak edilmişken, 20. yüzyılın ilk yarısında topu topu 255 eser yasaklanmış bulunmaktadır.

Katolik kilisesinin ne gibi eserleri tehlikeli saydığını açıklamak için birkaç örnek verelim: Comte, Diderot, Descartes, Grotius, Rousseau,

Renan, Savonarola, Taine, Spinoza, Locke, Voltaire, John Stuart Mill gibi filozoflar, d'Annunzio, Flaubert, France, Maeterlinck, Sand, Zola, Sartre gibi edebiyatçılar kilisenin bükülmez kurallarına uyanlar için sanki hiç yaşamamış gibidir.

Fikir ürünü üzerine belli kural ve kanunlara dayanarak işlem yapan ~~sansür~~ kurulları daha çok siyasal yönetim açısından keyfi, sorumsuz ve müstebit yönetimlerde gelişmiştir. Fikir hürriyeti tarihinin en önemli örneklerinden biri Osmanlı İmparatorluğunda meşruti monarşinin ilânından sonra dahi Abdülhamit'in uygulatmış olduğu sansürdü. Bu organ günlük basını denetim altında tuttuktan başka roman, deneme ve karikatürleri de gözden geçiriyor, her fikir ürününün yayınlanmadan önce kontrole tabi tutuyordu. Dolayısıyla padişahlığı ima yoluyla küçük düşürür gerekçesi ile burun, yıldız, tahta kurusu gibi sözcüklerin geçtiği yazılara dahi izin verilmemiştir.

Sansürü kurum olarak en geniş ve yaygın şekilde kullanan siyasal rejimler totaliter nitelikte olanlardır. Nitekim 20. yüzyılın ilk yarısında İspanya, İtalya ve Almanya'da kurulan faşist diktatörlükler, benimsemiş oldukları resmi ideolojinin öğretilerine aykırı düşen tüm fikir ürünlerini kanun dışı ilân edip, sansür yoluyla yasaklamışlardır. Hitler Almanyasında 1933'ten sonra zaman zaman Hitler gençlik teşkilatının Yahudilerle, uluslararası soysuzlaşmış kapitalistlere ait saydıkları sayısız eseri meydanlarda ateşe attıkları görülmüştür. Faşist yönetimler, sansürü, kamusal bir organ olarak savaş dışı devrelerde de sürekli olarak kullanmışlardır.

Sovyetler Birliğinde çeşitli devrelere göre sansürün şiddeti azalıp çoğalmaktadır. Lenin devrinde sosyalist öğretiye aykırı siyasal görüşler, edebiyat ve sanatla ilgili eserler sansüre tabi tutulmamıştır.

Nisbi bir fikir özgürlüğüne yolaçan, dolayısıyla Şolohov'un "Ve Durgun Akardı Don" gibi romanların yazılmasına imkân veren bu devre 1928'de sona erdirildi. Stalin "proleter görüş açısına aykırı ve yabancı ideolojileri hoşgörü ile karşılayan her türlü davranışa" karşı sert tedbirlerle çıktı. 1934'de yapılan büyük yargılamalar sonucunda Pasternak, Akhmatova, Maiakovsky gibi ünlü yazarlar ve ozanlar susturuldu. Sonuncusu bu tedbirlere dayanamayarak intihar etmiştir. 1952'de Stalin'in ölümünden sonra Ehrenburg, Dundintsev gibi romancıların eserlerine yeniden izin çıktı.

Daha sonra Kruşçev'le birlikte görelî bir serbesti gelmiş, bununla birlikte yine de Yevtusenko "Baby Yar" adlı şiirinden, Şostakoviç ise Yahudilere ithaf ettiğı senfonisinden ötürü hesap vermeye davet edilmiştir. Sansürü bir kurum olarak Stalin devrinden sonra gevşek şekilde işleten Sovyetler Birliğinde yine de son yıllarda "Devlet itibarını küçük düşürücü ve em altından sürüne sunulan yayınlar"dan dolayı Daniel ve Sinyavski gibi yazarlar uzun hapis cezalarına çarptırılmışlardır.

Günümüzde belirli bir siyasal doktrini devletin temel yasasına işlemediğı halde daha birçok ülke belli konularda sıkı bir sansür uygulamaktadır. Nitekim yoğun bir ırkçılık politikası güden Güney Afrika Birliğinde ırk çatışmasını konu alan herhangi bir yayının sokulması yasaktır. Dolayısıyla Hemingway ve Steinbeck gibi romancıların, Stokly Carmichael, Martin Luther King gibi politikacıların yazılarına hiçbir surette izin yoktur.

B. Amerika Devletlerinde ise fiili bir sansür uygulamak isteyen güçlü baskı grupları, çeşitli fikir ürünlerini, bu arada Sallinger ve Albee gibi edebiyatçıların yazılarına dahi karşı çıkmaktadırlar.

Sansür konusunda gözönünde bulundurulması gereken husus, denetimin sadece kamusal gruplar tarafından yapılmamış olmasıdır. Bireyin tutumlarını şekillendiren değer, standart ve fikirler, onun henüz çocukluğu sırasında toplumsallaşması sürecinde yerleştiğı için, kişisel düzeyde yapılan bir ayıklama ile işe başlamanız gerekir. Bu kişisel tercihleri temsil eden ilk eleme kademesinden sonra bireyin içinde büyüdüğü kültür çevresinin taşıdığı norm ve değerlerini kapsayan kültürel sansür gelmektedir. Bu alanda özellikle çeşitli sosyal gruplarla fikir iklimlerinin rol oynadıkları eleyici mekanizmaları ağır basmaktadır. Bundan sonra örgütleşmiş grupların geliştirmiş olduğu fikir iklimi grup sansürü ve nihayet hukuki yoldan geliştirilmiş, kurumlaşmış sansür gelmektedir. Tam bir piramidi andıran bu ayıklayıcı mekanizma, daha doğrusu sansür kademelerini aşağıdaki üçgen biçiminde yansıtmak mümkündür.

Sansürün yayılma ve uygulama alanı şüphesiz devlet rejimlerinin niteliklerine göre değişmektedir. Aşağıdaki şema, çoğulcu, çok partili bir siyasal rejimde sansürü uygulayan hukuki ve örgütlü olmayan kurum ve akımları kapsamaktadır.

Hukuki Sansür	6	Anayasaya uygun olmak zorunluluğunu taşıyan yerel ve ulusal yasa ve yönetmelikler
Örgütlü Grup Sansürü	5	Mesleki ahlak kuralları(Kod), radyo ve televizyon yönetiminin kabullendiği kurallar. Basın ahlak yasası gibi.
Fikir iklimleri	4	İdeolojiler McCarthyism, Nurculuk, Alevilik gibi fikir akımları, çoğunluğun kabullendiği tutumlar.
Grup-içi örgütlü olmayan Sansür	3	Belli grupların beklenti ve değerleri,
Kültürel Sansür	2	İletişimi sınırlandıran kültürel norm ve değerler
Bireyin fikir yaşantısında Sansür	1	Bireysel düzeyde geçirilen deneyler ve bunların Freudçu yorumlara göre bireyin fikir hayatını ve tutumlarını koşullandırması.

Kamuoyunun biçimlenmesine etki yapan hukuk kurumları konusunda gözönünde bulundurulması gereken ana nokta şudur: İletişim özgürlüğü sağlam ve organik yoldan gelişen kamuoyu için vazgeçilmez bir öğedir. İletişim özgürlüğü aynı zamanda ikili bir hüviyet taşımaktadır. Bir yandan her türlü haberi yaymak hakkını (droit d'information), öte yandan her çeşit sansür ve baskıdan uzak her türden habere ulaşabilmek hakkını (droit a'information) kapsamaktadır. Siyasal kurumlara gelince, bunlar yasalarda saptanmamış, gelenek ve örflerle, halk ile yönetenler arasında kurulan ilişkilerdir. Devlet başkanına mektup yazma konusunda yasal hükümler bulunmayabilir, fakat böyle bir teamül, gelenek ve örflerle o kadar sağlam bir şekilde kökleşmiş olabilir ki, binlerce yurttaş önemli bir konuda devlet başkanı, başbakan yada senatörlere mektup ve telgraf yağdırabilirler. Bu yoğun yazılı başvurular ise belirli ölçüde tutum almış olan bir "kamu"nun tepkisini ölçmeye yaramaktadır. Kalda ki bir bakıma gazetelerde çıkan "okuyucu mektupları" dahi bir siyasal kurum niteliği taşımaktadır. Özellikle İngiltere gibi gazete okuyucu sayısının son derece yüksek olduğu ülkelerde bu çeşit mektuplar, olağanüstü etkili olmakta, dış politika gibi nazik kamu siyaseti alanında bile yön vericidir.

Bahis X. Bireysel Kanaat ve Tutumları Belirleyen Etkenler

Bireysel kanaat ve tutumlara etki yapan sabit değişkenler:

Herhangi bir alt grubun yapısını incelediğimiz zaman, bu grubun içinde aşağıdaki sabit değişkenlerin dağılımını değerlendirmek zorundayız:

Yaş	İrk	Şehir-köy dağılımı
Cinsiyet	Din	Bölge mensubiyeti
Eğitim	Sınıf	Eğitim düzeyi

Bu sabit değişkenler birer birer ele alındığında, herhangi bir örneklem açısından önemleri derhal anlaşılmaktadır. Yaş değişkenini ele alalım. Bir kısım ülkeler, örneğin Latin Amerika ülkeleri içinde bulundukları nüfus patlamaları nedeniyle, tıpkı Türkiye gibi olağanüstü genç bir nüfusa sahiptirler. Dolayısıyla ulusal çapta alınacak temsili bir örneklem dahi bu ölçütün ışığı altında değerlendirilmelidir.

Cinsiyet değişkenini ele aldığımızda bazı ülkelerin özel sorunlarını hesaba katmak zorundayız. II. Dünya Savaşından sonra ağır insan kayıplarıyla çıkmış olan Almanya ve Sovyetler Birliği gibi ülkelerde bazı yaş kategorilerinde kadınlar, erkeklere kıyasla ağır basmaktadırlar. Başka ülkelerde ise (bir kısım Arap ülkeleri) kültürel değerlerden ötürü kadına tanınmak istenmeyen yurttaşlık hakları nedeniyle bu seçmen grubu davranışında aşırı derecede bağımlı hareket etmekte yada görüşlerini açığa vurmaktan çekinmektedir.

İrk faktörünün bir kısım ülkeler, özellikle B. Amerika için olağanüstü büyük önem taşıdığı açıktır. Üstelik bu konuda ayrıca bölge mensubiyeti de bir faktör olarak rol oynamaktadır. Nitekim bir araştırmanın gösterdiği üzere güneyden başka yerlerde oturan zenciler çocuklarının beyazlarla birlikte okula gitmelerini %45 oranında savunurken, güneyde yerleşmiş bulunan zencilerden ancak %14 ü bu doğal hakkın kendilerine tanınması gerektiğini savunabilmiştir.

Sınıf kriterini ele aldığımızda, bireyin savunmakta olduğu değer yargıları, tartışmalı konular karşısında takındığı tutumlar, önem verdiği stereotipler açısından büyük bir önem kazanmaktadır. Örneğin düzenli oy verme alışkanlığı, seçim sonuçlarına karşı ilgi duymak, vatandaşlık görevleri konusunda gösterilen duyarlılık gibi siyasal davranış örnekleri, büyük

ölçüde bireyin özdeşleşmekte olduğu sınıfla ilgilidir. Lipset'in "Siyasi İnsan" adlı eserinde gösterdiği üzere işçi sınıfı içinde en yoğun ilgi -eğitim ve genel bilgi düzeyi nedeniyle- düz, vasıfsız işçide olmayıp, kalifiye, yüksek ücret alan işçilerde görülmektedir. Başka bir deyişle, işçi sınıfı içinde işçi sınıfının yararlarını algılamak suretiyle çıkarlarını en hararetle savunanlar, bu çıkarların savunulmasından en büyük payı alacak olan düz işçiler olmayıp, aksine daha çok nitelikli ve genellikle sendikalarda aktif rol alan işçilerdir.

Köy yada kentte oturmanın, liderlik, nüfuz sahibi olma, itibara kavuşma, siyasal fikirleri kamuoyuna benimsetme açısından önemi açıktır. Bu etken aynı zamanda sosyal hareketlilikle de ilgilidir.

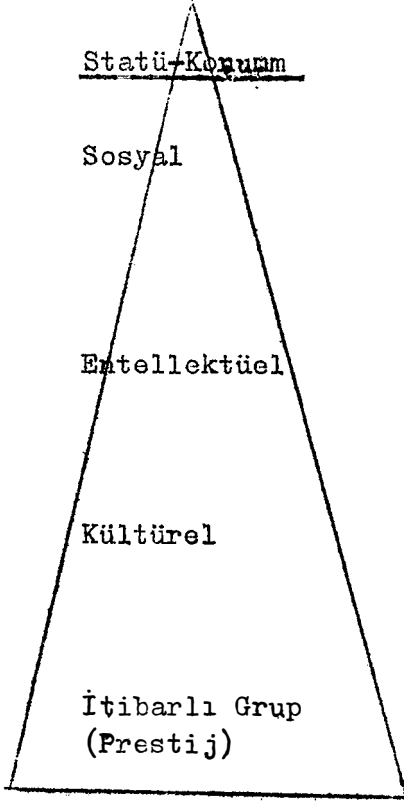
Alt grupların önemi sadece sabit değişkenleri kapsadıklarından değil, bireyin aynı zamanda birkaç gruba birden mensup olmasından da ileri gelmekte, bundan başka birey birçok hallerde tutum ve davranışlarını kendini özdeşleştirdiği izafet grubu (reference group) dediğimiz bir sosyal üniteye göre düzenlemektedir.

İzafet Grubu (Reference Group)

Bu kavram, sosyal bilimlerde daha 1920'lerde geliştirilmiş olan iki temel gözleme dayanmaktadır. 1) Birey, bir parçası olduğu sosyal grubun geliştirmiş olduğu izafet çerçevesi (frame of reference) ne göre hareket etmektedir. 2) Bireyler, tutumlarını çok defa kendilerinden olmayan grupların etkisi altında biçimlendirmektedirler.

İzafet grubu terimini kullanmamakla birlikte Allport, bundan 30 yıl önce "kamu"ların (Public'lerin) bireyleri ancak kısmi olarak bütünledikleri gözlemi ile birlikte bu görüşü ortaya atmıştır. Allport'a göre, "birey, sahip olduğu ~~değişik~~ görüşler nedeniyle aynı zamanda birbirinden farklı gruplara mensup olabilir. Kendisini bizim kişisel takdir ölçülerimize göre bu gruplardan birine kesinlikle yerleştirmemiz, çok yanlış olabilir." Bununla birlikte Allport, gözlemi ile sadece bireylerin birden fazla gruplara üye olabildiklerini göstermektedir. Konuyu daha ileri götürüp aydınlatan H. Hyman olmuştur. 1942'de "Statünün Psikolojisi" adlı incelemesinde Hyman amprik yoldan yapılan bir araştırma yoluyla bireylerin kendilerine ait statü yani sosyal konumlarının nasıl tayin ettiklerini saptamaya çalışmıştır.

Deneye tabi tutulan deneklere kendi statülerini başka bireylere bakarak daha üstün yada daha düşük olduğuna göre belirlemeleri talep edilmişti. Yapılan araştırma sırasında deneklere kendi statülerini: 1) İzafet gruplarına, 2) İzafet kişilerine göre düzenledikleri anlaşılmıştır. İzafet grupları şöyle gruplandırılabilir:



İzafet Grupları

Arkadaşlar,
İş hayatında birlikte çalıştığı grup
Komşular
Aynilik
Aile
Ekonomik sınıflar
Aynı çevre
Aynı meslek
Aynı ırk
Deneyin okuduğu yazarlar
Belli sınıflar
Büyük sanatkârlar
Aynı meslekten olanlar

Aynı ırk mensupları
Arkadaş veya ahpaplar
Belli sınıflar
En yüksek itibara sahip olanlar

Öte yandan kişisel statülerini belli bir grupla kıyaslamak suretiyle belirlemeyenlerin, takdir ettikleri, beğendikleri "izafet kişileri" (reference individuals) neye dayanarak belirledikleri görülmüştür. Burada kullanılan kişi aslında bir statüyü göstermekten çok, kişiyi şevklendirmek gibi psiko-lojik bir fonksiyon ifa etmiştir.

Hyman ile hemen hemen paralel olarak yürütülen diğer bir sosyolojik araştırma yerleşmiş gruplara üye olmanın, köklü tutum ve görüşler üzerindeki etkisini ortaya çıkarmaya yaramıştır. Michigan Üniversitesinden Newcomb, 1935 ile 1939 yılları arasında B. Amerika'da yüksek öğrenim standardı ve öğretim üyelerinin bilimsel kalitesi nedeniyle farklı bir itibara ulaşmış olan Bennington Üniversitesinin öğrencileri üzerinde yerleşmiş gruplarda kalıplaşmış tutumların ne şekilde yerleştiği konusunda bir araştırma yap-

mıştır. Bu araştırmanın hedefi öğrencilerin kamu işlerine karşı yani siyasal sorunlar konusundaki tutumlarını ölçmektir. Üniversiteye gelen öğrencilerin önemli bir kısmı yüksek gelirli ve genellikle Cumhuriyetçi Partiyi destekleyen ailelere mensup kızlardı. Araştırmanın ortaya koyduğu üzere bu öğrencilerden büyük bir kısmı belli bir süre -4 yılın sonunda- ailelerinin mensup olduğu izafet grubunun benimsemiş olduğu statükocu siyasal değerleri terkedip daha çok üniversite çevresinde yüksek itibara kavuşmuş olan öğretim üyelerinin Roosevelt yönetiminin ilerici görüşlerini benimsemiş bulunuyorlardı. Öğrencilere uygulanan testler yardımıyla dört değişkenli iki ana grup ayrıldı:

- a) Muhafazakârlar
 - 1- Topluluğa yani üniversite çevresine karşı açıkça menfi olan ve tutucu olduklarını bilenler,
 - 2- Topluluğa karşı menfi olan, fakat tutucu olduklarını bilmeyenler,
 - 3- Topluluğa karşı açıkça menfi olmayan ve tutucu olduklarını bilenler,
 - 4- Topluluğa karşı açıkça menfi olmayan ve tutucu olduklarını bilmeyenler.
- b) Muhafazakâr Olmayanlar
 - 1- Topluluk faaliyetine açıkça katılan ve tutucu olmadıklarını bilenler,
 - 2- Topluluk faaliyetine açıkça katılan ve tutucu olmadıklarını bilmeyenler
 - 3- Topluluk faaliyetine açıkça katılmayan ve tutucu olmadıklarını bilenler,
 - 4- Topluluk faaliyetine açıkça katılmayan ve tutucu olmadıklarını bilmeyenler.

Bu gruplaşmalar sonunda hayli ilginç sonuçlar elde edilmiştir. Örneğin tutucu olduklarını bilmeyenlerin, çekingen ve sosyal bakımdan huzursuz kişiler olduğu görülmüş, bunlar sayıca az olup aslında üniversiteye hemen hiç bir sosyal başarı gayesi gözetmeden gelmişlerdir. Buna karşılık tutucu olduklarını bilenler daha az çekingen ve sosyal bakımdan daha becerikliydiler. Ancak üniversiteye gelmezden önce daha büyük başarılar sağladıkları halde üniversitede anlamlı bir hayal kırıklığına uğramışlardı. Bu araştırmanın or-

taya koyduğu önemli veriler şunlardır: Kişi kendi durumunu değerlendirebildiği ölçüde mensup olduğu grupla kaynaşma arzusunu gösterip, onun değer yargılarını benimseme yoluna gitmektedir. Bu durum ister eski üyelik grubu, ister yeni, özdeşleşmek istediği grup için doğrudur. Bundan başka bireyin hiçbir tutum ve kanaati, sosyal bir "vacuum" (boşluk) içinde oluşmamaktadır. Her benimsenen görüş bireyin belli bir yada birden fazla grupla olan ilişkisi oranında belli bir görevin ifadesidir. Başka bir deyişle, bireye mensup olduğu grubun reddettiği yada kendisine herhangi bir görevin ifasında yararlı olmayan bir görüşün benimsetilmesi çok güçtür, benimsetildiği takdirde de etkisiz kalmaktadır. Nitekim az gelişmiş ülkelerin hemen hepsi, yalnız kentsel değerlere dayanarak yürütülen eğitim programlarının etkisizliğinden acı acı yakınmaktadır.

Allport, Hyman ve Newcomb'un giriştikleri bu çeşitli araştırmalar, 1940'larda sosyal psikolojinin bu alanını aydınlatmakla birlikte, kavramın İngilizce karşılığını sosyal psikolojinin dünya literatürüne teorisi ve yorumuyla birlikte getirme şerefi bir Türk sosyal bilimcisine aittir. Muzafer Şerif'in Gazi Terbiye Enstitüsünde ilk defa uygulanmış olan ve bugün klasik bir deneme sayılan "oto kinetik deney", izafet grubu kavramını açıklığa kavuşturmaya yaramıştır. Şerif'e göre "izafet grupları, bireyin kendisini bağlı duyduğu, onunla özdeşleştiği, psikolojik bakımdan özendiği gruptur." Çok defa bireyin izafet grubu aynı zamanda onun doğal üyelik grubudur. İkisi arasında bir farklılık bulunduğu hallerde ise, içinde sürekli olarak bulunduğu izafet grubu onu etkilemeye devam eder. Şu kadar ki, bu etkileme özellikle toplumların gelişmişlik derecesine göre bir "marjinalite" ölçüsü içinde olmaktadır. Bireyin çeşitli izafet gruplarına mensup olduğu ve bu grupların normlarını benimsediği oranda bir buhran durumunda bu özel durumdan doğan çelişmeyi, kişisel bir çatışma gibi duyacaktır.

İzafet grubuna ait kavram aydınlığa kavuşturulduktan sonra sıra bu kavramla ilgili gruplandırmaya gelmiş bulunmaktadır. Bunlardan en önemlilerinden biri Kelley'in geliştirmiş olduğu mukayaseli ve normatif izafet gruplarıdır. Kelley bu ayrımı izafet gruplarının ifa etmiş oldukları göreve bakarak yapmıştır. Buna göre normatif bir izafet grubunda, grup kendi koymuş olduğu kurallara uyma yada uymama durumları konusunda ödüllendirme yada

cezai yaptırım koymaktadır. Birey ise bu ödüllere ulaşma yada yaptırımlardan kaçınmak istediği ölçüde görüşlerini grubun normlarına göre uydurmaktadır. Örneğin hacca gitmiş olan bir şahsın küçük bir Anadolu kasabasında göreceği itibar büyük ölçüde mensup olduğu grubun hac farizesine tanınmış olduğu öneme bağlıdır. Yahut aynı grupla birlikte olabilmek için müslüman olmayan bir Türk vatandaşının Almanya'da diğer Türk işçilerle birlikte domuz etine el sürmemesi gibi. Mukayeseli izafet grubuna gelince, burada grup doğrudan doğruya birey üzerine bir etki yapmamaktadır, bu ikinci grup sadece başka gruplar yada bireylere bir standart, bir kıyaslama, bir ölçü görevini görmektedir. Örneğin madenciler sendikasının otelcilik sendikasının ücret artışına paralel bir talepte bulunmaları gibi.

İzafet grubu kavramına bir boyut daha kazandırmış olan R. Merton ise, bu kavramla ilgili olarak "istikbale yönelmiş toplumlaşma" (anticipatory socialization) fonksiyondan bahsetmektedir. Merton, bu kavramla şu görüşü ifade etmek istiyor: bir kısım kişiler mensup olmadıkları bir üyelik grubunu izafet grubu olarak benimserler ve bu gruba üye olmaksızın, onlarla birlikte toplumsallaşmaya başlarlar, yani özdeşleşmekte oldukları grubun değer yargılarını benimserler. Bu davranışları sayesinde kişi daha sonraları, mensup olmak istediği gruba girebilmektedir. Örneğin, yeni zenginlerin aristokratik yaşantının kurallarını taklit etmeleri, bir kısım gençlerin beyaz perdede seyrettikleri çevrelerin tutumlarını benimsemeleri gibi.

Kamuoyuna ilişkin ampirik araştırmalarda üzerinde en fazla durulması gereken alanlardan birisi, belirli gruplara mensup kişilerin hangi ölçüde kendi gruplarına yön verdikleri, belli bir grubun izafet çerçevesinin ne olduğu, vs. gibi sorulardır.

Aynı zamanda birçok grupta üye olma ve bu grupların çeşitli baskılarına maruz kalma

Yukarda da belirtildiği üzere kişi genellikle toplumda birden fazla grubun üyesidir ve bazı hallerde mensup olmadığı bir grupla kendini özdeşleştirmek suretiyle, benimsediği izafet grubunun ölçülerine göre hareket etmektedir.

Birey, birden fazla gruba mensup olma halinde, zaman zaman yoğunluğu artan "çapraz baskılar" (cross pressure) in etkisi altında kalmaktadır.

Genel olarak birey yada grupların üstüne karşıt yönden gelen ne kadar çok baskı yapılırsa, bu kimselerin "ilgilerini yitirerek" bir seçme yapmadan bu durumdan kaçma olasılıkları o kadar büyük olur.

Aslı Gruplar:

Birincil grup olarak da nitelendirilen bu sosyal gruplar, -aile, arkadaşlar grubu, komşular, köy cemaati.- bireyi doğuştan itibaren kucakladıkları için asıl bağlantı merkezini temsil ederler.

Kamuoyu açısından bakıldığında az gelişmiş ülkelerde aslı grupların fazlasıyla etkin oldukları tartışma götürmez bir gerçektir.

Kendilerine danışılan ve haberleşmenin kilit noktalarında bulunan kimseler

Bireysel kanaat oluşumunu etkileyen diğer bir grup etken, çevrede sahip olduğu toplumsal itibar, yüksek hareketliliği, bilgisi, tecrübeleri, vs. nedeniyle kendisine danışılan "kanaat önderleri" (opinion leaders) dır. Bunların aydın çevreden gelmeleri şart değildir. Yurt dışında çalışan bir işçi, bir köy ebesi de bu gruptan olabilirler.

Yine kişisel nitelikleri dolayısıyla etkin diğer bir grup kimseler, iletişim araçlarını işleten kurumlarda "eşik bekçileri" olarak nitelendirilen nüfuzlu yazar, yorumcu, filmci, yazı işletme müdürleri, vs.dir.

SONUÇ KAMUOYU VE DEMOKRASİ

Halkın isteklerini hesaba katan gerçek bir demokrasinin, kuşkusuz ki kamuoyunun talep ve dileklerini en geniş ölçüde hesaba katmış olması gerekir. Şu kadar ki, yapıcı, dikkatli, duyarlı, dinamik bir kamuoyunun varlığını bellibaşlı bazı koşullara bağlayabiliriz:

- Bireyler normal, dengeli bir kişilik yapısına, başka bir deyişle toplumla bütünleşmiş, toplumla özdeşleşme dileğini taşıyan kişilik yapısına sahip olmalıdırlar,
- Bireyler soyut durumları ölçebilme olasılığına sahip olmalıdırlar,
- Toplumda yaşayan birey ve gruplar belli ölçüde korkudan uzak bir yaşantıya kavuşturulmalıdırlar,
- Bireylerin haber alma ve bilgi edinme imkânları sağlanmalı, bireyler de bu imkânlardan yararlanmalıdırlar,
- Bireyler günlük kamusal sorunlar konusunda bazı siyasal ilkelere sahip olmalıdırlar.

Azgelişmiş ülkelerde kamuoyunun:

- İsabetli gözlem,
- Canlı tartışma,

- Rasyonel bir yargı gibi temel unsurlardan çok kez yoksun kaldığı yada bırakıldığı için, gelişen çoğunluk kanaati birçok hallerde bu çoğunluğun çıkarları ile karşıttır. Ayrıca azgelişmiş ülkelerde sağlıklı kamuoyları daha çok yerel ölçüde gelişmekte, ulusal sorunların önem ve önceliğini izleyememektedir.

EK OKUMA PARÇALARI

An Introduction to Public Opinion
H.L. Childs
John Wiley and Sons Inc.
New York 1947
s. 35-42

KAMUOYU NEDİR

"Kamuoyu" teriminin kaynağı bilinmemektedir. Eski Yunan ve Roma edebiyatında ve bütün Ortaçağ boyunca siyaset felsefecileri yığınların fikirlerinin önemini çok iyi biliyorlardı. "Vox populi vox Dei"¹ ifadesi Ortaçağın sonlarında kullanılmaya başlanmıştır. Bununla beraber onsekizinci yüzyıla gelinceye kadar, "kamuoyu" kavramı sistemli bir şekilde ele alınıp tahlil edilmemiştir. Onyedinci ve onsekizinci yüzyıllarda Voltaire, Hobbes, Locke ve Hume gibi yazarlar, kamuoyunun kudretini takdir etmişlerdir. Fakat bu konunun ilk defa dikkatle üzerinde durulduğuna, ancak Fransız Devrimi döneminde ve özellikle Rousseau'nun yazılarında, tanık oluyoruz. Hobbes dünyanın fikirlerle² (opinion) yöneltildiğini söylüyordu; Locke ise, fikri, hukukun üç ögesinden biri olarak sayıyordu; Hume da, artık klâsik olmuş bir deyimle "devlet, fikir üzerine bina edilir ve bu husus en müstebit ve askeri yönetimler için olduğu kadar, en halkçı idareler için de doğrudur" diyordu. Blaise Pascal kamuoyundan, "Dünyanın Kraliçesi" diye bahsediyor, Voltaire buna "eğer fikir dünyanın kraliçesi ise, kraliçeyi filozoflar yönetir" diye cevap veriyordu.

Onsekizinci yüzyılda yazdıklarıyla, Rousseau, kamuoyu kavramını o zamana kadar yapılmamış bir açıklıkla ifade etmiştir. Kendisi, halka dayanan devletin yanılmazlığı kavramını uygulayarak, "en genel olan iradenin aynı zamanda en doğru ve adil irade olduğunu" iddia ediyordu. Bu görüş o zamandan beri defalarca tekrar verilmiştir. Rousseau, istibdadın bile kamuoyuna dayandığına ina-

(1) Halkın sesi, Hakkın sesidir.

(2) Burada ve bundan sonra "fikir" kelimesi, "opinion" terimi karşılığı olarak ve tartışmalı bir konuda ifade edilen görüş tarzları ve kanaatler anlamında kullanılmaktadır.

nıyor ve "müstebit yönetim kamuoyuna dayansa bile köleliktir, çünkü burada, peşin fikirlerle idare ettiğiniz insanların peşin fikirlerine bağlı kalırsınız" diyordu. Rousseau, herhalde "l'opinion publique" terimini ilk defa kullanan yazar olmuş ve kamuoyu ile hukuk ilişkisi hakkında önemli fikirler ileri sürmüştür. Kendisi, "Halk için yasa yapmayı iş edinen her kimse, fikirler üzerinde etkili olmayı ve bunlar vasıtasıyla insanların ihtiraslarına hükmetmeyi bilmek zorundadır" demektedir.

Kamuoyunun, devlet yönetiminde bir etken olarak önemini ilk defa tartışan ve yönetimin halkla ilişkiler sorununa devlet yönetimi ile ilgisi bakımından ilk defa değinenlerden biri, Fransız maliye bakanı Jacques Necker olmuştur. Edindiği deneyler, kendisini, kamuoyu ile kamu kredisi arasındaki ilgi üzerinde durmaya sevk etmiştir. Necker, Fransa'daki salonların o zamanki kamuoyunun oluşumunda büyük bir payı olduğunu görmüş, ve burjuvazinin fikirlerinin bunların nüfuzu üzerinde kesin bir etki yaptığını anlamıştır. Devrin geçici yazılarında da bu konuya birçok defa değinilmişse de, Necker, Fransız Devrimi sırasında kamuoyu kavramının etraflı bir biçimde tahlilini yapan tek kişi olmuştur.

Şu kadar ki, Fransız Devrimi, kamuoyu konusundaki tartışmaları o zamana kadar görülmemiş bir ölçüde teşvik etmiştir. Bu tartışmalar daha çok, yığınları yönetmek konusundaki yeterlikleri konusu etrafında toplanıyordu. Devrim, Almanya'da sorunun Wieland, Garve, Fries ve Hegel tarafından sistemli bir biçimde ele alınmasını ilham etti. Bu tartışmalar sırasında, terimler gittikçe daha kesin olarak tanımlanıyor ve kamuoyunun kamusal işlerindeki gerçek rolünün saptanmasına çalışılıyordu. Örneğin, Garve, kamuoyunun "bir devlette vatandaşların çoğunun veya çoğunluğunun, her bireyin belli bir konuda, kişisel düşüncesi ya da uygulamalı bilgiler sonucunda olarak varmış olduğu fikirler üzerinde anlaşması" olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım, Lowell ve diğer siyaset bilginlerinin

yazılarıyla, hemen hemen hiç değişmeden bize kadar gelmiştir. Bu dönemdeki Alman yazarlarının çoğu, kamuoyunun yönetim hususundaki yetkisinin, sadece genel ilkeler için varolduğunu kabul ediyorlardı. Hegel ise, faşizmin öncülüğünü yapan kuramın, yani kamuoyuna yalnız, taşıdığı temel ilkeler için saygı gösterilmesi gerektiğini ve bu temel ilkenin bir üstün insan tarafından ortaya çıkarılacağını ileri sürüyordu.

Bu konuyu İngilizce olarak etraflıca inceleyen ilk yazar, Jeremy Bentham'dır. Bentham, bir toplumsal baskı aracı olarak kamuoyunun önemi üzerinde durmuş, bunun yasama faaliyetleriyle ilgisi- ni tartışmış ve basının, kamuoyunun oluşmasında oynadığı rolü inceleyen ilk yazarlardan biri olmuştur. Kendisi, kamuoyunun her türlü demokrasinin ayrılmaz bir parçası olduğunu kabul ediyordu. Bentham'a göre kamuoyunun ana sorunu, "bununla, alınan kararların doğruluk derecesini arttırmaktır".

Böylece, düşünürlerin çok eskiden beri kamuoyu konusuyla ilgili oldukları anlaşılmaktadır. Bugün karşılaştığımız sorunların birçoğu daha onsekizinci yüzyıl sonlarında veya ondokuzuncu yüzyıl başında farkedilmiş ve ele alınmıştır. Burada, ondokuzuncu yüzyılda ve daha sonra çıkan yayınlarda kamuoyuna yapılan atıflar sıralamanın pratik bir yararı olmaz. Bu çeşit atıfların sayısı pek çoktur. Kamu politikası ile ilgili konularda yığınlar yerinde kararlar verme kabiliyeti, üzerinde çok durulan bir meseledir. Bu konu, Ancillon, Rosenkrantz, Mackinnon, Buckle, Dollfus, Biedermann, Bluntschil, Stahl, Urguhart, Maine, Gneist, Bryce, Lowell ve Lippmann gibi yazarlar tarafından etraflı bir biçimde incelenmiştir. Taylor, Lieber, Austin, Ritchie, Esmein, Willoughby ve Dicey gibi hukukçu ve yorumcular kamuoyu ile hukukun ve siyasal kurumların ilişkisi hakkında dikkatli tahliller yapmışlardır. Sosyolog ve psikologlar ise kamuoyunun oluşum tarzına karşı gittikçe artan bir ilgi göstermişlerdir. Tarde, Wallas, Christensen, Lippmann ve

birçok yazar kamuoyunun oluşum tarzının duygusal ve akıldışı içeriği üzerinde durmuşlar.

1908'deki yazılarıyla E.F. Bentley, baskı gruplarının kamuoyuna etkisi ile ilgili birçok araştırmaların ilham kaynağı olmuştur. Büyük savaş ve Lasswell, Stern-Reubarth ve diğer yazarların eserleri, dikkati, propagandanın rolü üzerinde toplamıştır. Kamuoyunun oluşumuna etki eden özel etkenler hakkında yapılan uzmanlaşmış çalışmalar, bu konuda incelenebilecek etkenlerin çokluğu dolayısıyla büyük bir çeşitlilik göstermiştir.

Sosyologlar kamuoyunun bir toplumsal baskı aracı olarak önemi, psikologlar kişisel fikirlerin oluşumunda çevrenin ve kalıtımın rolünü, hukukçular kamuoyunun kamu politikasına etkisini, siyasal bilimciler de bunun hükümet üzerindeki etkisi ile resmi olan ve olmayan hükümet organlarının kamuoyuna etkisini belirtmişlerdir. Konuyu en etraflı ve sistemli şekilde incelemiş olanlar arasında, Gersdorf (1846); Lewis (1849); de Tocqueville (1835-40); Holtzendorf (1879); Bryce (1888); Dicey (1905); Lowell (1913); Bauer (1914); Tönnies (1922); ve Lippmann (1922) tarafından yapılmış olan çalışmalar gösterilebilir.

Bugün, kamuoyu araştırmaları ve incelemeleri, toplum bilimleriyle ayıran geleneksel sınırları geçmekte ve aşmaktadır. Toplum bilimlerin hemen hemen bütün bölümlerinde, bu çeşit çalışmalara raslamak mümkündür. İstatistikçiler, psikologlar, gazeteciler, reklamcılar ve piyasa araştırmacıları, belli sorunlarda kamuoyunun durumunu anlamak için büyük çaba sarfetmektedirler. Çeşitli tiplerde yoklama ve örnekleme teknikleri kullanılmaktadır. Dikkat ve ustalıkla yapılmış gözlemler, kamuoyu için kullanılan dakik sayım yöntemleri ile tamamlanmaktadır. Bu alanda, Amerikan Kamuoyu Enstitüsü ile Fortune dergisinin faaliyeti bilhassa dikkati çekmektedir. Baskı gruplarının faaliyeti propaganda, iletişim organları hakkındaki incelemeler ve kişisel fikirlerin meydana gelişi üzerinde yapılan

psikolojik araştırmalar, kamuoyunun oluşum tarzının daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır. Kamuoyunun oluşumuna etki eden amillerin pek çok oluşu sebebiyle, bu alan ender görülen sa- yıda araştırıcıyı kendine çekmektedir.

Kamuoyunun yönetim ve güdülmesi her zaman bir çok kimse- yi ilgilendirmiştir. Büyük savaştan önce reklamcılık araçtır- malarında büyük bir ilerleme kaydedilmiş ve 1919 dan beri ka- muoyunun yönetimine karşı olan ilgi, yalnız ticari propogan- danınzdeğil, her çeşit propogandanın inelenmesini içine ala- cak kadar gelişmiştir. Her harde bu konunun hiçbir yönü kamu- oyunun onayını kazanma sorunu kadar ilgi uyandırmamıştır.

Otokratik yönetimlerin yeni biçimlerle ortaya çıkması, kamuoyunun devlet hayatındaki gerçek rolü hakkındaki tartışma- lara tekrar önem kazandırmıştır. "Yığın oyu anlamında yorumla- nan kamuoyu güvenerek takip edebileceğimiz bir kılavuzumuzdur." Kamuoyu ne tipte sorunlar üzerinde fikir beyan etmeye yetkili- dir? Böyle bir yetkisi var mıdır? "Kamuoyu üzerinde hüküm ver- mekle yetkili olduğu ve olmadığı sorunları nasıl ayırabileceğiz?" gibi sorular tekrar tekrar sorulmuştur. Doğrudan doğruya, demok- rasi kuraının temellerini ilgilendiren bu sorular, Bryce, Low- ell, Lippman, Catlin gibi yazarlar tarafından dikkatle ele alın- mışlardır. Demokratik hayat tarzının birçok tarafları, bilęili ve akıllı kamuoyunun önemi üzerinde durmuşlardır, eğitimciler için, mesele özel bir önem taşımaktadır. Bunların birçoğu için kamuoyunun temel sorunu, eğitim sorunudur.

Bütün kamuoyu konusun^{un} en fazla ranatsız edici yönlerinden biri, fikir anlaşmazlıkları gittikçe artan bir yoğunluk kazan- ması gruplar arasındaki ayrılmanın derinleşmesi, toplum içinde genel bir onay gören esasların ve amaçların bulunmasıdır. İster uluslar veya ırklar isterse sınıflar arasında olsun, savaş, kamu- oyundaki bu durumu yansıtır. Uluslar ve sınıflar arasındaki fikir ayrılıklarının azaltılması, geniş ölçüde, psikolojik bir sorun, ye- ni fikirler arasındaki farkların uzlaştırılması ve bunlar arasında bir ahenk kurulması sorunudur. Bunu yapabilmek için herşeyden önce, neden fikirlerin böyle bir durumda olduğunu, bunun gerçek sebep- lerinin ne olduğunu bulmak gereklidir. Bazen bunlar yanlış g- rşler ve yanlış anlaşılmalara dayanan hayali nedenler yüzünden olur. Durum böyle olduğu zaman raslanan güçlükler sorunlar hakkın- da bilgi vermek, olgular yayınlamak ve ilgili grupları eğitim yolu ile aydınlatmak suretiyle halledilebilir. Bu yolun izlenmesinde birçok güçlükler ve engellerle karşılaşılacaktır. Fakat bunların

bertaraf edilmesi için her türlü çabanın sarfedilmesi gerekir.

Birçok fikir ayrılıkları ve çatışmaları ise, yanlış anlaşılmalardan değil, birbirine karşıt çıkan amaçlardan doğar. Ne kadar büyük ölçüde olursa olsun, sadece bilgi verme yalnız başına insan kalbini değiştirmeye, birey ve grup bencilliğini ortadankaldırmaya ve hayat felsefesindeki temel çatışmaları uzlaştırmaya yetmeyebilir. Burada daha etkili çarelere başvurmak gerekir. Düşünceler gibi dileklerin de yoğrulması gerekir. Aydınlanmış bencillik, gerçekten bencilliğin en kötü biçimi olabilir. Avrupa'da ve bütün dünyada yakın zamanlarda olup biten olaylar bunun bencilliği tamamlamadığını göstermiştir. Kamuoyu alanında karşılaşılan en güç sorunlardan biri insanların fikirleriyle birlikte dileklerini de uzlaştırmaktır.

Kamuoyu terimi çok çeşitli anlamlarda kullanılmıştır, öyle ki bazı yazarlar, bu terimin kullanılmasının ne dereceye kadar doğru olacağını tartışmışlardır. Bu terimin genel bir kabul görebilecek şekilde tanımı için girişimler yapılmıştır. Zaman zaman, bir yazar, çeşitli tanımları toplar ve bunları anlam farklarını uzlaştırmak amacıyla tasnif eder. Bunun kaçınılmaz sonucu, zaten uzun olan listeye yeni bir tanım daha eklemek olur. Örneğin Lippmann, Lowell, Dewey, King, Holcombe, Bogardus ve diğer yazarların tanımlarını dikkatle incelemiş olan Virginia Sedman şu sonuca varmıştır: "Bize göre, kamuoyu, kişisel düşünce, duygu ve izlenimlerin terkibinden doğmuş faal ve gizli bir kuvvettir. Bu terkip kendisini oluşturan fikirlerin nüfuz ve etki derecelerine göre ölçülür".

H. Allport da "Public Opinion Quarterly" adlı derginin ilk sayısında, bu alandaki yayımları gözden geçirmek ve yanlışlıklara neden olan temelsiz fikirleri göstermek suretiyle varolan kavram karışıklığına bir düzen getirmek istemiştir. Kendisi özellikle bazı varsayım ve çıkmazlar üzerinde durmuştur. Sonuçta Allport da yeni bir tanım ortaya atmıştır. Burada: "kamuoyu terimi bireyle-

rin önemli bir durum, kişi veya teklif için, buna karşı doğrudan doğruya veya dolaylı bir eylem olasılığı uyandıracak kadar yoğun ve sürekli biçimde taraftarlıklarını (aleyhtarlık veya karşı koyalıklarını) beyan ettikleri ve edebilecekleri bir bireyler arası durumu ifade için kullanılır" denilmektedir. Kamuoyu teriminin bu tanıma bakarak, sorunun bu alanda yeni olanları neden ürküttüğünü ve titrettiğini anlamak çok kolaydır.

"Kamuoyu" terimi "siyasi parti", "hava", "demokrasi" gibi birçok terim gibi, genel ve kapsamlı bir anlamda kullanılmaktadır. Bu terim ancak belli bir grupta ve belli konulardaki özel fikirlerle ilgili olarak kullanıldığı zaman inceleme konusu olabilecek bir önem kazanır. Bu bakımdan, bunu sözcüklerin "atmosferin durumu" diye tanımladıkları "hava" kelimesine benzetebiliriz. Meteoroloji araştırmacıları genel olarak hava değil belli bir zamanda, belli bir yerde atmosfer durumu ile ilgilidirler. Bu biçimde tanımlandığı zaman "hava" kelimesi anlamlı olur ve incelenebilir bir hale gelir. Aynı şekilde "kamuoyu" teriminin de, belli bir grupta ve bir konu hakkında belli fikirlerle ilgili olarak kullanılması gerekir. O zaman bunu incelemek, kamuoyunun ne halde olduğunu neden böyle olduğunu, ne gibi değişmelere tabi bulunduğunu ve bu hususta neler yapılabileceğini anlamak mümkün olur.

Kamuoyu incelenirken çeşitli grupların buna konu olması, yani birçok "halkların bulunması doğaldır. Bazı hallerde bu ortak çıkarları ve hatta bir örgütleri olan bireylerden oluşan bir grup olabilir. Fakat bizim anladığımız anlamda "halk" örgütlenmeksizin biraraya gelmiş bireylerin birleştirici simgeleri ve nitelikleri olmayan türden olmayan bir topluluğundan da oluşa gelebilir. "Halk" terimini tanım ve tayin "bir grubun ortak bir niteliğini seçip bunu, bireylerin toplamını ayrı bir varlık yapan özellik olarak kabul etmek" demek değildir. "Kamu", sadece bireylerin biraraya gelmiş halidir. Üzerinde durduğumuz "kamuoyu" oluşmadan bireyler topluluğu-

nu belirtmezsek birçok güçlüklerle karşılaşırız.

Bir toplumdaki çeşitli "kamu"ların sayısı, kuramsal olarak buradaki bireyler arasındaki değişik kombinezonların sayısına eşittir. Bir devletin vatandaşları, siyasalpartilerin üyeleri, sendikalar, çıkar birlikleri, kiliseler, sosyal ve mesleki dernekler gibi örgütlenmiş gruplar genellikle en önemli "kamu"ları oluştururlar. Fakat kalabalıklar, gazete okuyucuları, çeşitli müşteri tipleri türünden örgütlenmemiş gruplar da buna dahildir. Bir inceleme amacı için sadece belli bir günde bir sokağın köşesinden geçen bütün bireylerin toplamı da "kamu" sayılabilir. Bundan başka, bireyler aynı zamanda çeşitli "kamu"ların (halk) üyesi olabilir. Yani bir kimse aynı zamanda, bir futbol seyirci kalabalığını, bir doktorun müşteri grubunu, bir derneğin üyeleri grubunu bir kiliseye ve bir siyasi partiye gidenleri oluşturabilir. Kamuoyu araştırmacıları gibi, bunun yönetici ve önderleri de çeşitli "kamu"lar ve bunların değişik yönleri ile ayrı ayrı ilgilenirler.

Sözkonusu olan belli bir grup kastedilmediği zaman soyut olarak "kamu" (halk) diye birşeyden bahsedilemez. Bağlı olduğumuz bilim dalı dolayısıyla, bizde, çok çeşitli "halk"larla ve bunların özellikle kamu politikasına etki edenleriyle ilgilenmekteyiz. Amerika Birleşik Devletlerinde seçmenler yığını bu konuda ele alınacak önemli bir grup oluşturur. Gerçekten çok önemli olan bu grubun çok büyük oluşu incelenmesini güçleştirir. Bu büyük grup içinde buna etkisi olan birçok küçük kutuplar vardır.

Social Order and the Risks of War

Hans Speier
G.W.Stewart Publisher, Inc.
New York, 1952
s.323-338

HALK EFKÂRININ TARİHİ GELİŞİMİ

Kamuoyu dediğimiz zaman, genel olarak, başkalarına gösterilen veya hiç olmazsa başkaları tarafından farkedilen fikir ve kanaatleri ifade etmiş oluruz. Bu itibarla, başkalarından saklanan veya onların göremediği fikirler için başka bir terim kullanmak ve bunlara özel veya gizli fikirler demek gerekir. Kamuoyu ile özel fikirleri ayıran ölçeği etkileşim anlamında bulmaktayız! "Kamu yararı", "kamu mülkiyeti", "kamu hukuku" gibi deyimlerde ise, halka malolanla olmayanı ayıran ölçek, etkileşim ve iletişinden değil, kamuoyu ilgilendirmedir. Kamu ya da halk kelimesine atfedilen bu siyasal anlam, bizim, "kamuoyu" veya "amme efkârı" deyimlerinde kastettiğimiz anlamdan çok daha eskidir.

Meselâ Thomas Hobbes, kamusal ibadeti, bir toplumun "tek bir kişi olarak" yaptığı ibadet olarak tarif eder ve özel tapınma şekillerinden ayırır. Buradan özel ibadetin ayırıcı niteliği gizlilik değildir. Bu niteliği daha çok inancına aykırılıkta aramak gerekir. Gerçekten Hobbes, özel bir ibadetin, "kalabalığın gözü önünde" de yapılabileceğini söyler. Açıkta yapılan özel ibadet, Hobbes'a göre, ya yasalar veya "insanların kanaatleri" tarafından ayıplanan ibadet şeklidir. Kamu inancına aykırı olan akımları (heresy) "sadece özel fikirler olarak" saymak gerekir. Hobbes'un bu görüşünü izlemek kamu anlamamızı mümkün kılar ve bu tarihçe için de faydalı olur.

Bu tarihçeyi yaparken kamu oyunu nasıl anladığımızı açıklayalım. Bize göre, kamuoyu, hükümet sistemi dışında olan ve fikirleriyle, hükümetin faaliyeti, yapısı ve bunu oluşturan kişiler üzerinde etki veya belirleyici bir rol oynama hakkına sahip olduklarını ileri süren insanların, ulusu ilgilendiren sorunlarda serbestçe

ve açıkça ifade edilmiş kanaatleridir. En ılımlı biçimiyle, bu hak, yönetimin almış olduğu kararlar üzerinde hükümet sistemi dışındaki kimselerin düşünmesini ve tartışmasını sağlar (buna demokrasi dilinde hükümet politikasının başarısını sağlamak denilir) biçimde, bu kararları açıkça ilan ve açıklamasını beklemek, şeklinde ortaya çıkar.

Bu biçimde anlaşıldığı zaman, kamuoyu, birinci derecede vatandaşların hükümetleriyle iletişimi ikinci derecede bir öğedir. Bundan başka, eğer bir hükümet vatandaşların kamu işlerindeki fikirlerini gözönünde bulundurmayı reddeder veya bu fikirlerin serbestçe ve açıkça ifadesini yasaklarsa, orada kamuoyu yok demektir. Otokratik rejimlerde kamuoyu yoktur; burada, sadece bastırılmış veya gizlenmiş fikirler bulunur. Böyle bir yönetim demokratik görünmek amacıyla kamuoyunu varmış gibi göstermek hususunda ne kadar çaba sarfetse, bu durum değişmez. Nihayet, kamuoyunun işleyebilmesi için, bunun ilgilendiği sorunlarda her türlü bilginin elde edilebilmesi zorunludur. Bu, herşeyden önce, hükümet faaliyetinin gizli tutulmamasını gerektirir. Bu nedenle Jeremy Bentham, "Kamuoyu Mahkemesi"nin, kötü yönetime engel olup yasaların düzeltilmesine yolaçmasını sağlamak üzere, bütün resmi tasarrufların tamamen açık olmasını istemiştir. Hükümet fiillerinin açıklığı, aydınlatma devri filozofları tarafından da savunulmuştur...

...Olayları ayrıntısı ile belirleyen ve analiz yoluyla açıklayan bir kamuoyu tarihinin bulunmayışı, bu tarihte hükümetlerin siyasal görüş ayrılıklarını açıkça beyan edilmesine izin verdiği tarihler gibi en çok göze çarpan dönüm noktalarını gözden geçirilmemesine daha çok önem kazandırır. Fransa'da düşünce ve kanaatlerin serbestçe ifade ve alışverişi 1789 Devrimi sırasında, "insanların en değerli haklarından biri" olarak ilan edilmişti. İngiltere'de ise önceden alınan izin şeklindeki sansür, bir asır önce daha az gürültüyle kaldırılmıştı (1695)...

II

Kamuoyunun insanların hareketlerine etkisini takdir bakımından bu konuda eskiden yapılan tartışmalarla modern yapıtlar arasında büyük bir fark yoktur. Bu fark, bu fikirlerin, devlet adamları ile filozofların hareketleri üzerinde olan veya olması gereken etkilerinin takdirinde belirir...

Locke, kamuoyunun, hükümetlerin faaliyetlerini yönetmesi fikrini ileri sürmemiştir. İnsanların, hareketlerinin doğruluğunu belirtmesinde rolü olan üç kanundan biri olarak saydığı (diğer insanların fikirlerine uyma, yani itibar kanunu) bu kuvveti, Locke, özel bir onaylamama veya onaylama biçimi sayıyordu. Ona göre, bu, "kanun yapacak kadar otoritesi olmayan özel kişilerin" onayından başka birşey değildir...

Sir William Temple'ın 1672'de yazdığı, "On the Origin and Nature of Government" adlı eser, genel olarak, kamuoyu üzerindeki ilk incelemelerden biri olarak gösterilir...

Fakat Temple, kamuoyundan bahsetmemiştir. Kendisi sadece fikirlerden veya "genel oy"dan söz etmiştir. Otoriteyi eleştiren fikirlerden söz etmek istediği zaman, Temple, "halk oyu" (vulgar opinion) terimini kullanmıştır. "Of Popular Discontents" adlı eserinde Temple, "hiçbir şey, halk oyu kadar kolaylıkla aldatılmaz ve bu kadar çok yanılamaz" demektedir. Temple, devletin tabiatı ve sürekliliği ile ilgileniyordu. Kendisi, doğa hakkındaki, insan hakkındaki görüşleri (insanı uysal veya kavgacı farzeden görüşler) ne olursa olsun, toplumsal mukaveleye dayanan bütün devlet kuramlarına karşıtı. Bir yazısında, eğer insanlar kuzu gibiyseler, bunların neden bir devlet kurmaya gereksinim duyduklarını, şayet kurt tabiatlıysalar, nasıl bunı katlanabildiklerini, anlayamadığını ifade etmiştir. Siyasal otoritenin, aile babası için oluşmuş olan duygu ve adetlerden doyduğunu iddia eden Temple, fikirleri, küçük bir azınlığın çokluğu yönetmesine yardım eden geleneksel

bir kuvvet, olarak sayılıyordu. "Kamu" kelimesini ise, ulusun ortak çıkarlarını ifade için kullanılıyordu. Temple, şayet, hükümetler kamu yararına saygı gösteren ve "her türlü yenilik önermeyi veya niyetlerini" bertaraf edebilseydi, "halk düşüncesindeki hidetlenmeler"çok az zararlı olurdu der. Fakat kamuoyu olarak anılmaya başladığı dönemde, yani onsekizinci yüzyılda "kamuoyu"nun başlıca kaygısını böyle bir yenilik dileği oluşturunuyordu.

Hukukun genel iradedden çıkması gerektiğini söyleyerek, kamuoyunu modern siyasetteki yerine koyan Rousseau bile, fikirlerden bahsederken, hâlâ, demokrasi öncesi geleneksel bir ifade de kullanmaktadır. "Nouvelle Heloise" adlı yapıtında "kamuoyu"nu değersiz peşin yapılarla bir tutar ve bunları, ahlâk biliminin ebedi gerçekleriyle karşılaştırır:..

Fransız Devriminin arifesine kadar kamuoyu üzerinde yapılan tartışmalarda, bunun, hürriyeti sınırlandırma aracı olarak kuvveti, aldatıcı ve zararlı olması, zaman ve yere göre değişebilmesi üzerinde durulmuş ve devlet adamları veya filozofların bu konuyu ele alırken ihtiyatlı davranmaları söylenmiştir. Bilhassa onsekizinci yüzyılda, hükümetlerin, sadece kanunlarını halka zorlayacak yerde, kamuoyunda, hesaba katması gerektiği hususunda fikirler ileri sürülmüştür. Nihayet, yapılan bu geleneksel tartışmalarda... kamuoyunun, akıl ve bilgiden çok, hayal gücü ve ihtiraslarla yakın ilişkisi olduğu kabul edilmekteydi. Fransız Devriminin arifesinde "kamuoyu" kavramını ve terimini bütün Avrupaya yaymış olan Jacques Necker bile "hayal ve ümidin; insan fikirlerinin değerli öncüleri olduğunu söylüyordu.

Eski yazarlar, "çokluğun", devlet yönetimi hakkında iyi bir yönetici, tecrübeli bir yol gösterici veya bir siyaset felsefecisinden daha bilgili olabileceğini düşünmüyorlardı. Ancak, toplumsal ve iktisadi eşitsizliklerin azalması ve toplumda yükselen

elemanların eşitsizliğe katlanmak istemeyişi üzerine, hükümetin kamuoyuna ödünlerde bulunmasını talep etmek mümkün olmuştur. Kamuoyu bir orta sınıf uygarlığı olayıdır...

III

Lord Acton, onsekizinci yüzyılda Fransa'da kamuoyunun artan nüfuzunu, kamu borçları sorununun ortaya çıkışı ve kamu alacaklarının gittikçe daha fazla önem kazanmasıyla açıklamaktadır. Kamuoyunun kaynağı hakkındaki bu önemli açıklama şeklini, bu konunun tarihçileri daha ayrıntılı araştırmalar yapmaya yöneltmemesi çok gariptir. Kamuoyunun tarihi, birinci derecede haberleşme ve ileticinin arazları ile ilgili olarak yapılmıştır. Bunlar, eski Yunan'da pazar yeri, imparatorluk devri Roma'sında tiyatro, Ortaçağ'da vaiz, mektup, balat ve seyahatler, modern dönemlerde ise, risale, gazete, kitap ve konferanslarla, telgraf, radyo ve film gibi araçlardır. Bugün okuma yazma, basın, bozguncu hareketleri önleyen yasalar ve sansür gibi kanunların tarihi hakkındaki bilgimiz, bütçe kontrolü için yapılan mücadele ile kamuoyu tarihi arasındaki ilişki veya basından başka siyasi bakımdan kamuoyunun doğuşuna yardım eden toplumsal kurumların ortaya çıkışı gibi sorunlar üzerinde bildiklerimizden daha fazladır.

Bazı eski kaynaklarda, devlet maliyesiyle kamuoyu arasında çok yakın ilişkiler olduğu tamamen kabul edilmektedir. Fransa'da "Ancien Regime" devri amme hukukçuları ve maliyecileri, bu devrin orta sınıfları kadar, kredilerine karşı idiler. Mahkemeler ve Montesquieu gibi siyaset felsefecileri iflas talebinde bulunuyorlardı. "Onsekizinci yüzyılın sonundaki Fransız anayasalarında kamu borçlarının kutsal olarak ilan edilmesi, işte, bu iflas tekliflerine karşı bir tepki olarak yapılmıştır."

Bir Maliye Bakanı olarak Jacques Necker, çağdaşlarının, kendi mali politikası ile çok ilgilendiklerini gözleme imkanını bulmuştur. Halkın, kendisi hakkında iyi kanaatleri olmasını sağlamak, Necker'in başlıca arzularından biriydi. Halkın "geniş ufukları"nı hırs ve entrika yeri olan Versailles sarayı ile karşılaştıran Necker, bir Maliye Bakanının sarayı kendisine uygun bir sahne sayamayacağını söyliyerek ilgi çekici bir gözlemde bulunmuştur. Ona göre Versailles, Savunma, Donanma ve Dışişleri Bakanları için elverişli bir yer olabilir. "Çünkü, bütün askeri ve siyasi haşmet fikirleri, iktidar ve ihtişam debdebesi ile daha çok bağlıdır." Buna karşıt olarak, Maliye Bakanı, "daha çok halkın itibarına dayanmak gereksinimindedir." Necker, mali politikanın "dürüstlük ve açıklık" içinde yürütülmesini ve Maliye Bakanının, "ulusu planlarına işlemlerine ve hatta karşılaştığı engellere bile katılmasını" öneriyordu. Necker'in kamuoyu tarihine yapmış olduğu büyük yardımı bunun kudreti hakkında yazmış olduklarında değil, bundan daha çok, devletin mali politikasındaki kötü ve iyi tarafların halk tarafından takdirini sağlamak üzere, mali hesapları (compte rendu) yayınlamak suretiyle getirdiği yenilikte aramak gerekir. Kendisi bunu, "mali yönetime karşı güvensizlik duymaya başlayan, hazine gelirlerinin, hazine alacaklarının çıkar ve sermayesine teminat olamayacağından korkan halkı yatıştırmak" için yapmıştır. Necker'in kızı olan Mme. de Stael, bu yeniliği kamuoyunu yatıştıran çok önemli bir araç sayıyordu. Ona göre, kamu kredisine olan gereksinim yüzünden hükümet, kamuoyunu ihmal etmemek zorundadır. Fakat, Necker henüz halkın genel iradesinin hükümetin yerini alması gerektiğini ileri sürmemişti. Necker, kamuoyu konusunda, demokrasi öncesi görüşlerle devrimci-demokratik görüşler arasında bir geçiş dönemini temsil eder.

Bu kısa tarihçede, mutlak yöneticinin sınırlandırılmasından önce ortaya çıkan ve kamuoyunun ortaya çıkmasına imkan veren ku-

rumsal değişmelerinin ancak anahatlarından sözedebiliriz. Orta sınıfın ekonomik gücünün artışı ve okuma yazmanın gittikçe artan yaygın bir hale gelmesi, bu oluşun sadece iki yönünü temsil eder.

Dinsel eserlerin ana dillerde yazılması ile büyük bir okuyucu kitlesinin, din adamalarının aracılığı olmadan, kendini yetiştirmesine imkan veren Reform okuma ve yazma bilenlerin artışında ilk etken olmuştur. Onsekizinci yüzyıl boyunca laik yapıtlar, yavaş yavaş halka seslenen dinsel edebiyatın yerini almıştır...

Okuyucu yığınlarının genişlemesi ile, okuma dernekleri ve klüpleri, ödünç kitap veren kütüphaneler ve elden düşme kitap satan dükkanlar gibi, bununla ilgili toplumsal kurumlar da gelişmişlerdir. Londra'da kitap ödünç veren ilk kütüphanenin kuruluşu ile Richardson'un Pamela adlı eserinin yayınlanması aynı zamana rastlar. Londra'da elden düşme kitap satan dükkanlar ise onsekizinci yüzyılın son otuz yılında ortaya çıkmıştır. Avrupa'daki okuma dernekleri Amerika'da ilk defa Franklin'in 1732 yılında Philadelphia'da kurduğu okuyucuların katılmasıyla kurulan kütüphane şeklinden ilham almıştır. Otuz yıl sonra Fransa'da birçok "cabinets de lecture" ortaya çıktığını görüyoruz. İlk Alman okuma odası 1772 yılında kurulmuştur. Bu yerlerde, özellikle kadınların öncelikle beğendiği roman ve hikaye türünden yapıtların yanında, tarih, edebiyat, tabii bilimler ve istatistik kitapları da okunmaktaydı. Fakat siyasal gazeteler ve fen dergileri bunların hepsinden daha fazla okunuyordu. Onsekizinci yüzyılda okuma derneklerini, gerçekte, orta sınıfın ahlâki sorunlardaki kanaatlerinin oluşumunda büyük rolü olan haftalık ahlak dergilerinin kollektif koruyucuları olarak saymak gerekir.

Alman toplumsal tarihine baktığımız zaman, burada, İngiltere ve Fransa'da kamuoyunun oluşumuna geniş ölçüde etki etmiş olan kahvehane ve salon gibi toplumsal kurumların bulunmadığını görüyoruz. Alman orta sınıfları İngiltere'de kahvehaneyi bu kadar önemli

bir hale getirmiş olan ticari kuvvete sahip değildi. Avrupa'da kahvehaneler 17. yüzyılın ortalarından beri görülmektedir. Bunlar, haber toplama, haber yapma, siyasal tartışma ve edebi eleştiri merkezleri olarak rağbet görmüşlerdir. Onsekizinci yüzyılın başında Londra'da en az ikibin kahvehane bulunduğu söylenir. Addison, kendisinden, felsefeyi, kapalı yerlerden ve kütüphanelerden çıkarıp, "Klüp, toplantı, çay masaları ve kahvehanelere yerleştiren" adam olarak bahsedilmesini ister. İngiliz orta sınıfları kendilerini kahvehanelerde yetiştirmeye başlamışlardır.

İngiliz kahvehaneleri gibi Fransız salonlarının da tarihi onyedinci yüzyıla kadar ve hatta, daha geriye Rönesans devrinde İtalyan saraylarına kadar gider. Onsekizinci yüzyıl Fransız salonlarının kamuoyu tarihinde büyük önemi vardır. Çünkü birgün bunlar konuşmayı seven eleştirici görüşleri takdir eden ve bilgiçe ileri sürüldükleri takdirde hür düşünceden ve saygısızca fikirlerden ürkmeyen, fikir bakımından sivrilmiş erkek ve kadınların toplandığı yerlerdir. Onsekizinci yüzyılın ikinci yarısında, Paris'de salonlar kamuoyunu yönetmede saraydan daha etkili olmuşlardır. Toplumsal kökenleri ne olursa olsun, fikir adamları buralara kabul ediliyor ve toplumdaki en aydın kişilerle eşit olarak temas edebiliyorlardı.

Ulusal farklara bakmadan, Avrupa toplumlarında kamu oyunun siyasal hayatta önemli bir etken olarak ortaya çıkışına yol açan bu kurumsal değişimleri şöyle özetleyebiliriz. Evvelce kapalı ve sınırlı olan çevreler yavaş yavaş açılmış ve okuma yazma bilenlerin artması ile, toplumsal geniş olan bir "kamu" haline gelmiştir. Bu akım asıl hızına ancak ondokuzuncu yüzyılda ulaşmıştır...

Coğrafi bakımdan, kentler, bu yayılmanın kaynağı olmuşlardır. Bu hususta Birleşik Devletler, İngiltere ve Almanya, bütün basın araçlarının ve toplumsal bakımdan nüfuzlu çevrelerin Paris'de toplandığı Fransa'yı geride bırakmışlardır.

Kitle haberleşme araçlarının fakir sınıflar için maliyeti, bu yayılmanın ekonomik ve teknik dönüm noktalarını yansıtmaktadır. Bu alanda da, ondokuzuncu yüzyılda olduğundan daha süratli bir gelişme kaydedilmiştir. 1836 ve kısmen 1845 yılına kadar, gazeteler ve ilanlar üzerindeki vergiler oldukça yüksekti; fakirler bunları satın alamazdı. 1839 yılında ucuz mektup gönderme sistemi kabul edilinceye kadar, bunlar posta hizmetlerinden de faydalanamıyorlardı.

IV

Aydınlatma felsefesi taraftarlarının, topluluğun akıl ve fazilete dayanmasını sağlamak için, peşin fikirlerin, bilgisizliğin, keyfi yönetimin ortadan kaldırılmasını ileri sürmeleri, çok defa, insan doğasının "akıl dışı" unsurlarını hesaba katmayan ussal bir düzenleme olarak sayılır...

Doğrudan doğruya aydınlanma taraftarları, yönetmenin, büyüklerin eğitimi demek olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bunlar, örneğin hükümetin dinsel işler alan rahipler gibi, siyasal öğretim yapan katipler çalıştırmasına (Weckherlin) vatandaşlık sıfatının elde edilmesi için toplumun işleyişi hakkındaki derslere devamının zorunlu olmasını (Mercier de la Riviere), hükümdara karşı sadakatı artırmak üzere, hükümetin gazeteler yayınlamasını ve bunları denetlemesini (Quesnay) ve tarihi eserlerin, vatan sevgisini ve ulusal gururu artıracak şekilde yazılmasını (vosa) teklif etmişlerdir.

Ortak davalar için halkın heyecanını uyandırmak ve düşünenlerin duygularını elde etmek üzere, kamuya açık gösteri ve törenlerin düzenlenmesi hususunda yapılan öneriler, belki, bu siyasal telkin önerilerinden daha önemli sayılabilir...

Geniş halk yığınlarının kamu işlerine katılması hem kamuoyu tarafından yöneltilen hükümet sisteminin, hem de modern diktatörlüğün ortak niteliğini oluşturur. Fakat, totaliter rejimlerde,

hükümet politikasını belirlemediği ve bir gösterişten ibaret olduğu için, söz konusu olan katılmanın yapmacık bir karakter taşıdığını söylemek daha doğru olur. Totaliter rejimlerde, yığınların siyasete katılmasının, aydınlar tarafından, iktidarın işleyişi hakkındaki gerçeklerin gizlenmesini sağlayan bir araç sayıldığını oysa böyle bir katılmanın onsekizinci yüzyılda, iktidarın usandırıcı niteliğini hatta bizzat kendisini bertaraf etmeye doğru götüren bir çare olarak düşünüldüğünü de söyleyebiliriz...

V

Viyana Kongresinden sonra hiçbir devrimci dava peşinde koşmayan devlet adamları da uluslararası sorunlarda kamuoyunu kullanmaya önem veriyorlardı. Kamuoyunun uluslararası ilişkilerde yeni bir etken olarak önemi keşfedilince, buna başvurmak hem ahlâki, hem de pratik bakımdan çekici hale geldi.

Ondokuzuncu yüzyılda kamuoyunu tahrik etmek sanatı, Bismarck gibi, kamuoyuna saygısı olmayan, bunun ahlâki isteklerine kayıtsız kalan ve yeterlik seviyesini artırmak için hiçbir şey yapmayan devlet adamları tarafından bile, bir maharet olarak kabul ve takdir ediliyordu. Bismarck duygulardan ve ruhsal durumlardan ilham alan siyasete karşıtı. Ona göre kamuoyu, geniş ölçüde, duygu ve ruhsal durumlara bağlıdır ve siyasi kararların alınmasından önce yapılması gereken sakin hesapları yapamaz. Bismarck kamuoyunun siyasal sorunlara nüfuz ettiğine de inanmazdı... Prusya'nın Reich' in siyasal yapısı içinde, Bismarck, gerekli gördüğü ve kralın güvenine sahip olduğu zaman kamuoyuna uymayan bir dış politika izleyebilirdi. Böylece 1866'da heme hemen bütün Prusyalıların dileklerinin aksine savaşa girmiş, fakat aynı zamanda, liberal basının şiddetle desteklediği bir akıma rağmen Bulgaristan'a müdahale ederek Rusya ile savaş tehlikesini göze almayı reddetmiştir. Aynı şekilde Şansölye Von Bülow da, Boer savaşı sırasında ülkesinin çıkarlarını gözönünde bulundurarak, kamuoyuna müdahale lehindeki şiddetli dileğine uymamıştır.

Ondokuzuncu yüzyıl boyunca, devletin, kamuoyu üzerindeki etkisinin kapsamı sınırlıydı. Bu yüzyılda kamuoyu denilince, seçmenler yığınlarının temsilcileri, gazeteler ve orta sınıfın ileri gelen üyeleri veya kurumlar tarafından ileri sürülen fikirler anlaşıldı. İngiltere'de tartışmanın yararlı etkilerini ve liberal fikirlerin içişlerinin yönetimindeki ikna etme kabiliyetine olan güven, özellikle Bentham'ın ve kendisini izleyenlerin etkisi ile, gittikçe artıyordu. Ondokuzuncu yüzyılın sonuna doğru Lord Bryce, İngiltere'de toprak sahiplerinin ve büyük tüccarların yalnız her iki meclisin çoğunluğunu oluşturan bir sınıf olmadığını fakat aynı zamanda kamuoyu denen şeyi de belirlediğini ileri sürmüştür. Kendisi, Almanya, İtalya, Fransa'da da kamuoyunun "esas olarak, siyah elbise giyen ve güzel evlerde oturan insanların fikirleri olduğunu" iddia etmektedir. Bryce bu durumu Amerika Birleşik Devletlerindeki koşullarla karşılaştırır ve Amerika'da kamuoyu tarafından yönetim sisteminin varlığına inanırdı. Çünkü, burada, "halkın görüş ve istekleri daha yasa yapan organlardan geçmeden önce, egemen olmaktadır."

De Tocqueville ve diğer ondokuzuncu yüzyıl yazarları gibi, Bryce de, sınıf farklarının, kamuoyuna katılmadaki sınırlamanın kesin rolünü kabul etmiş, fakat Amerika'daki başka grupların kamuoyu üzerindeki etkisini sınırlayan gücünü takdir edememiştir. Bu yazar toplumsal eşitlik koşullarında kamuoyunun düşünce özgürlüğünü tehdit edebileceğini farketmiş olan de Tocqueville'in sezgisinden de yoksundur.

De Tocqueville ise "eşitlik çağında" halkın aydınlanma yoluyla bilgisizlik ve peşin fikirlerden kurtulmasının, düşünceyi eşit kılmak pahasına mümkün olabileceğini açıkça görmüştür.

"Bu, nekadarkar tekrarlansa yeridir, düşünce hürriyetini kutsal sayan ve yalnız müstebitten değil, despotluktan da nefret edenler için üzerinde derin düşünülmesi gereken bir konudur. Şahsen, ben

iktidarın beni ezdiğini duyduğum zaman, baskının kim tarafından yapıldığına pek az önem veririm ve milyonlarca insanın elleri tarafından tutulduğu için bana takılacak boyunduruğun altında kalmaya razı olmam."

VI

Başlangıç aşamasında, kamuoyu içişlerine, yani vatandaşların hayatına doğrudan doğruya etki eden sorunlara karşı büyük bir ilgi göstermiştir. Dış politika sorunları henüz daha az ilgi çekiyor, fakat hükümetlerin daha fazla aydınlanması ile, bunların da, iktidar sahasından çıkan tartışma ve uyuşma alanına intikal edeceği bekleniyordu...

Oysa, birinci Dünya savaşının sonundan beri kamuoyunun, dünya siyasetini daha makul bir hale getirebileceğine olan inanç sarılmıştır... Demokratik ülkelerde, dış politikayı belirleyenler hareketlerinin enson olarak olmayı sağlamak ve bunlardan doğacak huzursuzluk ve manevi kararsızlıktan kurtulmak üzere kamuoyuna seslenirler. Kamuoyu iktidardan zevk almaya izin vermez, çünkü, bunu iktidarın kötüye kullanılmasına bir işaret sayar. İktidara uygulanacak ahlak ölçülerini kendine maletmiş olan kamuoyu, bunun, yalnız kendisinin hafifletebileceği bir yük olmasını ister. Fakat kendini dünya siyasetinin karışık yapısı içinde ve çok defa, anlayış sınırlarını aşan bir durumda bulan birey için, ahlak kurallarının, kendi özel ilgi alanından daha büyük sonuçlu hareketlere nakletmek pek kolay olmaz. Üstelik, manevi güçteki azalma, kamuoyunun dış politika üzerinde etkili bir şekilde işlemesini çok zayıflatır. Dış siyaset sorunlarının yükünü halka ve halkın temsilciliklerine nakletmek istedikleri zaman, hükümetler, harekete geçmeyi gerektiren sorunlar veya başlamış işler hakkında sorumlu bir şekilde düşünen bir kamuoyu oluşumunu özendirmeyi güç ve yorucu bulurlar. Önce ulusal güvenliğin temel koşulu olarak duyulan gizlilik ihtiyacı vardır. Bu zorunluluğunu tartışmak istemiyorum, fakat siyasal sorunlarda akıllı ve eleştireci bir şekilde yargıda bulunmak için

hayati önemi olan bilgiler halktan gizli tutulduğu zaman kamuoyu tarafından yönetilen hükümetten bahsedilemez...

Halkın fedakarlığını gerektiren tedbirlerin takdim ve açıklama şekli de, sonuçları bakımından hayati sırların alâkonulması kadar önemli olmamakla beraber, akıllı bir kamuoyu için gereken ana koşullarla aynı derecede çelişki halindedir. Kamuoyuna sonuçta başarı kazanç veya ilerleme bulunan bir görüşü kabul ettirmek kolay ve kazançlıdır. Fakat, halkın gerçek bir perspektif içinde, sevilen hayat tarzını tehlikeye sokmasını kabul etmesini sağlamak güçtür. Geçici olmayan ve dünya politikasında söz sahibi olmanın devamlı zorunluluğu olarak, daimi uyanıklık getiren, tehlikelerin takdimi daha da güçtür...

Bu nedenle siyasal kararları alanlar dış politikadaki hareketlerini kamuoyuna kısa süreli bir perspektif içinde sunarlar, çünkü halk yakın sorunlara daha istekli olarak karşılık verir. Böylece halk ve hatta politikacılar, sâyasi faaliyetin gerçek zaman ölçüsünü kaybederler. Dış politikanın planlanmasının zaman içinde uzanacağı nokta tabii, her sorun için farklı olur. Bunun, kamuoyunun en çok ilgilendiği iki kutup (yani en yakın ve en uzak) arasında uzandığını söylemek mantığa aykırı sayılmaz. Şayet manevi uyuşukluk, gizlilik güvenlik kaygısı ve elverişli bir zaman ölçüsünden yoksunluk görevi yerine getirmiyor demektir. Fakat, bu durum, nihai bir hüküm olarak değil, mümkün olduğu kadar düzeltme aramak ve sağlamak üzere yapılmış bir davet olarak telakki edilmelidir.

Paul F. Lazarsfeld
Public Opinion Quarterly
Cilt XXI, 1957 İlkbaharı Sayı 1
s. 39-53

KAMUOYU VE KLASİK GELENEK

Çok muhtemel olarak, ilerde, ampirik bir tarzda ele alınan toplum bilimin ortaya çıkışı, yirminci yüzyılın başlıca özelliklerinden biri sayılacaktır. Fakat bu bilimin doğuşu zahmetsiz olmamıştır. Zira klasik gelenek dediğimiz akım ile yeni akımlar arasındaki mücadele çok çetin olmuştur. İki bin yıl ve hatta daha uzun bir zaman boyunca, insanlar, insan ve toplum sorunları üzerinde düşünmüş ve yazmışlardır. Acaba ampirik eğilim zenginleştirici bir yenilik mi olmuştur? Yoksa zararlı bir etki mi yapmıştır? Bu sorun son yıllarda kuşkusuz çok tartışılmıştır.

Kamuoyunun incelenmesi üzerinde yapılan tartışma, her halde, bu konuda en iyi örneği teşkil eder. Aşağı yukarı onsekizinci yüzyılın başından beri, siyaset bilimciler, tarihçiler ve son zamanlarda sosyologlar, bu konuda, durmadan artan miktarda yapıt vermişlerdir. Fakat yirminci yüzyılın başlangıcına doğru, bu klasik gelenek, tutum kavramı etrafında birleşmiş olan ampirik görüş taraftarları ile karşılaşmıştır...

Berelson, kamuoyu araştırmalarının bu günkü durumunu, kamuoyu denilen önemli bir şeyin bulunduğu hakkında beliren genel bir kanaatle başlayan ve açılarak devam eden bir gelişmenin, yedinci aşaması olarak sayar. Birinci aşamada kamuoyunun önemli olduğu kabul edilmiştir. İkinci aşamada yazarlar bu konuda, geniş bir genel fikirler ileri sürmüşlerdir. Üçüncü aşamada elde bulunan bütün kaynaklardan (dergi, makale, nutuk ve benzer vesikalardan) ampirik bilgi sağlanmasına çalışılmıştır. Bu bilginin yetersizliği, dördüncü bir aşama da metodolojisine karşı derin bir ilgi duyulmasına sebep olmuştur. Bu noktada beşinci bir aşama başlar, bu aşamada uzmanlaşmış ticari kurumlar ve üniversite enstitüleri araştırmada başa geçmişlerdir. Bundan sonra gelen altıncı aşamada

antrpoloji, psikoloji ve komşu dallarla temasa başlar, şimdi içine girmekte olduğumuz yedinci aşama bununla mümkün olmuştur. Bu aşamada, kamuoyu hakkında sistemli geliştirilmektedir. Artık, kamuoyu araştırmaları ampirik bir toplum bilim haline gelmiştir...

Modern ampirik görüş taraftarları ile klasik geleneğin sözcüleri arasındaki bu çatışma birçok alanlarda görülmekte ve hemen hemen her zaman verimli olmaktadır. Bu husus üç ayrı nedenden dolayı doğrudur. Önce ampirik gelişme genel olarak, klasikleri yeni ve daha elverişli bir açıdan görmemizi mümkün kılan daha kesin kavramlar sağlar. Önce sadece bulanık bir şekilde sezdiğimiz bu şeyleri şimdi, çok defa açıklıkla ayırd edebiliriz. Bunun sonucu olarak, çeşitli bakımlardan birçok yeni sonuçlar ortaya çıkar. İkinci olarak klasik çalışmaların gözden geçirilmesi, bunu yapmadığımız takdirde ihmal edebileceğimiz, birçok fikirlerin gözümüze çarpmasını sağlar. Bu ihmalin sebebini, ya günün çalışmaları ile fazla ilgilenmemiz veya ampirik araştırmacıların, çalışma yönlerini sorunların önemine göre değil araştırmaya elverişli oluşlarına göre belirleme eğilimi sağlayabilir. Nihayet Berelson'un ilk iki aşama olarak gösterdiği klasik gelenek henüz hiçbir surette sona ermiş değildir. Fikir adamlarının, bu konuda yeter somut bilgi veya kesin yarar yolları olup olmadığına bakmadan, bu sorunlar üzerinde kapsamlı bir biçimde düşünmeye devam etmelerini temenni ederiz. Kuramsal düşünce kendi kendine gelişebilir ve ampirik araştırmanın mantığı buna yardımcı olabilir. Kavramlarla ilgili olarak yapacağımız şey, Berelson'un ilk aşamalarına son aşamalara nasıl bağlandığını tesbit etmektir.

Bu işe, kamuoyunun tarifi etrafında yapılan tartışmalar üzerinde durmakla başlamakta yarar vardır.

Kamuoyunun tanımı, neden bu kadar güçtür? Genel bir ifade ile kamuoyu denen soruna karşı olan ilginin artmasına, orta sınıfın yükselişi, demokratik kurumların yayılması, okuma yazma bilenlerin çoğalması ve kitle haberleşme araçlarının artmasına neden olduğu hu-

susunda genel bir oydaşma vardır. Klasik ekole bağlı birçok yazar bu terimle, hükümet personelinin kaynağı olan yönetici sınıfına üye olmamakları halde, kamu işlerinde söz sahibi olmak isteyen kimseleri ifade ediyorlardı.

Fakat, burada iki sorun zihinleri kurcalamıştır. Bunlardan birincisi normatif bir problemdir. Devletle "kamuoyu" arasındaki en iyi ilişki şekli nedir? İkinci mesele belirleyici bir içerik taşır. Kamuoyu etkisini ne şekilde duyurmaktadır? İşte "kamuoyu" terimi, şimdi yaptığımız gibi tamamen rastlantısal şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Bir kavram gibi görünmesine rağmen, gerçekte, bu karışık bir gözlemler yığını pratik sorunlar ve normatif kuşkular ifade etmekteydi.!!

Bu karışık ifadenin ilgi çekici yanı, mümkün olan bütün tutumlarının şekillerinin dağılımını taşıyan bir seriyle¹ karşılaştırıldığı takdirde kolayca çözülebilmesidir. Bir kamuoyu yoklamasının, sadece, kaç kişinin bir şeye yanlı veya karşıt olduğunu bulmaktan ibaret olmadığı, bugün herkeze bilinmektedir. Cevap verenlerin sosyal ve demokratik özelliklerini bilmek isteriz. Ayrıca sözkonusu sorunu bilen ve buna ilgi duyan kimselerle böyle olmayanlar arasında bir ayırım yapmağa çok dikkat ederiz. Başka bir deyimle, iyi bir kamuoyu yoklaması, halkın tutumları ile sadece birtek ba-

(1) Burada "tutum" (attitude) kelimesinin karşılığı olarak kullanılmıştır. Bu sosyoloji ve psikoloji de insanın dış aleme karşı davranışlarına yön veren ruh halini ifade etmek üzere kullanılan bir kavramdır. Buna tavır takınma da denebilir. Burada yazar tutumların toplum içindeki dağılışını sadece bir bakımdan değil çeşitli bakımlardan incelemek gerektiğini ifade etmektedir.

kımdan ilgilenmez, topluluğun çeşitli sektörleri için birçok tutum şekilleri üzerinde durur. Buradan bir tanım çıkarabiliriz. Kamuoyu, topluluğun çeşitli bölümleri tarafından yapılmış beyanların istatistik dağılımıdır. Bu bölümlerin, sorunlar üzerindeki ehliyet derecelerine göre tasnifi mümkün ve gereklidir.

Kamuoyu yoklamalarının ne olduğunu gördükten sonra şimdi, kamuoyu terimini, tutucuların iyi tahlil edilmiş bir dağılımını ifade etmek üzere kullanmaya devam edeceğiz. Fakat tutucuların bu çeşitli dağılımının nasıl meydana geldiği ve bunların, hükümet sisteminin işleyişine ne şekilde etki ettiği hususunda pek az bilgi sahibi olduğumuzu kimse inkâr edemez. Bu suretle tanım meselesi ilgi çekici bir suretle halledilmiş olmaktadır. Kamuoyu yoklamalarını eleştirenler, kavramlar bakımından bir açıklığa kavuşmuş olmanın, bizi klasiklerin ilgilendiği bazı önemli felsefi ve ampirik sorunları unutmaya sevkedeceğinden endişeleniyorlardı. (Bazı yoklamacılar için bu kuşku yerindedir.) Fakat, burada, düşünce tarihinde çok defa olup biten birşey gözden kaçmaktadır. Yeni bir teknik dağılık bir sorunun çeşitli yönlerinin daha açık bir hale gelmesine imkan vermiş ve bunun değişik öğelerinin daha rasyonel bir şekilde ele alınmasına yolaçmıştır ².

Son zamanlarda, klasik gelenekle modern akım arasındaki açıklığı kapatacak bir formül bulmak için, ilgi çekici bir girişim yapılmıştır. MacIver "Kamuoyu sistemi" terimini ortaya atmıştır. Buna göre, bu konuda şimdiye kadar yazarları şaşır-
tan vakıa ve problem çokluğu, ancak, kamuoyu kavramının değişik boyutlara ayrılmasıyla düzenli bir bütün haline getirilebilecektir. Bu boyutlardan birincisi "fikir eğilimleri"dir. ve modern kamuoyu yoklamalarının sağladığı bilgi nev'ine uymaktadır. İkinci boyut ise, "etkileşim ve haberleşmenin yapısı" dır. Bu da, birçok sosyologun ilgilendiği, birliklerin ve önderliğin rolü, kitle haberleşme araçları ile bunların hitabet-

(2) Bu olayla arap sayı sisteminin bulunması arasında bir benzetme yapılabilir. Bu buluş da çok teknik bir mahiyet taşıyordu. Fakat bu eski devrin sembolik sistemi ile ele alınamıyacak meselelerin düşünülmesi ve sonradan halledilmesi mümkün olmuştur.

tiği "Kamu" (halk) arasındaki karşıtlıklı etkinin biçimi fiili sorunları kavrar. Üçüncü boyut ise, "Üzerinde genel oydaşmanın dayandığı temeller" (Ground of Consensus) dir. Belli tarihsel durumlar için geçerli olan bazı tutumlar, uzun süreli bir karakter taşırlar ve insanlar, bunları, pek az farkedir ve olduğu gibi kabul ederler. Bunlar, ancak, bu temel duygular herhangi bir şekilde tehdit edildiği zaman ve durumlarda meydana çıkarlar. Bu çeşit "oydaşma esasları"nı güncel tartışmalı sorunlar üzerindeki fikirlerden ayırdetmek gerekir.

İşte bu üç öge biraraya gelince "kamuoyu sistemi" oluşur. Buradaki üçüncü öge son yüzyıl boyunca yazarları çok üzen bir güçlüğü karşılamak amacındadır. Toplumsal olayların tahlilinde, halk düşünce ve duygularının hangi yönleri üzerinde durulmalıdır?.. Ötedenberi, "kamuoyu"nın bir toplumun daha çok sürekli olan bilinç-altı değerler sistemi ile halkın günlük olaylara karşı gösterdiği geçici tepkiler arasında bulunan bir yere konulması bir mesele olmuştur.

Bu konuda çok verimli olan bir formül tarihçiler tarafından alınan ve geliştirilen "fikir iklimi" (climate of opinion) terimidir. Bu kavram onyedinci yüzyılda itibar kazanmış ve Carl Becker'in onyedinci asırda Fransa'da Aydınlanma Devri üzerinde yaptığı tahlil ile büyük önem kazanmıştır. Tarihçiler, zamanımızdaki yoklamalara karşı niçin ilgi göstermediklerini açıklamak için genellikle buna başvurur ve bunların belli olaylardaki kanaatleri oluşturan sürekli fikirleri incelemediklerini ileri sürerler.

Demek ki tanımlar üzerinde yapılan mücadelenin gerisinde, önemli olan sorunların seçilmesinde karşılaşılan ciddi güçlükler yatmaktadır. Meselelerin seçilmesi ise, hangi tipte tekniklerin geliştirilmesi gerektiğini tayinde yardımcı olur. Fakat bir toplum biliminde düşünme tarzı ile bunun teknik gelişmesi arasında diğer bir ilişki daha vardır. Klasiklerin geliştirdikleri sorunlar, bugün ilgilendiğimiz mikroskopik buluşlardan daha geniş ve tamamen farklı bir içerik taşıyordu. Aradaki farkın, eski gelenek için önemli olan meselelerin yeni akımı teknik ve yönlerine göre ele alınmasını mümkün kılacak kadar az olması, pek ender raslanan bir haldir...

Şimdi, tekrar, klasik yazarların gözlemlerini tamamlamak üzere, nereden yeni malzeme bulabileceğimiz, sorununu ortaya atabiliriz. Bu malzemenin bir tek kamuoyu yoklaması ile sağlanamayacağı açıktır. Ampirik araştırmaların kapladığı süreler ise, genel olarak bu hususta yararlı olmayacak kadar kısadır. Fakat, şimdi, kamuoyu konusunda karşılaştırmalı bilgi toplamaya başlıyoruz. Bunun bize, daha geniş genelleştirmeler yapma olanağı vermesi muhtemeldir.

Bryce'ın Amerika ile İngiltere'yi karşılaştırma yollarından biri de siyasal hayata katılma bakımından olmuştur. Kendisi bu ülkelerin her birinde üç tabakanın ayırdedilebileceğini görmüştür.

a) Siyasal kararları alanlar,

b) Bu kararları ciddi olarak tartışan ve basın, kitaplar, toplantılar, vs., yoluyla karar alanlara etki edenler,

c) Siyasal bakımdan hareketsiz ve kayıtsız yığınlar.

Bryce, Amerika'da bu ikinci grubun, Avrupa'dakinden daha büyük olduğunu düşünmüş, fakat bu hususta hiçbir kanıt göstermemiştir. Bununla beraber Bryce'ın iddiası bugün Julian Woodward ve Elma Rope tarafından yapılmış olan "Siyasal faaliyet endeksi" ile tamamlanabilir. Bunlar, partilerde ve baskı gruplarında bulunan kimselerden, bunların, dostlarıyla ne dereceye kadar siyasal tartışma yaptıkları, oya katılma oranları, vs., gibi hususlarda bilgi toplamışlar ve sonuç olarak Amerikan halkını dört gruba ayırmışlardır.

1. Çok faal olanlar (%10)

2. Faal olanlar (%17)

3. Faal olmayanlar (%35)

4. Hiç faal olmayanlar (%38)

Gerçekten karar alanlar herhalde, bu araştırmadaki örneklemeye girmemişlerdir. Fakat Woodward ve Rope'un sormuş oldukları soruları makul bir şekilde okursak, faal olan %27'yi Bryce'ın ikinci grubuna, faal olmayan %73'ü üçüncü gruba katabiliriz. Her zaman olduğu gibi, burada da, yapılar ayrım, oldukça keyfidir. Fakat böyle bir endeksin yapılması zaman ve yer açısından karşılaştırmaları verir...

Şimdi de, çizdiğimiz bu tabloda şu ana kadar değinmediğimiz bir öge üzerinde duralım. Klasik gelenek, kamuoyu ile demokratik hükümet problemi ile çok ilgilenir. Rogers'ın zamanımızın kamuoyu yoklamacılarına karşı yaptığı en yerinde itiraz bu konudur. Bunlar ya bu mesele üzerinde durmamakta veya hükümetin kamuoyu yoklamalarını halkın isteği olarak gösterdiklerini safça beyanlarda bulunmaktadır. Bu normatif bir sorundur. Bu itibarla, değerler üzerindeki tartışmalar, ampirik araştırmaların olgulara ait buluşları arasında nasıl bir ilişki kurulabileceğini bilmek gerekir. Alacağımız çeşitli karar ve tedbirlerin muhtemel sorunları hakkında ne kadar çok bilgimiz olursa, bunların, varmak istediğimiz değerleri gerçekleştirip gerçekleştirmeyeceklerinden o kadar kolaylıkla emin olur ve birbirine zıt değerler arasında da daha akılcıca bir tercih yaparız.

Örnek olarak bu konuda yazılmış ilk önemli Amirekan kitabını ele alalım. A.Lawrence Lowell'in "Public Opinion and Popular Government" adlı yapıtı. Bu kitabın ilk 80 sayfasında, Lowell, "Gerçek" kamuoyunun ne olduğunu bulmaya çalışmaktadır. Modern okuyucunun karşı ilk tepkisi, "gerçek elektrik nedir?" sorusu gibi, bunun da anlamsız olduğunu düşünerek, kitabı bir kenara bırakmak olur. Fakat, bu bir hata olur. Zira, çaba sarfedilirse Lowell'in "gerçek" dediği zaman, demokratik bir hükümet sistemi tarafından hesaba katılması gereken kamuoyunu kastettiği anlaşılır.

Bu yoldan gidersek, Lowell'in "gerçek" bir kamuoyu için birbirinden çok farklı üç ayrı ölçek kullandığını görürüz. Modern terimleri kullanarak bunları şöyle ifade edebiliriz.

a) Fikirler, ancak, iyi bir genel tartışmadan sonra hesaba katılmalı ve yalnız sorunlar üzerinde iyice düşünmüş olan kişiler buna katılmalıdır. Bu düşünce bugünkü yoklama usullerine uygulanırsa şunu ifade eder: İyi yapılmış yoklamalarla sorunlar üzerinde düşünmüş olanların kolayca tesbiti mümkün olur. Fakat bunlar yöneticiler tarafından kullanıldıkları takdirde, bu yoklamaların yapılacağı zamanın seçilmesi çok önemli meselelerin ortaya çıkmasına sebep olur.

b) Ne seçimler, ne de referandumlar halkın tutumlarını iyi bir şekilde yansıtamaz. Bunun nedeni seçimlerin belli sonuçlar etrafında cereyan etmesi, referandumlara ise hakikaten bilgi sahibi olanların katılıp katılmadığının bilinmemesidir. Açıkça görülüyor ki, Lowell, iyi tahlil ve yorumlandığı takdirde, kamuoyu yoklamalarını çok iyi karşılardı.

c) Bazı sorunlar, hiçbir zaman, yasama faaliyetinin konusu olmamalıdır. Bunlar, tabii, "gerçek" kamuoyuna da konu olamazlar. Amerikan anayasasında belirtilmiş olan din, buna bir örnek olabilir. Burada bazı sorunlar tartışma dışı bırakmak hususunda karar almak gibi güç bir durumla karşılaşılıyor. Bu alanda "gerçek" kamuoyunu nasıl bulacağız? Bu hususta, bir kamuoyu yoklamasına mı, memleketin gelenekleri üzerinde yapılmış bir tarihsel tahlile mi, yoksa genel felsefi düşüncelere mi başvurmak gerekir? Lowell bu soruları ortaya atmaz ve cevaplandırmaz. Fakat, halkın çeşitli durumlarda hangi davaları kamu sorunu meselesi saydığını, hangilerine özel bir karakter atfettiğini gösteren ilgi çekici problemlerden sözeder.

Kamuoyu ile hükümet politikasının ilişkisinden sözeden diğer bir yazın biçimi daha vardır. Bunun üzerinde biraz daha durmak faydalı olacaktır. Bazı yazarlar, normatif sorunlar, tarihi

olaylar üzerinde yapılmış dikkatli tahlillere dayanarak ele almak isterler. Bu tahlillerde geçmişte alınan bir karar ve tedbirin doğurduğu sonuçlar önce tasvir edilmekte ve sonra da değerlendirilmektedir. Somut örneklerle geçmeden önce, bizzat meselenin tarihsel yönü üzerinde durmak gerekir. Emden'in tarihi, İngiltere'deki fikir ikliminde bu çeşit sorunlar üzerinde ortaya çıkan büyük değişimleri açıklamaktadır. Mesela, bir buçuk yüzyıl önce İngiliz Parlamentosunda yapılan konuşmaların yayınlanması yasaktı. Bir müddet sonra bunların özetlerinin yayınlanmasına izin verildi. Fakat henüz parlamento üyelerinin nereye oy verdikleri yazılamıyordu. Ancak, 1845 yılından itibaren ciddi tartışmalardan sonra bu tartışmalar hakkında resmi raporlar yayınlanmaya başlamıştır. Buna karşılık 1880 yılına kadar, bakanlar da dahil olmak üzere, hiçbir politikacı geniş halk yığınlarına hitap edemezdi. Sadece seçimde yığınlarla ilişki kurarlardı. Bunun dışında, müzakere ve tartışmaların sadece parlamentoda yapılabileceği kabul edilindi.

İkinci imparatorluk devrinde, Fransız hükümeti, ülkenin her tarafındaki yöneticilerinden kamuoyunun durumu hakkında bilgi alınmasını sağlayacak ayrıntılı bir sistem kurmuştu. Bunlar, bireyleri ihbar eden alışılmış eski gizli polis raporları olmayıp, çeşitli toplumsal grupların Napolyon III.ün politikasını nasıl karşıladığını belirten ayrı izlenimlerdi. Bunların zamanlarında bu raporların haftada birdefa geldiği olurdu. Bu raporlardan sözeden Case, bu ilâi çekici belgelerin tasvirini yapmaz, bu raporların tartışıldığı ve kanıt olarak kullanıldığı Kabine toplantılarının tutanaklarını zikrederek, bunların ikinci imparatorluğun dış politikasına olan etkisini de açıklar.

Case'in kitabında normatif sorunun özel bir açıklıkla belirlediği dramatik bir olaydan bahsedilmiştir. 1866'da Fransa, Prusya'nın zaferini önlemek için Avusturya-Prusya savaşına müdahale etmek ister. Fakat kamuoyu raporları, halkın başarı dileğinin o kadar kuvvetli ve savaş halinde bir devrim tehlikesinin o kadar fazla olduğunu gösterirler ki, sonuçta kabinedeki müdahaleye karşıt olan grubun görüşü egemen olur. Bunun sonucu olarak, Prusya, dört yıl sonra Fransa'ya karşı savaş açacak ve Napolyon III.ü yenecek rejimine son verecek kadar güçlenir. Case, dış politikanın kamuoyu tarafından yönetilmesinin akıllı bir hareket olduğundan kuşku duymaktadır.

Her sakımdan, geniş bir açıdan ele alınan kamuöyu inceleme-
lerinin yapılması gerektiği, gittikçe daha açık olarak görölmek-
tedir. Fakat bu işin ne kadar muğlak olduğu da daha açık bir şe-
kilde anlaşılmaktadır. Ampirik görüş taraftarları kaydettikleri
ilerlemeden dolayı memnun olmakta haklıdırlar. Fakat, bunların,
klasik gelenekle sıkı bir temastan çok şey kazanacakları da şüp-
hesizdir. Klasiklerin bazen modası geçmiş muhakeme tarzı bizi
bu niyetimizden caydırmamalıdır. Gelişmenin esası, atalarımızın
mihraplarından alevleri almak ve külleri orada bırakmaktır.

Les Sondages d'Opinion Publique
J. Stoetzel ve A.Girard
Presses Universitaires de France
Paris, 1973
s. 19-31.

SİYASAL GÜÇ OLARAK KAMUOYU

Kamuoyunun bilimsel araştırması, çağdaş toplumbilimde, onu mümkün, hatta gerekli kılan bir koşullar bütünü'nün gerçekleşmesi sonucu belirmiş ve gelişmiştir.

Bu, kamuoyunun yeni bir olgu olarak birdenbire ortaya çıkmış olduğu anlamına gelmez. Tersine, bütün kültürel geleneğimiz boyunca düşünürler ve siyasetçiler tarafından açık yada kapalı bir biçimde doğrulanmıştır. Aristo ve Latin yazarları, çoğu kez, onun iktidarın desteği ya da yıkılış nedeni olarak oynadığı rolü anlatırlar. Modern yazarlar, değişik düşünmüyorlar ve İtalyan Rönesansıyla birlikte gerçek bir Devlet bilimi olduğu çağda Machiavel, Hükümdar'da: "Önemli olan halkın sevgisini kazanmaktır, çünkü en güçlü ve en kudretli odur" diyor.

Bir süre sonraki Hobbes'a göre dünya kamuoyu tarafından yönetiliyor ve Pascal da onu "dünyanın kraliçesi" olarak görüyor; oysa "zor dünyanın tiranıdır". William Temple kamuoyunun iktidarın kaynağı olduğu kuramının anı niteliklerini çizerek şöyle yazıyor 1871'de: "Kamuoyu her türlü hükümetin tabanını ve temellerini oluşturur... Gerçekten, her hükümetin, yönetenlerin kamuoyundaki saygınlıkları azalıp çoğalmasa ölçüsünde güçlendiği ya da zayıfladığı düşünülebilir".

Rousseau, yüzyılların düşüncesini özetleyerek, bugün de demokratik ulusların sloganı olan, Toplumsal Sözleşme'deki şu ünlü deyişle geleceği haber veriyor: "Kurumsallaşmasının amacı doğrultusunda Devletin güçlerini ancak genel irade yönetebilir". İktidarın temeli halk oyununda bulunduğuna göre, önemli olan onu araştırmak ve tanımaktır. Çoğunluk kuralının başka varlık nedeni yoktur. Rousseau şöyle devam ediyor: "Halkın meclisinde bir yasa önerildiği zaman, aslında onlara sorulan öneriyi kabul yada reddettikleri değil, önerinin, kendisine ait olan genel iradeye uygun olup olmadığıdır; herkes oyunu vererek kanaatini söyler ve oyların sayımında da genel iradenin beyanı ortaya çıkar".

Amerikan ve Fransız ihtilalleri bu kavramları gerçek olgular haline getirmiş ve hukuka geçirmiştir. Bütün anayasalar yetkenin temeli olarak, eşitlik ve en büyük sayının onanı ikili il-

kesine koyacaklardır. Halkın yargısına başvurma düşüncesi hiçbir zaman başat önemini yitirmeyecektir. Demokrasiyi küçümseyenlerin en ateşlileri bile onu yadsımamaktadırlar. Olayların gelişimini gönül eğilimi ile inceleyenlere gelince, onlar da bu bağlarında kamuoyunun gücüne gün geçtikçe daha fazla değer vermektedirler. Ondokuzuncu yüzyılın ilk yarısından başlayarak, tarihçi vasfına layık birkişi, eserinde, onaylasın yada onaylamasın, kamuoyu adı verilen bir siyasi gücün varolduğu düşüncesini görmemezlikten gelemmez. Bugün, kamuoyunun ve onu daha iyi anlamamıza yarayabilecek yöntemlerin önemini, bu önemin nedeni olan yapısal değişiklikleri ve bu önemin doğurduğu psikolojik sonuçları anımsamadan anlayamayız. Herkesin yaşamını ve varlık koşullarını belirleyen, bireylerin durumunu ve birbirleri yada erklerle olan ilişkileri gerçekten de önemli ölçüde değişikliğe uğramıştır.

Eski devirlerde, insanlarla iktidar sahipleri arasındaki toplumsal uzaklık bugünkünden çok daha büyüktü. Zengin ve güçlüler görece olarak çok daha zengin ve güçlüydüler. Kitle, bunlar arasındaki rekabetlere hemen tümüyle uzak kalıyordu. Onun düşüncesi sayılmıyordu; olaylara katlanıyor ya da kabulleniliyordu. Ancak iktidarın korkunç baskısı altında olduğundan bunlara -yapılan hak-sızlıklar sonucu bazen şiddet yoluyla başkaldırmaktan başka bir biçimde- katılamıyordu.

Günlük yaşam, doğumdan ölüme kadar kesin olarak düzenlenmişti. Ağır bir evrime karşın, kurumlar çok daha duragandı. Yepyeni durumlar karşısında yeni ilişkilerin düzenlenmesi için, her an yeni yasalar koymak gerekmiyordu.

Sanayi devrimi, nüfus devrimi, insanların çoğalma ve kentlerin büyümesi, burjuvazinin iktidarı, teknik ilerlemenin hızlanan gelişimi ve emeğin çeşitlenmesi, üzerinde ısrarla durmak için fazla bilinen tüm bu olgular, eski dengeyi değiştirmişler ve sonunda insanlarla iktidar arasındaki uzaklığı azaltmışlardır. Hemen tüm insanların derebeyi topraklarına bağımlı olduğu bir zamanda, büyüklerle eşitliği ileri sürmek bir anlam taşımıyordu. Oysa ki görevler modern dünyada çeşitlenerek ve karmaşılaşarak daha ileri bilgiler ve sınanmış yetkinlikler gerektirmektedirler. Büro-ya, atölyeye yada fabrikaya, her yere, türlü ara basamaklar gerekerek hiyerarşi gelmiştir. Herkes en yakın üstünü izlemekte, kendini onun yerini almaya muktedir görmekte ve onunla aynı avantajları hak olarak görmeye hazır bulunmaktadır. Onları elde edemezse de, oğlunun sahip olabilmesi için, onu, daha yüksek mevkileri istemeye

olanak veren, çiraklık, diploma gibi her türlü sınavı aşabilmesi için hazırlayacaktır. Köken çevresinin süregelen etkişine ve aradaki uzaklığın henüz varolmasına karşın, değişik toplumsal statüler genel hayat düzeyinin yükseldiği oranda birbirlerine yaklaşmaktadır.

Öte yandan, toplu haber araçları, yazılı veya sözlü, her biçimiyle basın -ki gelişmesi kitle toplumunun gelişmesiyle o denli birlikte olmaktadır ki onun niteliklerinden biri durumundadır- toplumsal çevre yada grup ayrımı olmaksızın, tüm kişileri dünya olaylarından haberdar duruma getirmektedir. Toplumsal katılma düzeyleri ne kadar düşük olursa olsun, olaylara 'açılım'ları etkişile karşılaştırılamıyacak kadar fazladır. Kısacası herkes girişimleri ölçüsünde bir iktidar payına sahiptir ve iktidar artık görülmeyen yüksekliklerde değildir. Artık eleştiriden uzak değildir. Herkese daha yakın olarak, herkesin yargısına açıktır, düşüncelere konu olabilmektedir ve onu ellerinde bulunduranlar da, kutsallıklarını yitirmiş olarak, tıpkı kendisi gibi, herkesin ve yığınların eleştirisine tabidir. Kamuoyunun sayılmaz ve görülmez gücünün zımni hatta açık onayı olmadan onu elde edemez, en azından elde tutamazlar.

Teknik atılımların verdiği olanaklarla, reklâmın yada ideolojik propagandanın yeri, kamuoyunun ülkedeki önemine apaçık bir biçimde tanıklık etmektedir. Bir firmanın gelişmesi, toplumsal barış yada belirli bir siyasanın izlenmesi olanağı, hepsi de sayıları gittikçe artan bireylerin kararlarına bağlıdır. Sınırlı sayıda müşterisi olan yada davası için ancak yeterli sayıda oy toplayabilen, iktidar gerçeğine sahip değildir. Bundan dolayı, oynayacağı rolü olduğu bilincinde olan bireyler kitlesinde ve insanların düşüncesini ne derecede gözönünde bulundurmak gerektiğini bilen yöneticilerde, benzer bir evrim gerçekleşmiştir. Bir firmanın olduğu kadar, bir hükümetin de yürümesi kişiler arası kurulan ilişkilere bağlıdır.

Birinin düşüncesi bir diğèrininkiyle aynı ağırlıktadır, çünkü sonuçta bu düşüncüyü ifade edecek eylemler yöneticiler nezdinde eşit öneme sahiptirler. Oy veren bir seçmen, nasıl oy veren diğèr bir seçmen kadar değerli ise, bir müşteri de diğèr bir müşteri kadar değerlidir. Tüm bireylerin bir girişim payı vardır. Bazılarının bütçesi ne kadar kısıtlı bile olsa, ailelèr her an bir seçme çokluğu karşısındadırlar; hangi evde oturmalı, boş zamanlarını nasıldeğerlendirmeli, ne yapmalı, nereye gitmeli?

Kaç çocuk sahibi olmalı, onlara hangi eğitimi vermeli, nereye yönlendirmeli? Nihayet, hangi gazeteyi okumalı, hangi adam yada partiye oy vermeli, en iyi olduğuna inandığımız siyasete en yakın olduğumuz için, yani sonuç olarak refahımızın sağlanmasını ve özlemlerimizin gerçekleşmesini sağlayan hangi programı desteklemeli? Tartışma, kendi kendine yada diğerleriyle düşünce alış veriş günlük yaşamı doldurmakta ve siyaset adamlarının kendileri ve eylemleri hakkındaki düşüncelerin "oy"u yönlendirmesi gibişu yada bu mal üzerinde oluşan kanı onu elde etmeyi amaçlayan kararı saptamaktadır.

Bu çözümlemenin gerçeği yansıtması durumunda, düşüncelerin bilinmesi, kollektif sorumlulukların iyi bir biçimde kullanılması kolaylaştırabilecek öğelerden biri değil midir? Bu bilginin araştırılması, kamu araştırmalarının çeşitliliğini, tekrarını ve serularının sınırsız meraklılığını mazur göstermektedir.

KAMUOYUNUN PSİKOSOSYAL NİTELİĞİ

Kamuoyunun siyasal gücü bir kere kabul edilince aynı kamuoyu kavramı etrafında varolmayı sürdüren anlaşılmasızlığı dağıtmak gerekir. Bu konuda çok geniş bir kaynakça olmasına karşın, mantığın, düşünürlerin ve siyasetçilerin bu kavramın anlamı üzerinde fikir birliğine vardıkları söylenemez.

Kavram iki farklı görüş arasında kararsızlıkla gidip gelmektedir: birincisi bu oybirliği, insanlar arasında, "kamu" sıfatının anlattığı gibi, gizli olmayan, açıklıkla dayanılabilen tam bir anlaşma; diğeri karışıklık, sağlamlıktan uzaklık ve tartışma, bir eğilimin seçimi ve bunun sonucu olarak bir diğerrinin reddetmesi.

Herşeyden önce, bilimsel olmayan, yaygın anlamıyla algılanan kavramın karışıklığını ve belirsizliğini gidermek gerekir. Birçok yazar kamuoyu deyiminin yersiz kullanımlarını ortaya çıkarmışlar ve Childs da bunun özet bir sergilemesini yapmıştır.

Yanlış kabullenme, belirgin bir biçimde; gerek kamuoyu gerekse halkveya kitleler şeklinde adlandırılan kamuyu kişileştirmeyi veya daha da ileri giderek, kamu ruhunu temsil ettiği varsayılan duygular, istekler, iradeler bütününe şeyleştirmeyi içermektedir. Bu öngörülen kişileştirilmiş kamuoyuyla açıklamaları savlanan olaylardan hareket ederek, şeyleştirilmiş bütünden çıkarsamalar yapılır. F.H.Allport'un "gazetecilere özgün yanlış anlama" e nı vermiş olduğu diğerr bir yanlış da, erişilemeyen bir kamu adına toplu haberleşmenin başyazar ve yorumcularının tutumlarıyla kamu-

oyunu özdeşleştirmekten oluşmaktadır.

Çeşitli yazarlar tarafından önerilen çözümlemelerin birkaçı kavramın ana niteliklerini aydınlatmayı başarmıştır. Dicey'e göre "her belirli an doğruluğuna inandığımız ve kökleşmiş inançlar, kanılar, duygular, ilkeler bütünü vardır ki bunların hepsi birden belirli bir zamanın kamuoyunu oluşturur ve bundan de egemen yada ağır basan düşünce akımı saptanabilir". Burada, belirli bir anda, tüm üyeleri birleştiren genel bir değerler dizgesinin varlığı ve bunsuz topluluğun kendisinin de dağılacağı vurgulanmaktadır.

Albig için, düşünce (fikir), "çelişmeli bir nokta üzerinde fikir yürütülmesidir". Bu tanım başka bir çizgiyi ilave eder, bu da düşüncenin, yalnızca başka bir düşüncenin olduğu zaman, bir çatışma durumunda varolabileceğini belirtmektir. Yine Albig için, "kamuoyu, yalnızca, belli bir grubun içinde, belirli bir sorun üzerindeki karşılıklı ilişkilerden doğan kişisel düşüncelerdir". Bu tanımın, kamuoyunun bir defaya özgü olarak oluşmadığı, fakat belirli bir toplumsal çevre içinde meydana çıktığını gösteriyor olması önemlidir.

Aynı tarihlerde yazan Doob için, kamuoyu, "merkezî bir konu etrafında grup şeklinde toplanmış kişilerin davranışlarından oluşur", aslında ve psikososyal nitelikli bu tür bir fenomen, ne kabalıkların oluşturduğu fenomenlerle ne de kitlesel fenomenlerle karıştırılmamalıdır. Doob, birkaç açıklama ilave eder.

Dış düşünce, dışarda, özel olmayan konuşmalar içinde ve çekinmeden kendini belirtir. Bu tür düşünce, kişilerin meydana getirdiği bir toplumun derinliği içinde oluşturduğu ve ancak kendilerini hür ve emniyette hissettikleri an dışa vurabildikleri iç düşünceye karşıttır.

Güncel düşünce belirli durumlarda kendini belirtir ve çoğu zaman çoğunluğun katılmasını elde eder. Fakat, saklı düşünce ile çelişkiye düşebilir. Daha güçlü olan saklı düşünce, bazen azınlıkta kalanların bir anlık bir olgusudur, fakat bu azınlıkta kalanların yalnızca aktif bir duruma gelmeleri halinde, saklı düşünce gelecekte hakim güncel düşüncenin yerini alabilecek kapasitededir. Ani ve az çok geçici tepki sonucunda, güncel düşünce bir anlık olabilir; veya bir grubun yada tamamıyla kamusal bir topluluğun, yani bir sürü grup ve alt gruptan oluşmuş geniş bir toplumun düşüncesi olarak sürekli de olabilir.

Kamuoyu genellikle stereotipler üzerine dayanır ve bu çizgi (olgu), Walter Lippmann'ın önemini belirttiğinden bu yana, birçok kitaba konu olmuştur. Fiili anlatımı, belirtisi basit olan bu stereotipler veya klişeler, herkese ihsanları ve şeyleri olaylar gibi sınıflandırmayı, bunları bir genel gösterge sistemine bütünlükleyerek kendi kişiliğine uydurmasını sağlayan, uygun modelleri temsil ederler. Almanlar barbar veya Çinliler kapalı, anlaşılmasız olarak nitelenecek ve bu basit imgeye bu halkların sorumlu yetkililerinin yaptıkları bir siyasi hareketin, kararın anlamı verilecektir.

Stereotipler, enerji tasarrufu getirerek, düşünüş ve anlayış çabasının oluşumunu gerektirmezler. Bu yüzden de, pejoratif (olumsuz yüklü) bir anlam taşırlar. Stereotipler, köklerine inilemeyecek kadar katı degillerdir ve onları propaganda, kolayca iletişimi olan olayların yorumunu yapmak için bir tramplen olarak kullanır. Örneğin, uluslararası ilişkiler bu stereotiplerden etkilenmişlerse, sondağlar, örnek olarak, çeşitli ülkelerin birbirlerini ne şekilde gördüklerini inceleyerek, bu stereotipleri ortaya çıkarmaya ve bunların kuvvetlerini, etkilerini ölçmeye yararlar.

İnce ve açıklayıcı olanlarsa; bu çeşit düşünceler kamuoyunun nasıl oluştuğunu ve dalğalandığını anlatmaya yeterli degillerdir. Kamuoyunun oluşum mekanizmalarında, "durumun" önemi üzerinde ısrar etmeye yönelirler.

Tek bir şey olmadığından da öte, kamuoyu, kişisel düşüncelerin bir toplamı da değildir. Gözlemin sonuçlarını çizelgeler veya yüzdelerle ortaya koymak ikircilliğine (kapalı, anlaşılmasız, kaypak) meydan bırakmamalıdır. Birey, başka bir nesneye eklenebilir bir varlıktır, ayrı ve tek bir nesne değildir.

Yine de hiç kimse tarafsız değildir, herkes yaşına, cinsiyetine, oturduğu muhit, iş, din gibi şâylerden kaynaklanan katıldığı çeşitli gruplara bağımlı bir toplumsal ilişkiler çemberi içinde bulunur. Kişinin bir olay karşısında oluşturduğu (keşfettiği) düşünce, bir başlık içinde, bir hiçten kaynaklanmamıştır, fakat, genellikle, onu şu veya bu şekilde tepki göstermeye iten toplumsal kişiliğinin özgül çizgilerinden sonuçlanmıştır.

Tek tek veya kitlesel olarak ele alınmış somut davranışların yada bireysel davranışların ışığında, gözlem, fiili ifadesinin kamuoyundan başka birşey olmadığı, bazı harekete hazırlayan biçimleri "davranışları" keşfeder. Belli bir çevrenin içinden alınmış, kabul edilmiş veya yadsınmış bir değerler birliği, yani bir

evren ve nesnelerin genel temsili göstergesi, her kişiyi olaylar karşısında belli bir şekilde hareket etmeye ve bunların üzerine kendi özgül davranışına uygun biçimde fikir yürütmeye iter. Dinsel inançlara bağlı veya dinsiz olunabilir yada liberal bir ekonomi veya güdümlü bir ekonomi tercih edilebilir yada genël bir klişe kullanmak isteniyorsa, kişilerin sağcı yada solcu olabileceği söylenir. O zaman, herhangi bir olay karşısında kanının tepkisi akıla başvurmada ve kendinden aniden oluşan bu karşıt davranışlara göre kendini duyurur. Kendi davranışları bir kişiliği tanımlar. Hiçbirşey bilince böylesine kökten bağlı değildir; bu da kanıların değiştirilmesinin ne denli zor olduğunu gösterir.

Nasıl bir kişi toplumsal olarak bulunuyorsa, olaylar da ortaya koydukları sorunlar kadar olmasa da tecrit edilememişlerdir. Kişinin bir olay hakkında oluşturduğu kanı başka bir olay üstüne verdiği veya verebileceği kanıya bağlıdır. Bu kanı, davranışların tutarlı birliğinin içinde yerleşiktir. Kanının fiili karakteri kişiyi kandırmamalıdır. Eğer bu karakter kıvamsızlık ve hafiflik (uçuculuk) çağrışımı yapıyorsa da, gerçekten, psikotoplumsal gerçeğin içine derinlemesine girmiş bir düşüncenin ifadesidir ve de bir sorun dolayısıyla kendisini belirtir.

Görelili olarak devamlılığı bulunan ve etkilerin karışık bir çemberi içine sıkıştırılmış kişiler tarafından elde edilmiş bulunan davranışlar da "polarize" (bir kutup etrafına toplanmış) edilmişlerdir. Bu davranışlar nesnelere her zaman olumlu veya olumsuzdurlar, onlar için yada onlara karşıttırlar, demek ki ruhsal sahaya olduğu kadar değerler dünyasına da bağlıdırlar. Bir kutup etrafına toplanmış olma durumu, "polariteleri", Smith, Bruner ve White tarafından önemi belirtilmiş olan tayin, yol bulma kavramının üstüne aşağı yukarı oturur. Bu yol tayini, arayışıyla, durum arasında, yani "yol tayininin somut toplumsal hareketlilik kavramıyla yorumlanması", önemli bir ayrılığın bulunduğunu belirtirler. Siyasi yaşamda ve özellikle bir seçim sırasında, seçmenler kendi yol arayışlarına uymayabilen seçenekler önünde bulunabilirler. Buna uygun bir durum seçimin ikinci turunda, e anki düzenleyici kuralların yalnızca iki aday arasında bir seçim yapmayı zorlamalarıdır.

Sonuçta, toplumsal, kamusal olabilmeleri için, kamuoyu fenomenleri, tecrübenin içinde, yalnızca kişilerden hareket edilerek, elde edilebilirler. Bu not esasen önemlidir ve kamuoyunun herhangi süpra kişisel bir bütünü temsil etmesinden çok, kuralların

işleyişi ve toplumsal yapılarla ilişkide bulunan bilinçlerin içinde hareket eden karışık karşılıklı kişiler etkilenmesi sürecinden kaynaklandığını gösterir.

Bu çözümlemelerin öznel yada soyut yanları yoktur. Bunlar tamamiyle özgül gruplara bağımlı yada tüm toplumun içinde eşantiyon şeklinde seçilmiş kişilerin üstünde yapılmış gözlemlerden sonuçlanmıştır. Kamuoyu yoklamasının özelliği kişisel kanıları, kendi kavramlarını hem açıklayan hem de onlara destek olan durum öğelerinin bulunduğu şartların, verilerin içinde gözlemlemesidir. Aynı zamanda, bu veriler kamuoyu yoklamasının tutarlılığını ve doğruluğunu garanti-lerler.

Bu çeşit gözlem, herhangi bir ihtimal karşısında bulunulduğunda, bir kamuoyu akımı olup olmadığını saptamaya olanak verecek tek yoldur, tek araçtır. Kanıların tecrübeler dayanan gözlemi her zaman soyut olan kanının şekilsel tanımı yerine işlemsel bir tanım koymaya yarar. Bu işlemsel tanıma göre kamuoyu bir duruma (olaya) göre ortaya çıkan bir sorundur: Öyledir veya değildir. Bir bütün oluşturan kişilerin ifade ettiği kanıların dağıtımının aldığı biçim bu durum (olay) üzerine açıklamada bulunur ve eğer bu bütünden bir kamuoyu oluşmuşsa, bu durumun (olay) anlamını tanımaya ve kuvvet etki derecesini ölçmeye olanak verir.

Kanıların dağıtımının incelemesi iki değişik yapı gibi birbirlerine karşıt gelen iki modeli (tipi) meydana çıkarır. Bu modellerden birinde kanılar grubun içinde tesadüfi bir şekilde dağılırlar ve her kişi özgölcesine hareket eder; bu durumda kamuoyu yoktur. Diğer modelde ise tam tersine, kişisel kanılar birbiriyle uyusurlar ve bir genel uyuşum unsurunun etkisiyle birleşirler, gruplaşırlar. Bir yapıdan başka bir yapıya veya örgüt yokluğundan örgüt haline yede kişisel kanılar durumundan kamuoyu durumuna geçiş biçimi kamuoyunun oluşumuna öncülük eden psiko-toplumsal mekanizmaları ortaya koyar.

Kamuoyunun hiçbir zaman oy birliğine varacak bir bütünlüğü yoktur. En kuvvetli akımın yanında, kolayca görülebilen çeşitli nedenlerden dolayı, bazı kişilerin ilgisini toplayan anlaşmazlık etmenleri bulunur. Kamuoyu karşıt kanıları ortadan kaldırmaz. Kamuoyuyla kişisel kanıların birarada bulunmaları propagandanın etkilerini sürdürmesini olanaklı kılar. Propaganda ortaya çıkmış kanılardan destek alır ve bazı kişileri etkileyen savlar kullanır. Tekrarlama ilk önceleri bir kaç taraftar, daha sonraları yenilerini kazanmakta kullanılır ve kendiliğinden etki yapan bir akımı meydana getirmeye yarar.

Fakat propagandanın ve toplumsal iletişim araçlarının tesiri uzun müddet sanıldığı kadar basit bir şey değildir. Lazarsfeld ve yardımcılarının çalışmaları -ki bunlar diğer çeşitli tecrübelerle birkaç kez doğrulanmışlardır- dağıtılan mesajlara tüm kişilerin aynı şekilde duyarlı olmadıklarını göstermişlerdir. Savlar ve karşı savlar, iletişimler, haberler veya yorumlar özellikle bunlara daha önceden inanmış kişileri ilgilendirirler ve kütleye etkili olmaktan çok taraftarlarının tutumlarını ve modellerini kuvvetlendirirler. Her grupta, gerek bulundukları mevkiden gerekse de özgül karakterlerinden dolayı, başkalarını etkileyen kişiler bulunur. Bu etkili kişiler de, kişisel etkilerin nüfuzu altında olabilirler. Grupların içindeki karşılaşmaların doğurduğu karşılıklı konuşmalar, "katalizörler" gibi etki yaparlar ve çoğu zaman, etrafının hareketinin doğrultusunda, kişiler kendi durumlarını (tutumlarını) belirtirler. Böylece, tüm bu sürecin daha evvel zannettiğimizden çok daha karışık olduğu ortaya çıkar. Kişilerin içinde bulunduğu kişisel karşılıklı ilişkiler çemberinin önemini bu belirtir.

Bağımlılıklar birbirini izler ve gruplar, kişiler gibi, birbirinden ayrılmış değildir. Birilerinden ötekilerine devamlı (gidip gelen) bir alışveriş vardır ve herkes toplumsal (kamusal) iletişim ve haberleşme dağılımından etkilenmektedir. Kamuoyu yoklamalarının sonuçlarından devamlı gözlenen, kanı akımlarının aynı anda tüm gruplarda oluşması olgusu belki bu şekilde açıklanabilir. Bir yöneticinin şöhretinin artması veya azalması, bu yöneticinin kendisine yatkın veya düşman, karşıt olan herhangi bir grubu kendi amacına kazandırdığı yada uzaklaştırdığı, amacına soğuttuğu anlamına gelmez. Fakat tüm ideolojik birimlerde ve tüm toplumsal gruplarda eyleminin kabullenilmesi yada yadsınmasıdır.

Kişilerin ve grupların tepki göstermeleri, hepsinin bulundukları durum gibi, her bireyin kendine özgül durumuna göre olur. Oluşan ve bakan kanı akımları da genel durumun öğelerinden birini teşkil ederler.

Herşeye rağmen, "kamuoyu"nun tanımını yapmaya çalışmanın ne kadar gereksiz, boşuna olduğu anlaşılıyor. Kamuoyu bir obje, nesne değildir, araştırma için bir bölümdür.